

Grunnrentebeskatning og investeringer i havbruksnæringen

En analyse av grunnrenteskattens virkning på investeringer

Solveig Augestad & Anders Balchen

Veileder: Ola Honningdal Grytten

Selvstendig masterutredning innen økonomi og administrasjon

Hovedprofil: Økonomisk styring

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer innestår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Forord

Denne oppgaven er skrevet som en del av masterstudiet i økonomi og administrasjon ved Norges Handelshøyskole. Utredningen er basert på kunnskap vi har opparbeidet oss gjennom hovedprofilen økonomisk styring. Arbeidet med masterutredningen startet i august 2023, og vi har jobbet med oppgaven gjennom hele høstsemesteret.

I denne utredningen har vi fordypet oss i et tema det er begrenset kunnskap om, og som har vært svært omstridt det siste året. Grunnrentebeskatning på havbruk ble av regjeringen innført høsten 2022, mens utformingen og satsen ble satt ved forlik i mai 2023. Både skatten i seg selv og prosessen med innføringen har vært under stor offentlig debatt siden høsten 2023.

Arbeidet med utredningen har vært interessant, utfordrende og lærerik. Vi startet arbeidet med begrenset kunnskap om temaet, men har opparbeidet oss mye og bred kunnskap om både skatten og næringen.

Vi ønsker å takke alle selskapene som har stilt opp til intervju og bidratt med data. Dette har gitt oss nødvendig informasjon for å kunne undersøke forskningsspørsmålet i dybden.

Vi retter også en stor takk til vår veileder Ola Honningdal Grytten for innspill, tilbakemeldinger og støtte gjennom prosessen.

Norges Handelshøyskole

Bergen, 11. desember 2023

Solveig Augestad

Anders Balchen

Abstract

This master thesis explores implications of the taxation of resource rent on investments in Norwegian aquaculture. The study aims to investigate the impact on companies' investment decisions as a result of the introduction of resource rent tax. To examine these effects, we have formulated a two-folded research question:

How will the introduction of a resource rent tax affect investments in the aquaculture industry?

- i) How does the resource rent taxation influence investment decisions in the aquaculture industry?
- ii) What can be expected regarding the level of investments in the aquaculture industry in the future due to the introduction of the resource rent tax?

To address the research question, we have used both qualitative and quantitative methods. We have conducted in-depth interviews with companies in the industry. Additionally, quantitative data from external sources and information from the interviewees were analyzed to validate and assess the gathered information. Finally, a forecast for investments in the industry was developed based on a comprehensive evaluation of information and data from the interviewees and the conducted analyses.

The findings indicate that the investment level in the industry is likely to decrease due to the tax. This is driven by slower capital accumulation in the companies, disparities in tax design, and variations in willingness to pay for growth permits. The degree to which the investment level decreases depend on various factors, with the predominant factor being the outcome of the evolving transfer pricing regime within the companies

We start this thesis by presenting the aquaculture industry in Norway. Subsequently, relevant theory is reviewed, followed by an exploration of previous research and aspects of the debate on resource rent tax. The resource rent tax, as formulated in the May 2023 agreement, is then presented. The methodology of the study is outlined, and the results, analyses, and discussion are conducted thereafter. Lastly we present our conclusions.

Sammendrag

Denne masterutredningen tar for seg grunnrenteskatt i norsk havbruk. Utredningen søker å studere påvirkninger i selskapenes investeringsbeslutninger som følge av innføringen av grunnrenteskatt. For å belyse påvirkningene har vi formulert et todelt forskningsspørsmål, med en hovedproblemstilling.

Hvordan vil innføringen av grunnrenteskatten påvirke investeringene i havbruksnæringen?

- i) Hvordan påvirker grunnrentebeskatningen investeringsbeslutningene i havbruksnæringen?
- ii) Hvordan kan man forvente investeringsnivået i havbruksnæringen blir i tiden fremover som følge av innføringen av grunnrenteskatten?

For å besvare problemstillingen har vi benyttet både kvalitativ og kvantitative metoder. Vi har gjennomført dybdeintervjuer med selskaper i næringen. Videre har vi sett på kvantitative data både fra eksterne kilder og data fra informantene både for å etterprøve og vurdere informasjonen fra informantene. Til slutt har vi utarbeidet en prognose for investeringer i næringen med bakgrunn i en samlet vurdering av informasjon og data fra informantene og analysene som er gjort.

Funnene indikerer at investeringsnivået i næringen vil gå ned som følge av skatten. Dette både som følge av lavere kapitaltilgang, skjevheter i skatteutformingen og ulik betalingsvilje for tillatelser for vekst. I hvilken grad investeringsnivået reduseres avhenger av flere elementer. Den viktigste faktoren vil være utfallet av internprisingsregimet som innføres og er under utvikling i selskapene.

Oppgaven starter med å presentere havbruksnæringen i Norge. Deretter gjennomgås relevant teori før tidligere forskning og elementer fra debatten om grunnrenteskatten belyses. Videre blir grunnrenteskatten slik den er utformet ved forlik i mai 2023 presentert. I det følgende blir utredningens metode gjennomgått, før resultater med analyser og drøftingen gjennomføres. Til slutt presenterer vi konklusjoner.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	1
Abstract.....	2
Sammendrag	3
Innholdsfortegnelse.....	4
Figuroversikt.....	6
Tabelloversikt	7
1.0 Innledning	8
1.1 Introduksjon	8
1.2 Problemstilling	9
1.3 Avgrensninger	10
1.4 Strukturen i utredningen.....	11
2.0 Havbruk.....	12
2.1 Verdikjede og teknologi	12
2.2 Regulering i næringen	15
3.0 Teorigjennomgang	18
3.1 Grunnrente.....	18
3.1.1 Beregning av grunnrente	21
3.2 Skatt.....	22
3.2.1 Skattemodeller og effektivitetstap	22
3.2.2 Kontantsstrømskatt og kvantumsavgift	25
3.2.3 Bunnfradrag.....	28
3.2.4 Formuesskatt.....	30
4.0 Grunnrenteskatt i havbruksnæringen	32
4.1 Skatteutvalg.....	32
4.2 Havbruksskatteutvalget	33
4.3 Grunnrenteskatt i havbruk – et kunnskapsgrunnlag.....	33
4.4 Vil grunnrenteskatt i havbruk hindre videre vekst i næringen?	34
4.5 Debatten om grunnrenteskatt	35
4.6 Oppsummering	39
5.0 Grunnrenteskattmodellen	40

6.0	Metode	42
6.1	Forskningsdesign.....	42
6.2	Datainnsamling.....	43
6.3	Kvalitetsvurdering.....	46
6.3.1	Kvalitativ undersøkelse	46
6.3.2	Kvantitativ undersøkelse	47
6.4	Metode for beregninger.....	47
6.4.1	Regresjonsanalyse	48
6.4.2	HP-filter	49
6.4.3	Investeringsanalyse.....	50
6.4.4	Prognose	53
7.0	Resultater	54
7.1	Lønnsomhet og investeringer.....	54
7.2	Investeringsatferd.....	58
7.2.1	Sensitivitetsanalyse.....	58
7.2.2	Bunnfradrag og auksjoner	61
7.3	Investeringer og prognose	64
7.3.1	Historisk utvikling i investeringer	64
7.3.2	Prognose	65
8.0	Drøfting.....	69
8.1	Lønnsomhet og investeringer.....	69
8.2	Kalkyler.....	70
8.3	Auksjoner	72
8.3.1	Formueskatt og utbytteskatt.....	74
8.4	Prognose	74
9.0	Konklusjoner.....	78
10.0	Litteraturliste	80

Figuroversikt

Figur 2-1: Salg i tonn og verdi av slaktet matfisk i Norge (Fiskeridirektoratet, u.å.-l; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-b).....	12
Figur 2-2: Verdikjede (NOU2019:18, 2019)	14
Figur 2-3: Teoretisk kapasitet og stående biomasse (Fiskeridirektoratet, u.å.-c; Nofima et al., u.å.; NOU2019:18, 2019)	17
Figur 3-1: Grunnrenteavkastning.....	18
Figur 3-2: Tilpasning ved begrensning i tilbud	19
Figur 3-3: Grunnrenten i havbruk (Okonomi, 2019)	20
Figur 3-4: Effektivitetstap som følge av vridende skatt	24
Figur 3-5: Kontantstrømskatt.....	26
Figur 3-6: Effektivitetstap ved kvantumsavgift.....	27
Figur 3-7: Bunnfradrag (Oslo Economics, 2022)	29
Figur 4-1: Grunnrente i havbruksnæringen fra 1984 til 2018 (Greaker & Lindholdt, 2019)	36
Figur 4-2: Aksjeutvikling i ulike industrier (Euronext, u.å.; NOU2019:18, 2019)	37
Figur 4-3: Priser på laks høyre akse og grunnrente venstre akse (Greaker & Lindholt, 2019)	37
Figur 7-1: Regresjon EBITDA og investeringer (Fiskeridirektoratet, u.å.-d, u.å.-e, u.å.-g, u.å.-f; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-a)	54
Figur 7-2: EBITDA og investeringer (Fiskeridirektoratet, u.å.-d, u.å.-e, u.å.-g, u.å.-f; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-a).....	55
Figur 7-3: Sjømatindeksen med trendlinje (TradingWiew, u.å.-f)	56
Figur 7-4: Avvik fra trend børsnoterte selskaper (TradingWiew, u.å.-f, u.å.-b, u.å.-a, u.å.-c, u.å.-e, u.å.-d)	57
Figur 7-5: Sensitivitetsanalyse (Bjørndal & Tusvik, 2018; Finansdepartementet, 2022; Fiskeridirektoratet, u.å, d.; Misund, 2022)	59
Figur 7-6: Sensitivitetsanalyse skattesats (Bjørndal & Tusvik, 2018; Finansdepartementet, 2022; Fiskeridirektoratet, u.å, d.; Misund, 2022)	60
Figur 7-7: Auksjonsprisutvikling (Fiskeridirektoratet, u.å.-b, u.å.-a, u.å.-k, 2023)	62
Figur 7-8: Andeler kjøpt i auksjon etter størrelse (Fiskeridirektoratet, u.å.-k, u.å.-a, u.å.-b, u.å.-j, 2023)	63
Figur 7-9: Investeringer i næringen fra 1988 til 2022 (Fiskeridirektoratet, u.å.-f, u.å.-g; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-a).....	64
Figur 7-10: Prognose investeringer i havbruksnæringen (Drønen & Jensen, 2022; Fiskeridirektoratet, u.å.-g, u.å.-f, u.å.-d, u.å.-e, u.å.-h, u.å.-b, u.å.-a, u.å.-k, 2023; Grieg Seafood, u.å.; Haram, 2022; Lerøy, u.å.; Mowi, u.å.; Måsøval, u.å.; NTB, 2023b; Proff.no, u.å.; Revfem, 2023; Salmar, u.å.; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-a).....	67

Tabelloversikt

Tabell 3-1: Utviklingen i skattesats og bunnfradrag for kommune og stat fra 2018 til 2023(Skatteetaten, u.å.-a).	30
Tabell 3-2: Utviklingen i verdsettelsesrabatt for børsnoterte aksjer i prosent (Skatteetaten, u.å.-b)	31

1.0 Innledning

I dette kapitlet vil vi introdusere masterutredningen, og redegjøre for utredningens formål, problemstilling og struktur. Vi vil også presentere utredningens aktualitet og avgrensninger som er gjort.

1.1 Introduksjon

Havbruksnæringen i Norge er en betydningsfull næring for nasjonal matproduksjon og eksport. Gode maritime forhold har vært grunnlag for Norges konkurransefortrinn i produksjon av laks, regnbueørret og ørret. Dette er en medvirkende årsak til at Norge har blitt en ledende aktør innen globalt havbruk, som verdens største eksportør av oppdrettsfisk. Havbruksnæringen styrker Norges posisjon i internasjonal handel og bidrar til sysselsetting, spesielt i kystsamfunn.

Lønnsomheten i havbruksnæringen har de siste ti årene vært spesielt god. Knappheten på produksjonstillatelser og høye laksepriser pekes på som sentrale årsaker til høy lønnsomhet. Næringens lønnsomhet drives av sterk global etterspørsel, som gjør det mulig for næringen å oppnå gode priser. Det har i lengre tid vært debatt om superprofitt i havbruksnæringen, avkastning over forventet normalavkastning. Denne superprofitten kan skyldes naturgitte forhold som Norges gunstige geografiske plassering for oppdrett av laks, regnbueørret og ørret. Spesielt etter NOU2019:18, *Skattlegging av havbruksvirksomhet* (2019), har det vært mye debatt om, og hvordan, superprofitten bør beskattes. Superprofitten i næringen har gjerne blitt omtalt som grunnrente eller ressursrente. Vi bruker grunnrente i oppgaven, da skatten betegnes som grunnrenteskatt.

I september 2022 la regjeringen frem forslag om å innføre grunnrenteskatt på havbruk. Dette skapte umiddelbart store reaksjoner fra næringen. I tiden som fulgte var det store medieoppslag om permitteringer, stans av store investeringsprosjekter i små kystsamfunn og store ødeleggende effekter som følge av skatten. Debatten var preget av harde påstander og steile fronter. Høsten 2022 kom uttalelser som at skatten er et ran av kysten, og at den vil rasere hele kystsamfunn (A. Berge, 2022b).

Videre var det stor debatt og usikkerhet knyttet til innføring og utforming av skatten. Fra september, frem til den faktiske innføringen i mai 2023, var det stor usikkerhet rundt forhandlinger og utforming av skatten. Dette har gjort at prosessen med innføringen har blitt sterkt kritisert. Selve

utformingen av skatten har også blitt knyttet til ødeleggende effekter blant annet på grunn av liten forståelse av næringen.

Den foreslåtte særskatten på havbruksnæringen i 2022 er mer omfattende og inngripende sammenlignet med tidligere former for grunnrentebeskatning i næringen. Dette markerer en vesentlig endring i skattestruktur, i motsetning til produksjonsavgiften og innføringen av vederlag for tillatelser. Grunnrenteskatten er en kontantstrømskatt med høy kompleksitet, blant annet siden den kun omfatter sjøleddet. Den nye særskatten legger også ytterligere finansiell belastning på selskapene, og kan ha konsekvenser for økonomisk ytelse og beslutningsprosesser knyttet til investeringer.

Det har rådet stor uenighet om skattens effekter. De ulike synspunktene rundt skattens innvirkning har ført til betydelig debatt og spekulasjon. En kompleks skatt gjør det i tillegg vanskelig å avgjøre faktiske konsekvenser av skatten. Dette gjør at vi finner det interessant å undersøke påvirkninger av grunnrenteskatten som er innført. I kjølvannet av skatteforslaget så vi en storstilt annonsering av stoppede investeringer i mediene. Vi finner det derfor interessant å undersøke hvordan skatten påvirker selskapenes investeringsbeslutninger.

1.2 Problemstilling

Med denne masteroppgaven vil vi utforske hvordan investeringer i havbruksnæringen blir påvirket som følge av innføringen av grunnrenteskatten. For å undersøke dette har vi formulert følgende problemstilling:

Hvordan vil innføringen av grunnrenteskatten påvirke investeringene i havbruksnæringen?

- i) Hvordan påvirker grunnrentebeskatningen investeringsbeslutningene i havbruksnæringen?
- ii) Hvordan kan man forvente investeringsnivået i havbruksnæringen blir i tiden fremover som følge av innføringen av grunnrenteskatten?

Vi vil bruke en kombinasjon av kvalitative og kvantitative metoder for å undersøke problemstillingen. Ved å kombinere både kvalitative og kvantitative metoder tror vi at vi kan oppnå en dypere forståelse av påvirkningene av grunnrenteskatten. Kvantitative analyser brukes i oppgaven for å undersøke hvordan investeringsbeslutningene påvirkes i kalkylene og for å kartlegge empirisk data, hva som har skjedd som følge av skatteinnføringen. Her bruker vi ulike

datakilder, inkludert offentlig statistikk, finansielle rapporter, samt datamateriale hentet inn av informanter. Videre vil de kvalitative intervjuene være grunnlag for forventninger til investeringsnivå fremover. Intervjuene vil også hjelpe oss med å få en grunnleggende forståelse av konkrete faktorer som kompliserer kalkylene for selskapene.

1.3 Avgrensninger

Spørsmålet rundt hvorvidt det eksisterer grunnrente i næringen har vært en stor del av debatten. Vi vil ikke begi oss ut i vurderinger av eksistensen av grunnrente i havbruksnæringen i denne utredningen. Debatten rundt dette belyses, men vi vil ikke ta stilling til hvorvidt det gir grunnlag for innføring av grunnrenteskatt eller ikke. Vi vil derimot trekke på ulike elementer ved grunnrenteskatt vi anser som relevante for å forstå påvirkningen på investeringene. Dette betyr også at vi ikke vil gå videre inn i ulike komplekse skatteregler, men legge vekt på de sentrale momentene i grunnrenteskatten.

Videre er det mange mulige påvirkninger på havbruksselskapene og næringen. Skatten kan medføre konsekvenser for blant annet bedriftsøkonomi, lønnsomhet og markedsstruktur. Vi er tvunget til å gjøre avgrensninger etter oppgavens omfang og velger derfor å sette søkelys på investeringer. Vi anser også investeringer som interessant ettersom det i sin tur har stor betydning for selskapenes økonomi, vekst og utvikling. Å se på investeringer vil derfor kunne si noe om andre effekter som følge av skatten.

Vi har sett en rekke endringer i skatteutformingen i etterkant av skatteforslaget i september 2022. Videre gir det juridiske grunnlaget for skatten muligheter for ytterligere endringer i skatten. Dette inkluderer årlige revideringer av både sats og bunnfradrag. Vi avgrenser oppgaven mot det aktuelle skatteforslaget slik det er utformet ved forlik mai 2023. Det trekkes likevel på enkelte endringer som er gjort til nå, for å undersøke eventuelle effekter av dette. Vi vil derimot ikke ta stilling til om utformingen bør justeres eller følge opp spørsmålet rundt hvordan skatten *bør* være utformet. Vårt mål er å levere en objektiv og datadrevet analyse basert på skatteutformingen slik den er utformet. Denne utredningen vil dermed være avgrenset til å undersøke, forstå og tolke de observerte virkningene av grunnrenteskatt på investeringer i havbruksnæringen så langt.

Vårt fokus er rettet mot å analysere og forstå de direkte virkningene av det foreslåtte skatteregimet på havbruksnæringens investeringsbeslutninger og vekstpotensial innenfor Norges grenser. Vi vil

kommentere skattens påvirkning på vurderingen av utlandet som et investeringsalternativ, men fokus i analysen ligger på Norge.

Igjennom utredningen vil vi forholde oss til de rådende forutsetningene og regelverket som ligger til grunn i dag, og ikke eventuelle endringer som kan komme som følge av for eksempel NOU 2023:23, *Helhetlig forvaltning av akvakultur for bærekraftig verdiskaping*, som ble publisert høsten 2023. Dette betyr at selv om denne nye utredningen kan ha relevans for fremtidige politiske vurderinger og endringer i havbruksnæringen, vil den ikke påvirke analyse- og vurderingsgrunnlagene vi bruker i våre undersøkelser. Vårt fokus vil være på eksisterende regelverk og forhold slik de ligger på nåværende tidspunkt.

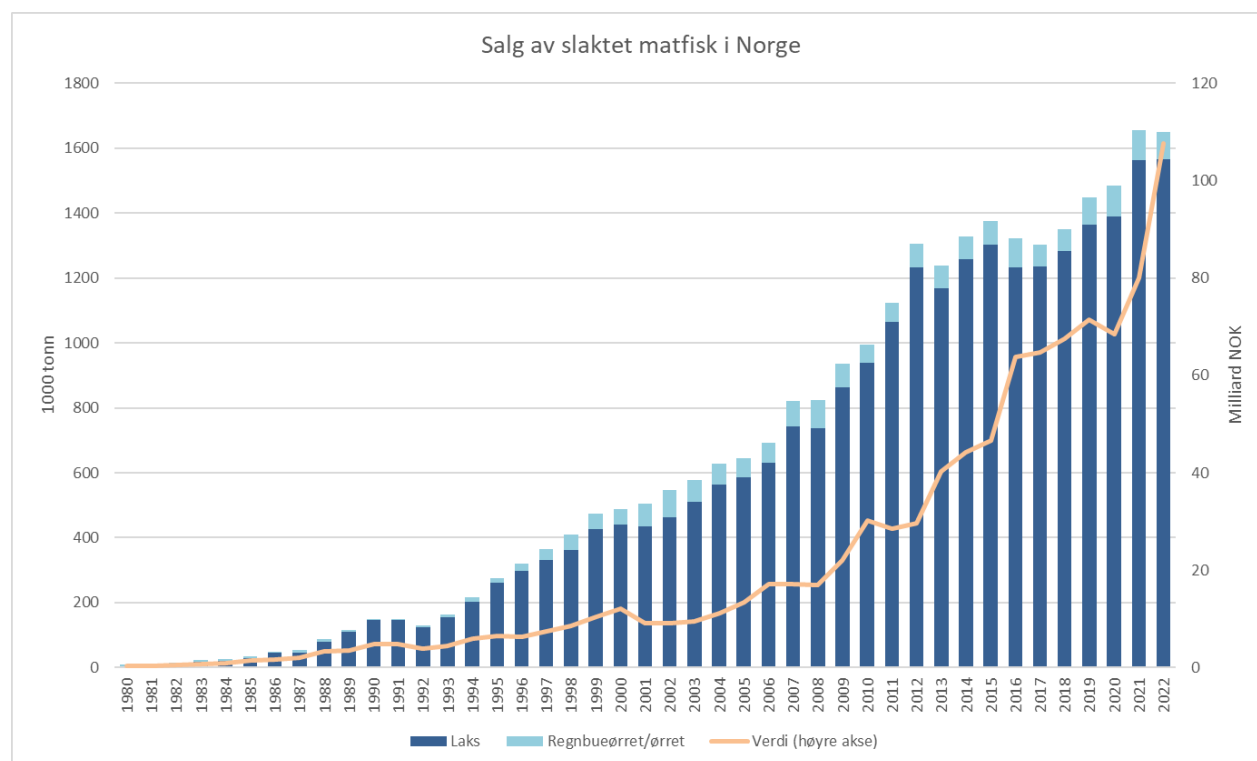
1.4 Strukturen i utredningen

Vår utredning er strukturert i 9 kapitler. Kapittel 1 introduserer bakgrunnen for utredningen og definerer problemstillingen. Kapittel 2 presenterer havbruksnæringen, med både utvikling, verdikjede og reguleringer i næringen. Videre blir det teoretiske grunnlaget for utredningen presentert i Kapittel 3. I Kapittel 4 undersøkes tidligere forskning om skattepolitikkenes effekt på investeringer, samt elementer fra debatten rundt grunnrenteskatten. Videre presenterer kapittel 5 skattemodellen slik den er utformet i dag. I kapittel 6 beskriver vi metodiske tilnærminger og valg. Her presenteres også metode for beregningene i utredningen. I kapittel 7 presenterer vi funn og resultater i utredningen, mens kapittel 8 drøfter resultatene og funnene. Til slutt trekkes konklusjoner i Kapittel 9.

2.0 Havbruk

Havbruksnæringen har blitt en av Norges viktigste eksportnæring. Næringen solgte i 2022 for 106 milliarder kroner, der eksport utgjorde 104 milliarder (Fiskeridirektoratet, u.å.-d, Fiskeridirektoratet, u.å.-b)

Havbruksnæringen etablerte seg i begynnelsen av 1970-tallet da oppdretterne begynte å sette fisken i flytende merdanlegg i sjø. Dette ga vekst i produksjonen med lavere driftskostnader og risiko (E. Hovland et al., 2014). Flytemerder i sjø er teknologien som fremdeles er ledende i næringen. I perioden fra 1970 frem til i dag har det vært stor vekst og utvikling. Særlig i perioden etter 2000-tallet har det vært markant økning i produksjon og verdiskapning som følge av endringer i teknologi og regulering.

Figur 2-1: Salg i tonn og verdi av slaktet matfisk i Norge (Fiskeridirektoratet, u.å.-l; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-b)

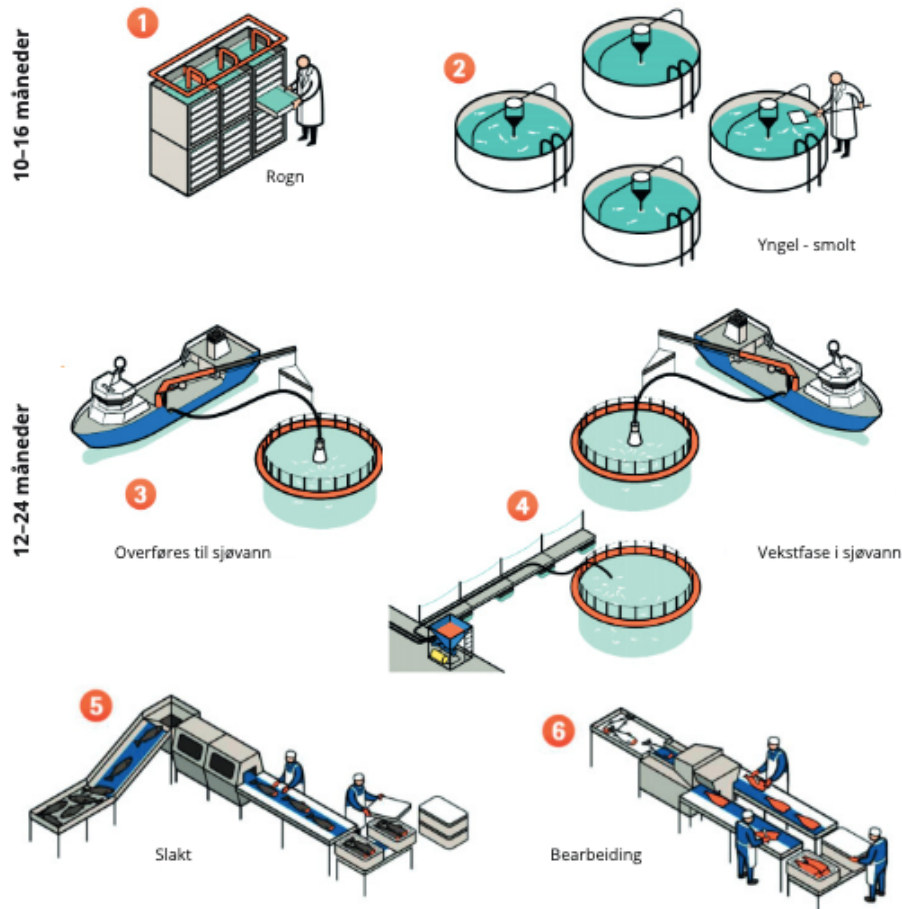
2.1 Verdikjede og teknologi

Verdikjeden i havbruksnæringen består av leddene stamfiskproduksjon, settefiskproduksjon, matfiskproduksjon, slakt og videreforedling og salg og distribusjon (Alsaker Fjordbruk, u.å.; NOU2019:18, 2019). Stamfiskproduksjon omfatter avl av rogn som befruktes og legges til

klekking i rundt 60 dager. Rognen settes videre i ferskvann og blir til settefisk, eller smolt. Smolten utvikler seg slik at den er klar til å overføres til saltvann og vokser til ønsket vekt gjennom landbasert produksjon i ferskvann. Når smolten er omtrent 80 til 100 gram er den utviklet for å kunne overleve i saltvann. Tidligere ble smolten da overført til saltvann i merdene. De siste årene har det vært en utvikling mot utsett av større smolt. Settefisk som settes ut i merdene for matfiskproduksjon har i dag typisk en vekt mellom 200 og 500 gram. Mange av aktørene har investert mye i postsmoltanlegg der smolten vokser lengre i lukkede anlegg frem til de settes i merdene (A. Berge, 2014). Dette sikrer en mer hardfør smolt og kan gi et jevnere produksjonsvolum. Settefiskproduksjonen tar typisk mellom åtte og 18 måneder fra smolten blir satt i kar til de overføres til merdene for matfiskproduksjon (Misund, 2023a; NOU2019:18, 2019).

Det neste leddet i verdikjeden er matfiskproduksjon, som foregår i sjøvann. Den mest utbredte produksjonsteknologien i oppdrett av laks, regnbueørret og ørret, er flytemerder i sjøvann (Misund, 2023a). I sjøfasen skjer produksjonsleddet. Fiskene føres og vokser seg store fra settefisk på 200-500 gram til slakteklar matfisk. Fiskene er i merdene i rundt tolv til 18 måneder til de når en ønsket vekt på typisk mellom 3 til 6 kilo (NOU2019:18, 2019). Forholdene må ligge til rette for å oppnå god vekst, helse og fiskevelferd. Fisken trenger blant annet friskt oksygenrikt og saltholdig vann, sollys og egnet temperatur. Norskekysten har naturgitte forinn for havbruk med dype fjorder, gode strømforhold med god utskiftning av vannmasser og en skjermet kystlinje (Nærings- og fiskeridepartementet, 2021). utfordringer knyttet til fiskehelse, som sykdom og lakselus er sammen med rømning, faktorer som påvirker produksjonskostnadene i sjøfasen og som representerer store kostnader for selskapene.

Slakteklar matfisk fraktes så fra merdene med brønnbåt inn til slakteanlegg på land. Fisken blir bedøvet, avlivet, sløyet og sortert på størrelse og kvalitet før den blir fraktet til videre foredling i Norge og utlandet.

Figur 2-2: Verdikjede (NOU2019:18, 2019)

Havbruksselskapene kjøper innsatsfaktorer som fôr, genetikk, settefisk, utstyr og tjenester fra ulike leverandører. Det er store variasjoner i hvilke ledd i verdikjeden produsentene utfører selv og hvilke som kjøpes inn av leverandører. Enkelte selskaper produserer selv både fôr, rogn og settefisk, mens andre kjøper inn innsatsfaktorene og begynner produksjonen i merdene, på matfiskproduksjonsleddet. Det er også variasjon i selskaper som driver foredling og distribusjon selv og de som selger fisken ved merdkanten eller etter slakteleddet. De vertikalt integrerte selskapene er typisk de store selskapene, mens de mindre selskapene i større grad er avhengig av å kjøpe inn innsatsfaktorene fra andre aktører (NOU2019:18, 2019).

Det har vært stor utvikling i teknologi fra starten av 1970-tallet til i dag. Innføringen av oppdrettsmerder i sjø har vært avgjørende for økningen i lønnsomhet i næringen. Åpne flytemerder i havvann har vært den dominerende produksjonsteknologien siden 1970-tallet. Det har vært store utviklinger av de tradisjonelle merdene. De første flytemerdene var Grøntvedtmerdene,

åttekantede merder med flytekrager av tre, isopor og bildekk. Fra 1974 ble det utviklet merder i plast, før det på 80-tallet kom stålmerder (Fiskeri- og kystdepartementet, 2011; Misund, 2022). Merdene ble større og mer robuste fra 2002, som ga mulighet for plassering på mer eksponerte lokasjoner. Tekniske standarder med NYTEK-forskriften og NS9415 har preget utviklingen av merdene. Forskriften trådte i kraft fra 2003 og har gjennomgått vesentlige endringer både i 2012 og i 2023. NYTEK-forskriften og NS9415 er tekniske standarder for flyteanlegg som setter ulike krav til blant annet utforming, montering og drift. Dette for å sikre forsvarlig teknisk standard og å forhindre rømning (Aqua Kompetanse, u.å.; Fiskeridirektoratet, u.å.-i).

Kapasitetsbegrensende reguleringer sammen med høy lønnsomhet har også fremmet innovasjon i alternativ produksjonsteknologi. De siste årene har det vært utvikling og testing av blant annet landbasert oppdrett, semilukkede og lukkede anlegg i sjø, nedsenkbare anlegg og offshore anlegg. Utviklingen av produksjonsteknologi er fremdeles i stor grad på utviklings- og prøvestadiet (Benjaminsen, 2021). Disse nye produksjonsmetodene er typisk utviklet for å bedre kunne håndtere ulike utfordringer i næringen som rømning og lakselus. Ny teknologi kan gi vekstmuligheter for næringen ettersom produksjonen er begrenset av reguleringer tett knyttet til miljøhensyn.

2.2 Regulering i næringen

Næringen har vært påvirket av ulike reguleringer helt fra starten på 1970-tallet. Fra 1973 kom en midlertidig akvakulturlov med tillatelsesordning som skulle sikre lokalt og spredt eierskap. For å få tillatelse måtte det være en lokal tilknytning samt etablert virksomhet. Det var et mål at næringen ikke skulle bli dominert av store enkeltelskaper, og at den skulle bidra til lokal næringsutbygning. De første havbruksselskapene var derfor i hovedsak små familiebedrifter (Grytten, 2017). Tillatelsene avgrenset merdvolumet til 3000m³ i starten og ble gradvis utvidet til 12 000m³ i 1988 (Fiskeri- og kystdepartementet, 2011).

Fra 1990-tallet ble begrensningen om én matfisktillatelse per majoritetsinteresse opphevet. Vekst i produksjonen medførte reduksjon i prisene og lønnsomhet utover 1990-tallet. Samtidig ble det ilagt en straffetoll fra EU og USA etter anklager om prisdumping (Utenriksdepartementet, 2007). I 1995 ble det pliktig fôringsstopp av fisk over to kg. Det ble senere innført fôrkvoter i tillegg til begrensninger på merdvolum i lakseproduksjon. Fra 2005 ble *maksimalt tillat biomasse*, MTB, samt krav om miljøovervåking innført som erstatning for fôrkvoter. Dette endret

organiseringen av driften og ga større produksjonskapasitet (Fiskeri- og kystdepartementet, 2011). I 2006 ble ny akvakulturlov innført, som ga rett til overføring og pantsetting av tillatelser. Miljøhensyn har blitt tillagt vekt de senere årene, med «grønne tillatelser» i 2013, før trafikklyssystemet trådte i kraft i 2017 (NOU2019:18, 2019).

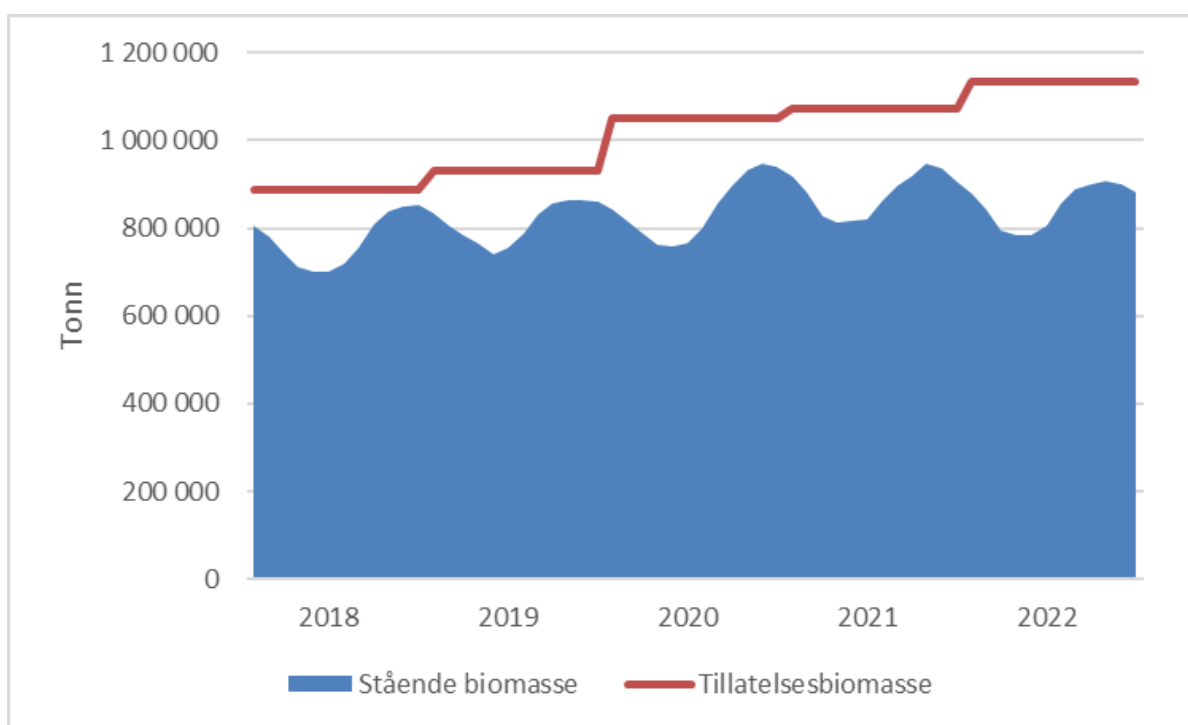
I dag må oppdretterne ha tillatelser til produksjon med hensyn til både aktivitetsnivå for spesifikke arter og bestemte lokaliteter. Matfisktillatelsene er antallsbegrenset, men uten tidsbegrensning, og tildeles i runder av myndighetene. Fra 2002 deles tillatelsene ut mot et vederlag. Etter innføringen av MTB er de også knyttet til tonn biomasse. MTB innebærer at selskapene til enhver tid ikke kan ha mer biomasse stående i sjøen enn hva som er pålydende av tillatelsen. Tillatelsene er videre knyttet til lokasjon, et fysisk sjøareal hvor produksjonen kan foregå (Fiskeridirektoratet, u.å.-n). Det kreves også tillatelser for stamfiskvirksomhet og produksjon av settefisk, i tillegg til matfiskproduksjon. Stamfisk- og settefisktillatelsene tildeles vederlagsfritt på land, er ikke antallsbegrenset og utdeles løpende. Tillatelsene gir ikke tilgang til produksjon i sjøvann eller i ferskvannsmråder (Fiskeridirektoratet, u.å.-m).

Økning i produksjonskapasitet oppnås enten ved tildeling av nye matfisktillatelser, eller utvidelse av eksisterende matfisktillatelser. Tildelingen foregår i tråd med trafikklyssystemet, med fastpris og auksjon som standardmetoder. Trafikklyssystemet tilrettelegger for bærekraftig vekst i havbruksnæringen ved å regulere produksjonskapasitet basert på miljøeffekt av lakselus på villfisk i de definerte produksjonsområdene. Områder klassifisert som røde må redusere kapasiteten, gule beholder samme kapasitet, mens det i grønne områder tillates en økning. Fiskeridepartementet styrer klassifiseringen av områder samt omfanget av kapasitetsøkninger og reduksjoner (Havforskningsinstituttet et al., u.å.). Siden 2018 har kapasiteten blitt utvidet, men selskaper i alle områdene kan også søke om unntaksvekst under forutsetning av et visst nivå lusetrykk (Mikkelsen, 2019). En andel av produksjonskapasiteten selges til fastpris og en andel gjennom auksjon (Fiskeridirektoratet, 2022a). I 2018 og 2022 ble ikke all tilgjengelig produksjonsøkning solgt i auksjonene, noe som medførte restauksjoner.

Næringen har også særtillatelser som visning-, utvikling-, undervisning- og forskningstillatelser. Særtillatelser er etablert for å fremme sektorspesifikke fremskritt. I 2021 ble søknadsprosessen for visningstillatelser satt på pause, mens utviklingstillatelser var åpne for søknad fra november 2015 til november 2017, og undervisnings- og forskningstillatelser tildeles fortsatt. Særtillatelsene har

distinkte vilkår og kan medføre driftsmessige begrensninger som skiller seg fra ordinære tillatelser. Det er ofte tidsbegrensninger på særtillatelsene, men selskaper med utviklingstillatelser kan konvertere disse til ordinære tillatelser i etterkant av prosjektet, forutsatt at prosjektets kriterier er oppfylt (Fiskeridirektoratet, u.å.-o).

MTB ordningen innebærer produksjonstilpasninger på grunn av fiskens livssyklus. Aktørene optimaliserer *biomasseutnyttelsen* med hensyn på MTB. Det vil ikke være mulig for selskapene å utnytte MTB fullt ut gjennom hele fiskens livssyklus (NOU2019:18, 2019). Figur 2-3 viser forholdet mellom teoretisk tillatelseskapasitet og stående biomasse.

Figur 2-3: Teoretisk kapasitet og stående biomasse (Fiskeridirektoratet, u.å.-c; Nofima et al., u.å.; NOU2019:18, 2019)

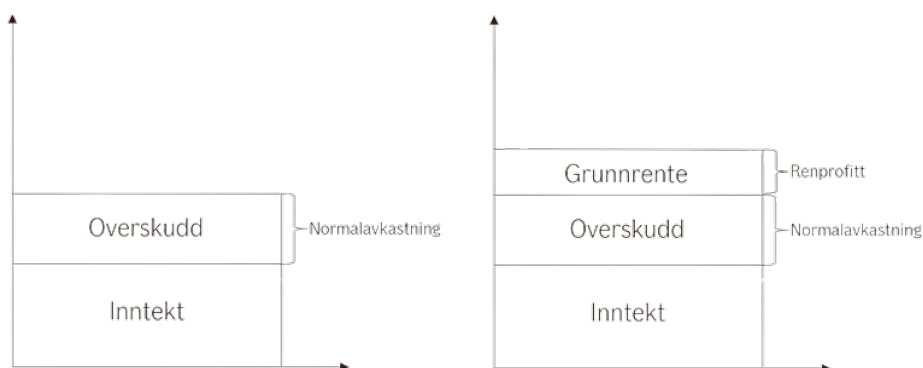
Mengden fisk oppdretterne kan ha i sjøfasen, og dermed produsere, er begrenset av tillatelseskapasiteten og MTB. Dette representerer en vesentlig knapphetsfaktor i næringen. Dette er også motivasjon for utvikling av ny produksjonsteknologi som ikke er omfattet av nåværende reguleringer i næringen.

3.0 Teorigjennomgang

I teorikapittelet vil vi presentere relevant teori for oppgaven. Først presenteres teori om grunnrente, hvordan grunnrenten kan identifiseres og beregnes. Videre ser vi på ulike beskatningsmodeller, og hvordan de vil påvirke investeringer, med vekt på kontantstrømskatt. For å ha et grunnlag for å forstå det totale skattetrykket vil vi også trekke på teori om både formuesbeskatning og utbytteskatt. Til slutt ser vi på bunnfradrag, og effekter av en progressiv skatt.

3.1 Grunnrente

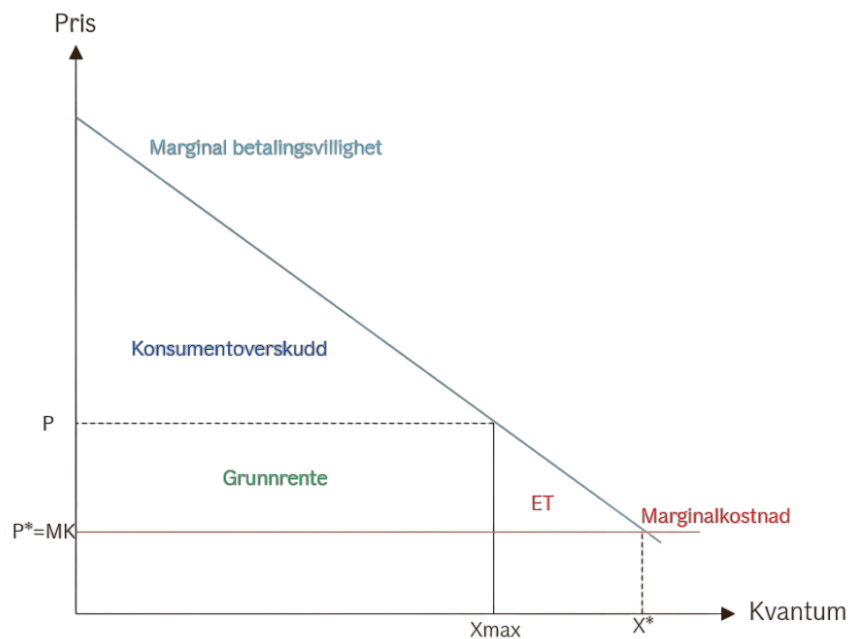
Grunnrente er avkastning over normalavkastning grunnet eksistensen av en begrenset naturressurs. Det er med andre ord en merinntekt av å disponere en naturressurs utover det man normalt ville tjent ved å investere i annen virksomhet (Greaker & Lindholt, 2019). En ekstraordinær avkastning kalles ofte renprofitt, superprofitt eller meravkastning (NOU2019:18, 2019). David Ricardo (1817) utviklet teori om grunnrente der han brukte dyrkingsjord som eksempel. Den første som etablerer seg i en dal vil velge jorda med den beste kvaliteten, den neste vil velge den nest beste jorden. De neste som etablerer seg vil dermed få jord som er mindre egnet til jordbruk enn de første. Avkastningen på jordbruket vil avhenge av kvaliteten på jorden og den første som etablerer seg vil kunne produsere mer per krone investert. Meravkastningen er her knyttet til naturressursene, nærmere bestemt grunnen. Ricardo argumenterer videre for at en ressurseier vil kunne kreve inn merverdien av bedre kvalitet på jorden gjennom høyere leiepriser (Ricardo, 1817). Grunnrenten vises grafisk i Figur 3-1 og viser renprofitten, etter at alle innsatsfaktorer i produksjonen har fått sin markedsmessige avlønning (NOU2019:18, 2019). Figuren til venstre representerer normalavkastningen, mens figuren til høyre illustrerer meravkastningen og da grunnrenteavkastningen.

Figur 3-1: Grunnrenteavkastning

Grunnrente oppstår på grunn av knapphet på innsatsfaktorer i produksjonen. Renprofitt fra naturressurser er typisk stedbundne og vil kunne variere med naturelementet (NOU2019:18, 2019). Grunnrenten vil avhenge naturressursens kvalitet og tilgjengelighet, men også av tilbud, etterspørsel, produksjonskostnader og pris (Flåten & Skonhøft, 2014). For havbruk vil det være variasjoner knyttet til spesifikke forhold ved ulike lokaliteter. Det vil også være variasjoner knyttet til miljø- og fiskehelseutfordringer som påvirker produksjonskostnadene (Nærings- og fiskeridepartementet, 2021).

I norsk havbruk får aktører eksklusive rettigheter til å utnytte en fellesressurs gjennom tillatelsene (NOU2019:18, 2019). Produksjonen reguleres gjennom MTB og tillatelsessystemet slik at det produseres mindre enn i frikonkurranse. Dette gir et lavere tilbud enn i frikonkurranselikevekten, noe som vil øke prisen. Dette illustreres i Figur 3-2. Kvantumet i frikonkurranse ville vært der marginalkostnaden krysser marginal betalingsvillighet. Dette gir en pris lik marginalkostnaden. Tillatelsene begrenser kvantum tilbudt slik at vi får en tilpasning i X_{max} , med en høyere pris, P .

Figur 3-2: Tilpasning ved begrensnig i tilbud

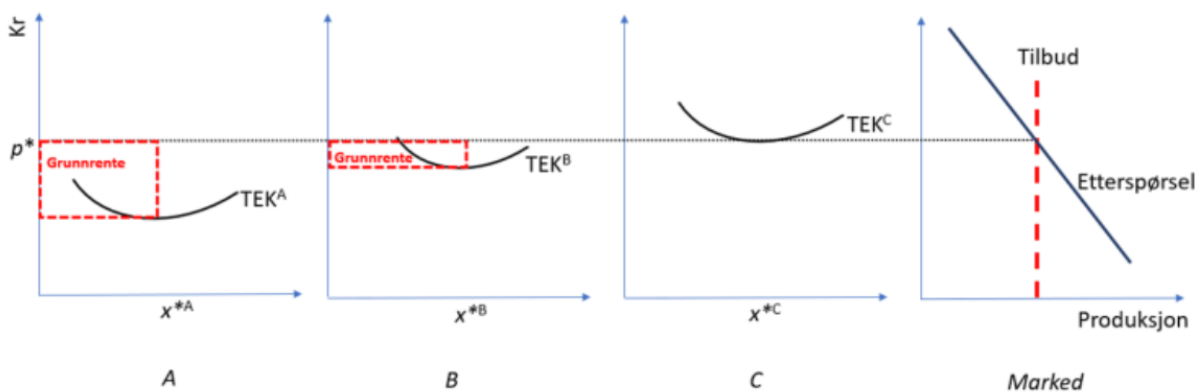
Tillatelsene er knyttet til miljø og bærekraft, og gir en volumbegrensning som ikke ville funnet sted uten reguleringen. Havressursen er en ikke-ekskluderende, rivaliserende ressurs. Uten tillatelsesordningene ville markedet få flere aktører med fri etablering, som kan føre til et

overforbruk av naturressursen. Overforbruk kan skape større negative eksternaliteter som spiser av grunnrenten. Bærekraftig produksjon gir dermed grunnlag for å realisere grunnrenten gjennom å forhindre overforbruk av havressursen. Reguleringene gir ikke fri tilgang på ressursen og gjør havressursen ekskluderende. Grunnrenten kan på den annen side også spises opp av ineffektivitet som følge av at en viktig innsatsfaktor utnyttes gratis (Greaker et al., 2005; NOU2019:18, 2019).

Figur 3-2 er en forenklet modell av det samlede tilbudet av oppdrettsfisk hvor tilbudet er uelastisk og strengt regulert gjennom tillatelsene. Vi ser det samme i Figur 3-3, i tillegg ser vi produksjonstilpasningene til tre selskaper A, B og C. Grunnrenten som tilfaller en enkelt aktør vil være lik differansen mellom markedsprisen og aktørens totale enhetskostnader, ganget med kvantumet som maksimerer gevinsten (Okonomi, 2019).

$$\text{Grunnrente} = (p - \text{TEK}) \cdot x \quad (1)$$

Resultatet av dette er at selskap A får den største grunnrenten som følge av lavest enhetskostnader, selskap B følger etter, mens selskap C høster ingen grunnrente. Intuisjonen er at den realiserede grunnrenten avhenger av produksjonskostnadene til det enkelte selskap. Jo lavere produksjonskostnad desto større blir den realiserede grunnrenten. Videre er det flere faktorer som kan påvirke grunnrenten til selskapene. Et positivt skifte i etterspørselskurven vil i denne sammenheng føre til at også selskap C vil få en grunnrente, alt annet likt. Knappheten på tillatelsene spiller en sentral rolle, da knappheten holder tilbudet i stor grad fast og har derfor betydning for markedsprisen (Okonomi, 2019).

Figur 3-3: Grunnrenten i havbruk (Okonomi, 2019)

Meravkastning kan oppstå blant annet som følge av en knapp naturressurs, men det finnes andre egenskaper ved markedet som kan gjøre det vanskelig å skille ut grunnrenten. Det vil eksempelvis være utfordrende å skille ut meravkastning som følge av markedsrett. Dersom det eksisterer markedsrett kan dette føre til at prisene ligger på et høyere nivå enn ved frikonkurranse. Dette gir en høyere avkastning som ikke nødvendigvis er knyttet til knapphet på en naturressurs. Markedsrett kan også flytte grunnrenten i verdikjeden slik at aktører som driver med aktiviteter som ikke er knyttet til naturressursene også kan få del i grunnrenten (NOU2019:18, 2019).

3.1.1 Beregning av grunnrente

Det er ulike måter å beregne grunnrente. Fra delkapittel 3.1 presenterte vi en enkel måte å beregne grunnrenten på, tilknyttet Figur 3-3, som får frem forståelsen av at grunnrenten er avkastningen utover normalavkastningen.

$$\text{Grunnrente} = (p - \text{TEK}) \cdot x \quad (2)$$

Eurostats (2003) modell for beregning av grunnrente, ligning tre, forsøker å identifisere avlønningen på innsatsfaktoren som gir meravkastning. Modellen uttrykker en produktfunksjon der alle andre faktorer enn naturressursen har kjent avlønning. Grunnrenten vil dermed identifiseres gjennom differansen mellom produksjonsverdi og renten fra de andre innsatsfaktorene. Modellen baserer beregningen av grunnrente på tall fra nasjonalregnskapet (Greaker et al., 2005; Greaker & Lindholt, 2019).

$$RR = \beta_i + \tau_i - \gamma_i - \alpha_i - \sigma_i - \mu_i - \varepsilon_i - \rho_i \quad (3)$$

RR: Grunnrente

β : Basisverdi

τ : Produktspesifikke skatter

γ : Produktspesifikke subsidier

α : Produktinnsats

σ : Lønnskostnader

μ : Normalavkastning på kapitalen i næringen

ε : Kapitalslit

ρ : Ikke – næringsspesifikke skatter fratrukket ikke – næringsspesifikke subsidier

\emptyset : Skattesats

3.2 Skatt

Skatteutvalget (NOU2022:20, 2022) fremhever skatte- og avgiftssystemets tre hovedoppgaver. Inntekt til å finansiere offentlige goder, omfordeling av inntekt og formue, samt å korrigere for markedssvikt. NOU om petroleumsbeskatning (NOU2000:18, 2000) peker videre på at et optimalt skattesystem i minst mulig grad hindrer effektiv ressursbruk. For at ressursbruken skal være så effektiv som mulig er det tre kriterier som må oppfylles. Kriterium om i) effektivitet i produksjon, ii) effektivitet i forbruk iii) effektivitet i sammensetning av produksjon og forbruk.

Effektivitet i produksjon handler om at innsatsfaktorer ikke skal overforbrukes. Med andre ord brukes ikke mer av innsatsfaktorene enn nødvending, for å produsere en gitt mengde varer og tjenester. Er det mulig å re-allokere innsatsfaktorene og dermed øke produksjonen, er ikke ressursene effektivt allokert. Kriteriet effektivitet i forbruk bygger på pareto-optimalitet. Et optimalt nivå der det ikke er mulig å øke velferden til et individ gjennom omfordeling, uten at andre får redusert sin velferd. Effektivitet i sammensetningen av produksjon og forbruk er også bygget på pareto-optimalitet og betyr at forbrukernes vurdering av et spesifikt gode på marginen skal være lik kostnaden av mindre tilgang på andre goder (NOU2000:18, 2000).

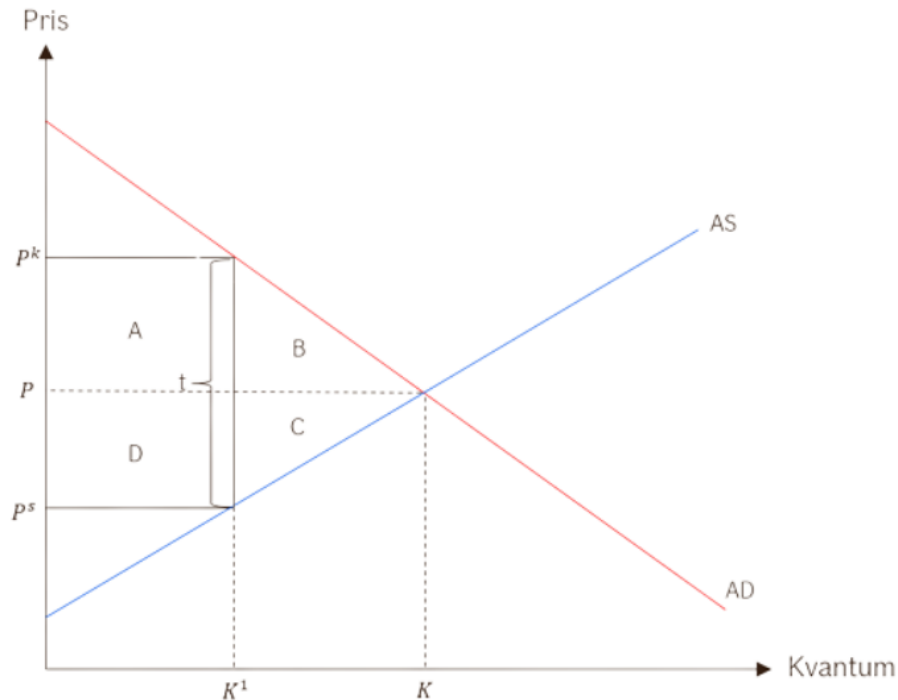
3.2.1 Skattemodeller og effektivitetstap

Skatter og avgifter medfører ofte en endring i atferden til de berørte aktørene. Beskatning kan dermed redusere effektiviteten i økonomien. Atferdsendring har ikke utelukkende negative effekter, det kan også korrigere markedssvikt. Skatt kan være et verktøy for å justere atferd gjennom eksempelvis regulering av kollektive goder, som bruk av utslippsskatter for å bedre luftkvalitet. Dette gir en samfunnsøkonomisk gevinst. I henhold til økonomisk teori kommer det frem det retningslinjer for hvordan skatte- og avgiftssystemet skal utarbeides. Målet med utformingen av skattesystemet bør være effektivitet og å bidra til lavest mulig samfunnsøkonomiske kostnader. Korrigerende skatter er å foretrekke, da slike skatter skal motivere til mer effektiv ressursbruk. Nøytrale skatter er neste skatten som velges. En nøytral skatt skal ikke ha innvirkning på produsentenes eller konsumentens atferd. Grunnrenteskatt trekkes av skatteutvalget (NOU2022:20, 2022) inn som en nøytral skatt. Den siste skatten er vridende skatter og anvendes typisk for å få inn nødvendige skatteinntekter og gi ønskelig omfordeling (NOU2019:18, 2019).

Videre er det etablert retningslinjer for å holde effektivitetstapet så lavt som mulig. Beskatningen bør skje bredt, for å gi grunnlag for lave satser. Et bredt skattegrunnlag bidrar også til nøytralitet, slik at man reduserer effektivitetstapet. Videre bør satsene på de mest vridende skattene være lavere, og de minst vridende skattene bør benyttes før mer vridende skatter. I markeder hvor tilbudet og etterspørselen er relativt lite følsom for økt skatt, bør det være høyere satser. Eksempelvis er beskatning av kapital, en ressurs som ikke er stedbunden, mer følsom for skatt, og bør derfor ha en lav skattesats. Skatten burde også påvirke produksjonsbeslutninger i minst mulig grad. Dette kan handle om at en skatt henger sammen med økt behov for innsatsfaktorer for et gitt produksjonsnivå (NOU2014:13, 2014).

Det vil være en avveining mellom å redusere effektivitetstapet av vridende skatt, og å sikre tilstrekkelig finansiering og ønsket omfordeling (NOU2014:13, 2014). Myndighetene ønsker å redusere effektivitetstapet så mye som mulig for å redusere de samfunnsøkonomiske kostnadene. Vridende skatter medfører samfunnsøkonomiske kostnader ved at prisen konsumentene betaler for varer og tjenester overskrider de faktiske kostnadene ved produksjon. Prisforskjellen, kjent som skattekilen, gjør at arbeidskraft, kapital og naturressurser påvirkes av skattekilning, i stedet for av hva som er samfunnsøkonomisk optimalt. Dette betyr at ressursutnyttelsen blir mindre effektiv enn om skatten ikke var der.

Figur 3-4 illustrerer hvordan skatten medfører samfunnsøkonomisk tap. I utgangspunktet befinner markedet seg i likevekt med prisen P og kvantum K , uten skatt. Innføring av skatten, t , fører til nye tilpasninger. En økning i pris som følge av skatten fører til lavere kvantum K^1 . Videre blir skattekostnaden delt mellom konsumenten og produsenten. Konsumenten betaler en høyere pris P^k , og produsenten mottar en lavere pris P^s . Det skjer en direkte overføring til myndighetene, som mottar skatten tilsvarende arealet A fra konsumentene og D fra produsentene. Det samfunnsøkonomiske tapet tilsvarende arealet B og C , som følge av at noen konsumenter ikke lenger vil være villige til å kjøpe og at noen produsenter ikke lenger vil finne det lønnsomt å produsere (NOU2019:18, 2019).

Figur 3-4: Effektivitetstap som følge av vridende skatt

Innledningsvis ble det pekt på at en markedskorrigerende skatt er å foretrekke, da den korrigerer for markedssvikt og dermed fremmer effektivitet. At det forekommer markedssvikt handler om at samfunnet påføres kostnader uten at de som står bak kostnaden tar den innover seg eller stilles til ansvar for kostnaden. Dersom det forekommer negative eksternaliteter, markedssvikt, er det fordelaktig å bruke markedskorrigerende skatt for å påvirke atferden til produsentene og konsumentene i positiv retning. Dette vil prise inn de negative eksternalitetene. Med andre ord vil prisen på en vare eller tjeneste reflektere de totale produksjonskostnadene. En markedskorrigerende skatt bidrar slik til økt effektivitet i ressursbruken. På samme tid vil skatten gi offentlige inntekter (NOU2014:13, 2014).

Slik det ble pekt på over skal ikke nøytral skatt ha påvirkning på atferden til produsenter eller konsumenter. I en nøytral skattemodell skal investeringer som var lønnsomme før skatten, også være lønnsomme etter at en skatt innføres. Dette kan defineres som skattenøytralitet, ved at investeringer vil rangeres likt etter lønnsomhet før og etter skatt (NOU2022:20, 2022). Skulle et investeringsprosjekt bli ulønnsomt etter innføring av skatt, vil det oppstå et effektivitetstap og skatten er dermed ikke nøytral.

3.2.2 Kontantsstrømskatt og kvantumsavgift

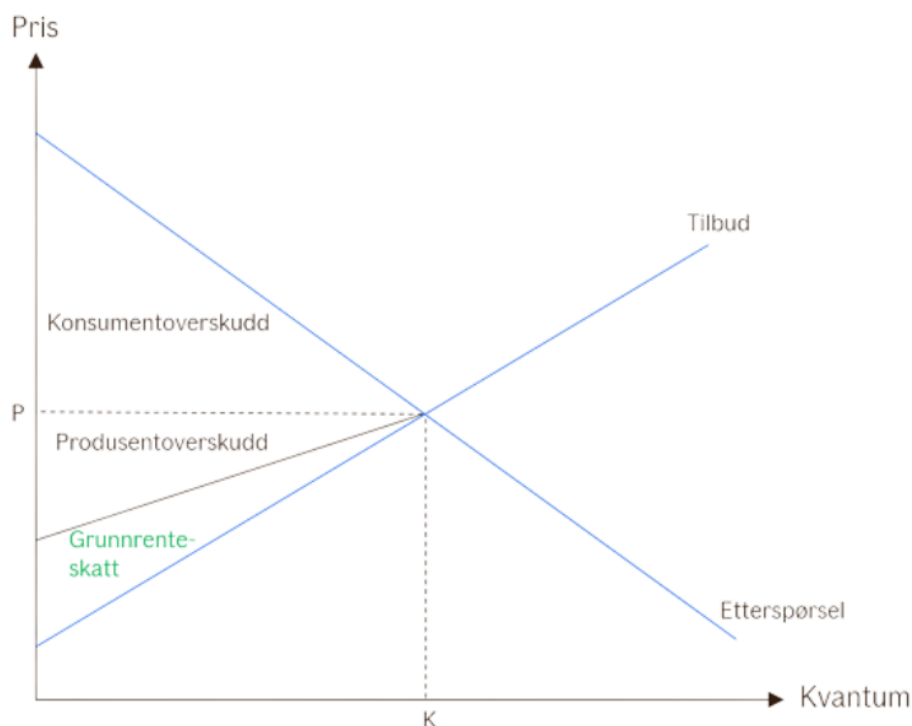
Kontantstrømskatt benyttes som en nøytral skattemodell. Skattegrunnlaget beregnes på grunnlag av inn- og utbetalinger i kontantstrømmen noe som gjør at skatteleggingen skjer når de oppstår, og er dermed periodiseringsnøytral (NOU2022:20, 2022). Et sentralt krav til nøytral skatt, er at de relevante kostnadene skal trekkes fra, og at inntekten som beskattes settes til nåverdi. Ved kontantstrømskatt er skatten proporsjonal med nåverdien, da grunnlaget for skatten er basert på inn- og utbetalinger. Konsekvensen av dette er at selskapene får fradrag for hele investeringssummen med en gang. Finansielle transaksjoner holdes derimot utenom. En fordel med kontantstrømskatten er at realiserte transaksjoner danner grunnlaget for skatten (NOU2019:18, 2019).

Når kontantstrømmen er beregnet, blir det gjennomført en nåverdiberegning. Denne beregningen innebærer at kontantstrømmen blir neddiskontert ved hjelp av den forventede avkastningen til virksomhetens kapitalbeholdning. Resultatet av beregningen gir en indikasjon på en eventuell grunnrente. En positiv nåverdi antyder eksistensen av grunnrente, da avkastningen på prosjektet er høyere enn alternativavkastningen jf. kapittel 3.1 om grunnrente. Blir nåverdien på et prosjekt null, betyr det at investeringen er lønnsom på marginen og det blir ingen grunnrenteskatt. Intuisjonen er at man blir beskattet for avkastning utover normalavkastning (NOU2019:18, 2019). Fradraget for investeringsutgiften blir gitt umiddelbart, noe som gir en skattefordel som motsvarer skatten på normalavkastningen. Dette betyr at normalavkastningen, akkurat tilsvarende alternativavkastningen, ikke skattlegges (NOU2022:20, 2022). En marginalinvestering, med nåverdi lik null skattlegges ikke og svekker dermed ikke insentivene til å investere. Dette treffer nøytralitetsprinsippet om at selskapene som beskattes ikke skal gjøre tilpasninger i produksjon, for eksempel ved å ikke gjennomføre lønnsomme prosjekter.

En helt sentral faktor for at kontantstrømskatten skal være nøytral er også at grunnrenten er stedbunden. Nøytral beskatning skal heller ikke ha innvirkning på kapitalforlytting mellom ulike næringer. Eksempelvis gjennom at en investor ikke forfordeler en næring fremfor en annen som følge av skattesystemet. Dette inkluderer flytting av investeringer ut av skatteregimet, til utlandet (NOU2014:13, 2014).

En overskuddsbasert grunnrenteskatt, som utformes som en kontantstrømskatt illustreres i Figur 3-5. Slik det kommer frem av figuren er grunnrenteskatten gitt ved en andel av

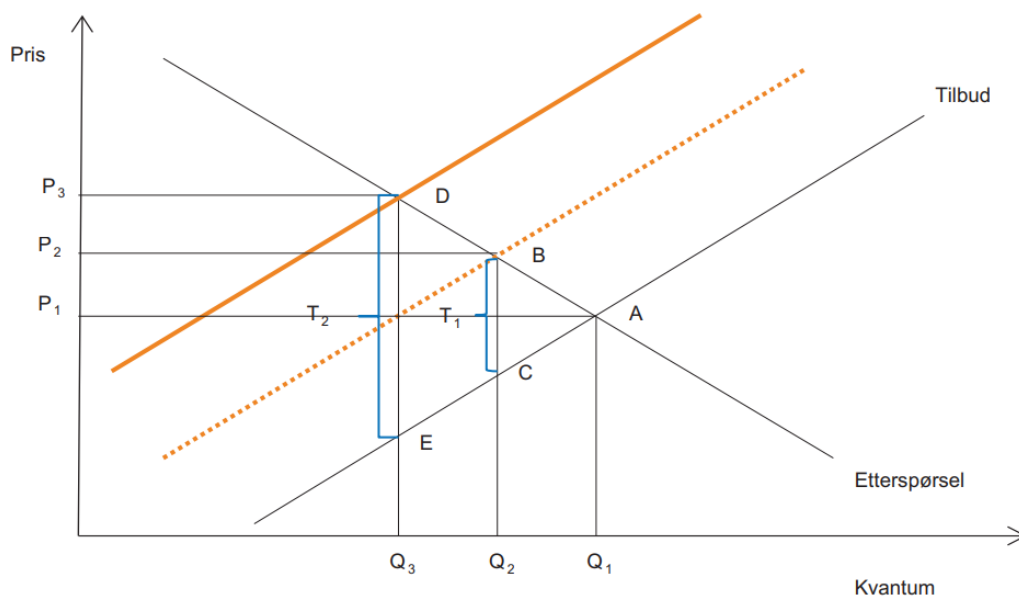
produsentoverskuddet. Videre er det ingen nye tilpasninger i kvantum eller pris, og det oppstår dermed ikke noe effektivitetstap (NOU2019:18, 2019).

Figur 3-5: Kontantstrømskatt

En kontantstrømskatt vil også henge sammen med endringer i fordeling av risiko. Slik det kommer frem av Figur 3-5 tar staten del i produsentoverskuddet. Staten skal ta en like stor andel av inntektene og kostnadene ved en slik skattemodell og kan dermed betegnes som en passiv eier. Det at inntektene og kostnadene behandles symmetrisk står helt sentralt for å oppnå nøytralitet. En konsekvens av dette er også at staten skal bære sin andel, skattesatsen, av et eventuelt underskudd. Videre er det en forutsetning at skattesatsen holdes fast i investeringsprosjekters levetid (NOU2019:18, 2019).

I havbruksnæringen har man i tillegg en produksjonsavgift, som er en kvantumavgift. Dette er ikke en nøytral skatt. Figur 3-6 illustrerer hvordan kvantumsavgiften fører til en høyere pris med lavere etterspørsel og et redusert tilbud. Effektivitetstapet representeres med trekanten ABC for skattesatsen T_1 . Når avgiften dobles vil effektivitetstapet representert ved trekanten ADE mer enn dobles. Dette illustrerer at effektivitetstapet øker mer enn proporsjonalt med avgiften.

Figur 3-6: Effektivitetstap ved kvantumsavgift

Aktørene som betaler skatt, vil oppleve et fall i inntekt og ha incentiv til å unngå skatt. Dette gir en inntekts- og en substitusjonsvirkning. De to effektene kommer av at det relative prisforholdet endrer seg. Inntektsfallet omtales som inntektsvirkningen, og kan komme til syne gjennom lavere belønning av arbeid og lavere sysselsetting. Substitusjonsvirkningen kan komme til syne gjennom at skatteyter ønsker å substituere seg til næringsvirksomhet med lavere skattetrykk (NOU2014:13, 2014).

Det vil være ulike effekter av kontantstrømskatt og kvantumsavgift for forbrukere og produsenter. En nøytral kontantstrømskatt skal ikke være vridende og ikke påvirke investeringsbeslutninger. For produsenter betyr dette at samfunnsøkonomisk lønnsomme prosjekter før skatt også er privatøkonomisk lønnsomme etter skatt. Dette oppmuntrer til videre investering og innovasjon. For forbrukerne betyr det at tilbudet opprettholdes, noe som kan bidra til relativt stabile priser (NOU2014:13, 2014; NOU2019:18, 2019).

På den annen side vil en kvantumsavgift gjøre lønnsomme prosjekter mindre lønnsomme. Noe som kan føre til en nedgang i investeringer. For produsenter innebærer dette økte kostnader og risiko som kan føre til reduksjon i produksjon. En økning i produksjonsavgift kan dermed hemme vekst og utvikling i næringen. For forbrukerne resulterer dette i høyere priser og lavere tilgjengelighet som følge av redusert produksjon (NOU2019:18, 2019).

Utfordringen med å utforme en nøytral kontantstrømskatt er at det er praktisk krevende. Det er komplekst på grunn av behovet for nøyaktig å spore og vurdere alle kontantstrømmer i en organisasjon. Dette inkluderer å identifisere alle inntekter, og utgifter til produksjon. Det å behandle alle inn- og utbetalinger likt i komplekse organisasjonsstrukturer er heller ikke rett frem. Dette kan handle om at selskaper ikke er rigget for skatt i bestemte deler av verdikjeden. Videre er skattetilpasninger en annen kompliserende faktor som krever kontinuerlig overvåking og justeringer for å sikre at skattesystemet forblir nøytralt. Denne kompleksiteten krever betydelig administrativ innsats og ekspertise, noe som kan være ressurskrevende for myndighetene og selskapene. (NOU2019:18, 2019).

Samlet sett støtter en nøytral grunnrenteskatt videre investeringer og stabilitet for forbrukerne, mens en kvantumsavgift kan ha motsatt effekt ved å hemme investeringer og føre til høyere priser og lavere tilgjengelighet for forbrukerne.

3.2.3 Bunnfradrag

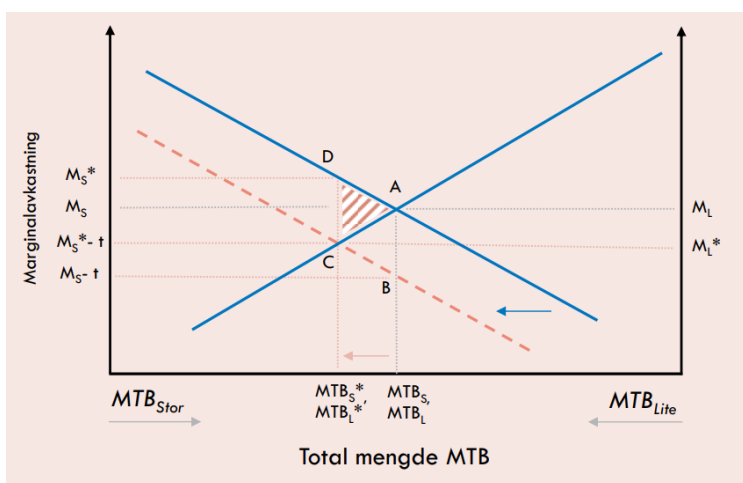
Bunnfradrag er et virkemiddel for å skattlegge progressivt. Dersom skattbar inntekt er den samme som brutto inntekt har vi effektiv skattesats lik nominell skattesats. Dersom gjennomsnittsskatten derimot stiger med økende bruttoinntekt, eller marginals-katten øker med stigende inntekt har vi et progressivt skattesystem. Gjennom å innføre et bunnfradrag vil vi få et progressivt skattesystem. Bunnfradragets størrelse har betydning for progressiviteten i skattesystemet. Hensikten ved å ha særordningen er å omfordele.

Fra NOU 2019:18 (2019, s 142) kommer det frem om bunnfradrag, *«En tilsvarende nedre grense for grunnrenteskatt for havbruk vil føre til skattemessig forskjellsbehandling av ulike havbruksaktører, og den kan skape vridninger i investeringer og drift»*.

Økonomisk teori om effektivitet forutsetter at ressurser fordeles for å maksimere produksjonen til lavest mulig kostnad. I havbruksnæringen, hvor tillatelser og MTB er begrenset, oppnås dette når marginalavkastningen per ekstra tonn MTB er lik for alle selskaper. I et effektivt marked vil produksjonsøkninger tilfalle selskapene med høyest marginalproduktivitet. Bunnfradraget kan føre til en endring i denne markedsmekanismen, og fremme en mindre effektiv ressursallokering. Eksempelvis kan et selskap med høyere avkastning på biomassen før skatt finne det lønnsomt å selge MTB til selskap med lavere marginalproduktivitet som følge av et bunnfradrag. Dette vil

være en ineffektiv allokering, og fører til et samfunnsøkonomisk tap. Denne ineffektiviteten fremheves i økonomiske analyser som NOU 2019:18 (2019) og NOU 2022:20 (2022).

Figur 3-7 belyser markedsmekanismen ved innføring av bunnfradrag. I utgangspunktet, punkt A, er det en balanse i marginalavkastningen mellom store og små selskaper, reflektert i effektiv ressursfordeling i et uregulert marked. Med innføringen av en ny skatt og et bunnfradrag, som vises i Punkt B, oppstår det en endring. Store selskaper opplever redusert marginalavkastning (M_S-t) grunnet ekstrabeskatningen, mens små selskaper beholder sin opprinnelige avkastning, gitt at de forblir under bunnfradraget.

Figur 3-7: Bunnfradrag (Oslo Economics, 2022)

Denne skatteendringen skaper en ubalanse i markedet. Små selskaper, som nå har relativt høyere marginalavkastning, blir mer tilbøyelige til å kjøpe tillatelse, noe som fører til en ny markedsbalanse i Punkt C. Her justeres både små og store selskaper sin marginalavkastning til nye nivåer, M_S^*-t for store og M_L^* for små selskaper. Dette skifte representerer en justering der de små selskapene får en fordel gjennom bunnfradraget.

Trekanten ACD i grafen symboliserer det samfunnsøkonomiske tapet som følger av denne skattemessige justeringen. Dette tapet skyldes ineffektiv ressursallokering. Dette skaper en situasjon hvor totalproduksjonen av fisk blir lavere enn den ville vært uten skatteintervensjonen, noe som er ineffektivt ut fra et samfunnsøkonomisk perspektiv.

3.2.4 Formuesskatt

Formuesskatt tas med i denne oppgaven da skatten er en del av det totale skattestrykket. Vi vil se på utviklingen av formuesskatten og verdsettelsesrabatten over tid. Det rettes også søkelys på verdsettelse av tillatelser i havbruksnæringen.

I Norge er det slik at staten fastsetter de maksimale formuesskatt-satsene, mens kommunene har lov til å bestemme den kommunale satsen. Med andre ord kan dermed hver kommune redusere satsen som gjelder i kommunen (Skatteloven, 1999). Fra Tabell 3-1 kommer det frem at den maksimale kommunesatsen har vært 0,70 prosent i lengre tid. Slik det kommer frem fra Tabell 3-1 er bunnfradraget og skattesatsene relativt stabile over tid, men i 2022 og 2023 forekommer det flere endringer. Bunnfradraget økes med 200 000 i 2022, statens skattesats øker med 0,10 prosent i 2022 og 0,05 prosent i 2023. For formuer over 20 millioner kommer det en ny statsats på 0,40 prosent i 2022, en økning på 0,25 prosent fra året før (Finansdepartementet, 2023a).

Tabell 3-1: Utviklingen i skattesats og bunnfradrag for kommune og stat fra 2018 til 2023 (Skatteetaten, u.å.-a).

År	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Bunnfradrag	1 480 000	1 500 000	1 500 000	1 500 000	1 700 000	1 700 000
Sats kommune	0,70%	0,70%	0,70%	0,70%	0,70%	0,70%
Sats stat	0,15%	0,15%	0,15%	0,15%	0,25%	0,30%
Sats stat over 20 mill.					0,40%	0,40%
Total skatt (kommune + stat)	0,85%	0,85%	0,85%	0,85%	0,95%/1,1%	1,0%/1,1%

Det er imidlertid ikke bare skattesatsen som avgjør hvor stor formuesskatten blir. Et helt sentralt element er skattemessig verdsettelse av det aktuelle skatteobjektet. Utgangspunktet for verdsetting er omsetningsverdi. Med det menes markedsverdien eiendelen kan omsettes for i markedet. Det er derimot en del verdsettelsesrabatter i henhold til Skatteloven, der en eiendel verdsettes lavere på grunn av en rabatt.

For aksjonærer i børsnoterte selskaper vil formuesskatten beregnes på grunnlag av markedsverdien på aksjene. De ikke-børsnoterte selskapene har derimot ikke noen fastsatt markedsverdi, og det tas utgangspunkt i aksjens forholdsmessige andel aksjeselskapet, jf. skatteloven §4-12. Verdsettelsen

av de unoterte selskapene tar utgangspunkt i de bokførte verdiene, ofte kostpris. De unoterte selskapene får ofte en verdi som er under den egentlige markedsverdien som en konsekvens av dette (NOU2014:13, 2014). Dette gir en betydelig lavere formuesverdi for de unoterte selskapene, og at verdsettelsesrabatten er større enn satsene til de børsnoterte aksjene som vises i Tabell 3-2.

Tabell 3-2: Utviklingen i verdsettelsesrabatt for børsnoterte aksjer i prosent (Skatteetaten, u.å.-b)

År	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verdsettelsesrabatt	10	20	25	35	45	25	20

I 2022 skjedde det en endring som økte formuesverdiene til de unoterte havbruksselskapene betraktelig. Tillatelser har tidligere vært verdsatt til kostpris, men skulle nå verdsettes til markedsverdi. Dette er da markedsverdien basert på de aktuelle auksjonsprisene. Videre kom en endring om at tillatelser tildelt før 1998 skulle være med som grunnlag for formuesverdien. Siden de børsnoterte selskapene allerede er verdsatt til markedsverdi, vil ikke disse endringene påvirke børsnoterte selskap (A. Berge, 2022a).

Det vil heller ikke være mulig å se formuesskatten helt adskilt fra utbytteskatten. Når formuesskatten økes, vil flere selskaper måtte ta ut mer utbytte for å betale denne. En økning i utbytteskatten de siste årene gjør dermed skattetrykket enda høyere for både selskapene og aksjonærene (Bøhren, 2021b). Ola Baarnaas, eier av Firda Seafood, meldte flytting til Bø i Vesterålen for å unngå en tredobling i skatt på et år. Argumentet til Baarnaas er å flytte for å slippe å tømme selskapet for kapital som kan brukes til videre verdiskapning (Bøhren, 2021a).

4.0 Grunnrenteskatt i havbruksnæringen

I dette kapitlet presenterer vi tidligere forskning på grunnrenteskatten. Dette inkluderer påvirkninger av, og hensyn som må tas i utformingen av skattepolitikk. Vi ser på utvalg som tidligere har trukket inn beskatning av havbruksnæringen. Videre kom havbruksskatteutvalget med forslag til utforming av en grunnrenteskatt i havbruksnæringen. Utvalget danner i stor grad grunnlaget for skatteutformingen i dag. Vi presenterer videre forskning som undersøker utvalgets forslag og påvirkninger av grunnrenteskatt på havbruksnæringen. Kapitlet ser på veien mot innføring av grunnrenteskatt og avsluttes med å trekke inn ulike elementer fra debatten i kjølvannet av offentlige politiske signaler og senere innføringen av grunnrenteskatten.

4.1 Skatteutvalg

Investeringer er en kritisk komponent i økonomisk vekst, og er følsomme for skattestrukturens nyanser. En investor vil veie avkastning mot medfølgende kostnader, der skatt er en vesentlig faktor. Utvalget *et helhetlig skattesystem* (NOU2022:20, 2022) kaster lys over denne komplekse interaksjonen, og gir en forståelse av hvordan skattepolitikk kan forme investeringslandskapet.

Globalisering fører Norge inn i et intrikat nett av internasjonale økonomiske forbindelser. Skattesystemets design i landet får dermed en forsterket betydning. NOU 2022:20 (2022) peker på at i en slik internasjonal sammenheng kan en høy skattesats virke avskrekkende for investorer, som kan se bedre avkastningsmuligheter i lavere beskattede jurisdiksjoner. Omvendt kan en konkurransedyktig skattesats tiltrekke seg investeringer, drevet av forventninger om økt avkastning.

Kapitalbeskatningstuvalget (NOU2014:13, 2014) belyser hvordan en justering av selskapsskattesatsen kan ha en kaskadeeffekt på investeringsinsentiver ved mobil renprofitt. En slik beskatning påvirker dermed hvordan kapital blir allokert. Dette kommer til syne gjennom at en lavere skatt henger sammen med et større insentiv til å investere, og motsatt. Beskatningen av immobil renprofitt, gir derimot liten effekt på finansieringsinsentiver. Redusert beskatning av immobil profitt, anses som en ren overføring fra statskassen til private aktører, uten nødvendigvis å stimulere til ytterligere økonomisk aktivitet.

For å unngå dette kan det benyttes særskatter på immobil renprofitt. Dette har vært et sentralt tema både blant politikere og økonomer. Petroleumnæringen er rik på naturressurser og skaper immobil

renprofitt. Næringen har derfor en særskattordning som forsøker å beskatte denne på en nøytral måte uten å forstyrre investeringsklimaet. Frem til 2022 har petroleum vært underlagt periodisert overskuddsskatt. En særskatt som gir fradrag for investeringer over tid gjennom avskrivninger. Fra 2022 er det innført en kontantstrømskatt, hvor investeringen kommer til fradrag med en gang. Nøytraliteten oppstår, uavhengig av metode, ved fradrag for investeringen (Olje- og energidepartementet & Oljedirektoratet, 2023).

4.2 Havbruksskatteutvalget

Havbruksskatteutvalget (NOU2019:18, 2019) ble oppnevnt for å vurdere og se på ulike former for skatlegging av havbruksnæringen. Utvalget deler NOU 2014: 13 sitt syn på næringens immobilitet, og peker på næringens behov for marine områder som er rike på næringsstoffer, strømninger og passende temperaturer (NOU2014:13, 2014). Utredningen peker på at dette er geografisk faste goder som ikke kan flyttes eller kopieres, og som skaper grunnrente.

En sentral forutsetning utvalget legger til grunn er at grunnrenteskatten ikke skal være til hinder for investeringer i næringen. Dette er samme skattenøytralitetsprinsipp som både *Kapitalskatteutvalget* (NOU2014:13, 2014) og *et helhetlig skattesystem* (NOU2022:20, 2022) fremhever. Grunnen til dette er at skatten bør være designet for å være nøytral med hensyn til selskapenes investeringsbeslutninger. Denne nøytraliteten støttes ved å anbefale innføring av en kontantstrømskatt, der staten tar en lik andel av både kostnader og inntekter. Dette betyr at selskapene betaler en del av deres ekstraordinære inntekter i skatt, men de får også skattemessig fradrag for investeringer og driftskostnader. Investeringsbeslutningen forblir den samme, uavhengig av grunnrenteskatten.

Skattenøytralitetsprinsippet antyder at mens grunnrenteskatten kan omfordele en del av næringens inntekter til fellesskapet, vil den ikke redusere investeringer eller hindre næringens vekst. Tvert imot kan en godt utformet grunnrenteskatt faktisk støtte bærekraftig vekst ved å sikre at fellesskapet drar nytte av de stedbundne ressursene de eier (NOU2019:18, 2019).

4.3 Grunnrenteskatt i havbruk – et kunnskapsgrunnlag

Bård Misund m.fl. (2020) utarbeidet en rapport om grunnrenteskatt i havbruksnæringen i etterkant av havbruksskatteutvalget. Her fremhever de blant annet at havbruksnæringen er mer mobil enn petroleumsnæringen. Dette gir ifølge forfatterne grunn til å stille spørsmål ved havbruksnæringens

mobilitet. Mens petroleumsnæringen er sterkt avhengig av geografiske ressurser, har havbruksnæringen større fleksibilitet, noe som kan påvirke beslutninger om investeringer og drift.

En nøkkelbekymring i rapporten er hvorvidt grunnrenteskatten foreslått i havbruksskatteutvalget (NOU2019:18, 2019) er nøytral eller ikke. En nøytral skatt vil ikke endre beslutningstakingen i havbruksnæringen, mens en ikke-nøytral skatt kan påvirke beslutninger som investeringer.

Rapporten belyser hvordan investeringer kan være følsomme for skatteregimet. Det er viktig å vurdere hvordan grunnrenteskatten påvirker disse investeringene. Hvis grunnrenteskatten ikke er nøytral, kan det føre til at selskaper unngår enkelte typer investeringer, som igjen kan påvirke næringens vekst og utvikling. Eksempelvis kan skatten favorisere investeringer i bestemte teknologier eller geografiske områder. Dette kan både føre til en ubalanse i næringens utvikling og at selskaper investerer i andre næringer og land. Bård Misund m.fl. (2020) fremhever avslutningsvis at myndigheter må overveie hvordan skatteregimet kan optimaliseres for å støtte en bærekraftig og robust vekst av havbruksnæringen.

4.4 Vil grunnrenteskatt i havbruk hindre videre vekst i næringen?

Linda Nøstbakken m.fl. (2020) undersøker grunnrenteskatten gjennom å se på investeringskalkyler og nåverdibetraktninger for å sammenligne investeringsprosjekter før og etter skatt. Rapporten understreker viktigheten av korrekte verdivurderinger og lønnsomhetsrangeringer av prosjekter. I en verden hvor næringsaktører ofte står overfor reelle kapitalbegrensninger, blir slike vurderinger avgjørende. Selv om det norske kapitalmarkedet generelt er velfungerende, er det situasjoner hvor lønnsomme, men marginale prosjekter ikke realiseres. Dette kan skyldes flere faktorer, som usikkerhet knyttet til økonomiske fremtidsutsikter eller mangel på internfinansiering.

Rapporten går inn på en diskusjon på forholdet mellom avkastning før og etter skatt. Forfatterne ser på prosjekter med ulik teknologi, og ulike forutsetninger for råvarepris, skattesats, produksjonskostnader og kapitalintensitet i investeringene. De finner at med en konstant effektiv skattesats på tvers av alle avkastningskrav, vil prosjekter som er lønnsomme før skatt også være det etter skatt. Dette er en viktig betraktning for investorer, da det gir en viss grad av forutsigbarhet med hensyn til skattebyrden av et gitt prosjekt (Nøstbakken & Selle, 2020).

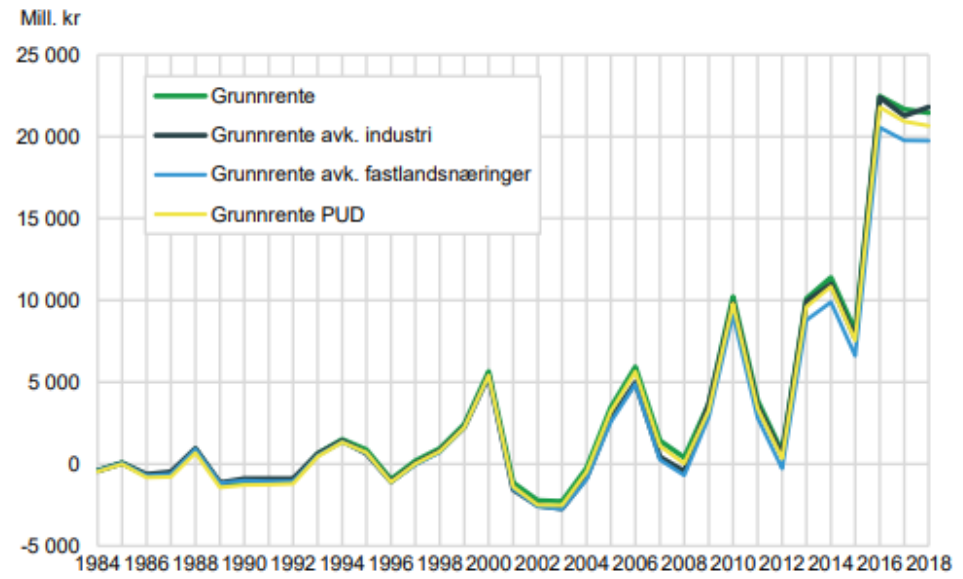
Når det gjelder grunnrenteskattens påvirkning på investeringene i havbruksnæringen, gir rapporten flere innsikter. Rapporten antyder at grunnrenteskatt kan ha en dempende effekt på investeringer,

ettersom økt beskatning alt annet likt vil redusere akkumulering av midler for investering. Videre kan skatten påvirke hvordan næringen vurderer risiko, da skatten kan redusere nedsiden av et prosjekt (Nøstbakken & Selle, 2020).

4.5 Debatten om grunnrenteskatt

Tidlig på 1990-tallet og 2000-tallet var det økonomiske utfordringer i havbruksnæringen med rask produksjonsøkning og lave laksepriser. Spesielt tidlig på 1990-tallet var fisken rammet av mye sykdom. Konsekvensen av dette var at selskaper gikk konkurs og fikk behov for mer kapital. På 1990-tallet ble eierskapsbegrensningene endret, og det ble mulig å kjøpe og selge tillatelser. Næringen gjennomgikk en konsolidering som følge av dette og gikk gradvis vekk fra lokalt eierskap med små enheter (Grytten, 2017). Selskapene vokste i størrelse og gjorde næringen mer aktuell for beskatning. Verdiene på tillatelsene ble synliggjort gjennom konsolideringene, og fra 2002 ble nye tildelinger solgt til fastpris for at verdiene skulle komme felleskapet til gode. Med det var grunnrentebeskatning innført (Misund, 2023b). De siste ti årene er det foreslått ulike typer særskatter. Dette inkluderer både produksjons-, areal-, eksportavgift og kontantstrømskatt. Disse representerer også en form for grunnrentebeskatning (Guttormsen et al., 2023).

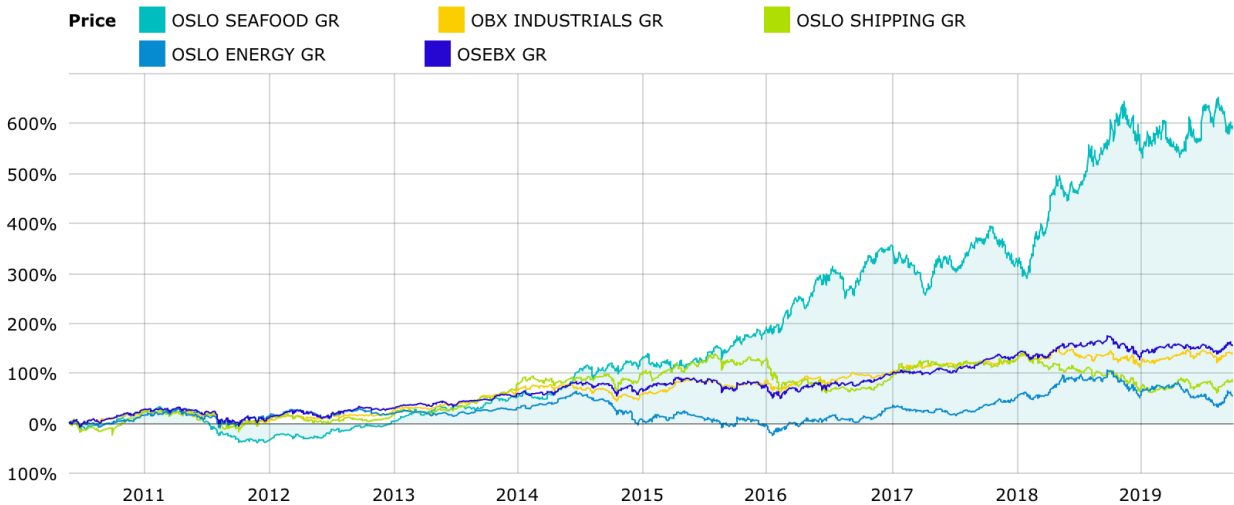
Debatten om beskatning i havbruksnæringen har i stor grad vært knyttet til spørsmålet om eksistensen av grunnrente. Greaker og Lindholt (2019) undersøkte på oppdrag av havbruksskatteutvalget, lønnsomhet i havbruksnæringen fra 1984 til 2018. Forfatterne forsøkte dermed å kartlegge om det eksisterer grunnrente i næringen. Figur 4-1 viser grunnrenten i havbruksnæringen med fire ulike krav til avkastning på kapital: fire prosent, løpende avkastning i industrien, fastlandsnæringen, samt Olje- og energidepartementets krav til investeringer i petroleumsnæringen. Slik det kommer frem av Greaker og Lindholt (2019) er det en positiv grunnrente i perioden fra 2013 til 2018. Forfatterne argumenterer for at hovedforklaringen til økningen i grunnrenten fra 2012 skyldes økt produktpris, prisen på laks, regnbueørret og ørret.

Figur 4-1: Grunnrente i havbruksnæringen fra 1984 til 2018 (Greaker & Lindholdt, 2019)

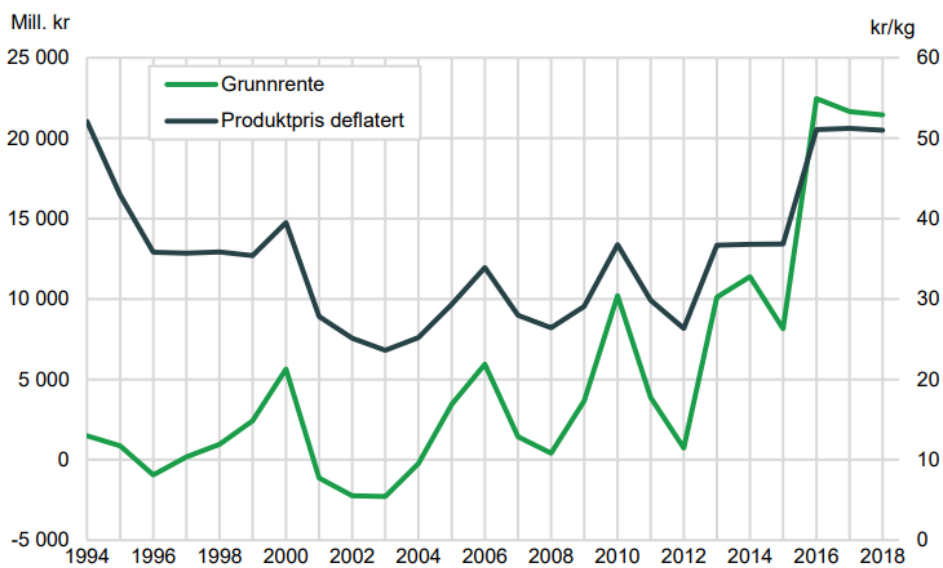
I etterkant oppsto en diskusjon om forutsetningene Greaker og Lindholt legger til grunn for beregningene. En svakhet som løftes frem er avkastningskravet på fire prosent. Avkastningskravet betegnes som *“urealistisk lavt for havbruksnæringen”* (MOWI, 2022, s8). Biologisk risiko og næringens manglende mulighet for å diversifisere bort den bedriftsspesifikke risikoen pekes på som årsaker til at avkastningskravet bør settes betraktelig høyere. Næringen legger til grunn et avkastningskrav på ti prosent, som er i samsvar med analytikerkonsensus. Konsekvensen av dette er at grunnrenten i næringen dempes, men vil fremdeles vise en positiv grunnrente (Finans Norge, 2019; Mowi, 2022).

Havbruksskatteutvalget viser også blant annet til utviklingen i sjømatindeksen relativt til andre indekser. Utvalget bruker sjømatindeksen i perioden juni 2010 til september 2019, vist i Figur 4-2, der verdien har tredoblet seg over fem år. De viser videre til at lakseprisen i denne perioden har økt betydelig. Utvalget argumenterer for at denne utviklingen ikke er kortvarig og at børsverdien reflekterer høy forventet inntjening i selskapene (NOU2019:18, 2019).

Figur 4-2: Aksjeutvikling i ulike industrier (Euronext, u.å.; NOU2019:18, 2019)

Greaker og Lindholts (2019) beregninger, vist i Figur 4-3, får også frem en høy produktpris på 1990-tallet. Forklaringen til næringens mindre gode lønnsomhet på 1990-tallet skyldes blant annet lav produktivitet og straffetoll på eksport av fisk til EU og USA. Straffetollen fra USA ble opphevet i 2012, noe som kan være en av flere forklaringer til økt lønnsomhet i perioden som følger (NTB, 2012). Bedret produktivitet og høy pris på fisken gir grobunn for god fremtidig lønnsomhet og høye aksjekurser, og havbruksskatteutvalget argumenterer dermed for videre grunnrente (NOU2019:18, 2019).

Figur 4-3: Priser på laks høyre akse og grunnrente venstre akse (Greaker & Lindholt, 2019)

I kritikken mot havbruksskatteutvalget (2019) pekes det også på andre svakheter ved utredningen. Atle Guttormsen (2019) kritiserer hvordan utvalget tenker omkring tillatelsene. Tillatelser som ble tildelt vederlagsfritt før 2002, har i stor grad vært omsatt til markedspris i etterkant. Vederlagsfrie tillatelser som i ettertid ikke er omsatt utgjør en andel på omtrent fem prosent av alle tillatelser i dag. Videre legges det vekt på at næringen ikke ville vært så betydningsfull som den er i dag om selskaper skulle betalt for tillatelsene på 1900-tallet, og at det blir feil å prise gamle tillatelser til dagens markedspris. Det vises til at når havbruksskatteutvalget legger til grunn grunnrenteskatt på tillatelsene næringen har betalt for, får selskapene dobbeltbeskatning (Guttormsen, 2019; Guttormsen et al., 2023; Misund, 2023b; Rydne, 2022). Med utgangspunkt i dette samt at tillatelsene er omsatt, er ikke næringen med på premisset om skattlegging som følge av gratis og rabatterte tillatelser.

Videre pekes det på forskjeller mellom havbruksnæringen og petroleumsnæringen. I hørings svar til utredningen i 2019 argumenteres det for at petroleumsnæringen ekstraherer og utvinner en naturressurs, mens havbruksnæringen tilfører innsatsfaktorer for å produsere fisk. Havbruksnæringen produserer fisk ved å bruke av felleskapets sjøareal, men forskjellen ligger i at havbruksnæringen må tilføre innsatsfaktorer og aktivt produsere fisken. Petroleumsnæringen høster på sin side naturressurser fra et felles varelager (Sjømat Norge, 2019). Videre kritiserer Sjømat Norge kapitalbeskatnings- og havbruksskatteutvalgets vurdering av mobiliteten til havbruksnæringen. Sjømat Norge mener at premisset om at næringen er immobil ikke er sterk nok. På samme tid er det en stadig utvikling av landbasert oppdrett, noe som gjør næringen mindre avhengig av de maritime ressursene i Norge (Sjømat Norge, 2019).

NOU-enes definisjon av grunnrente blir videre problematisert av Sjømat Norge (2019). Definisjonen vil kunne kvalifisere andre næringer enn petroleum, havbruk og vannkraft til også å betale grunnrenteskatt. Eksempel som blir trukket frem er bergverk, fiskeri, telekom og prosessindustrien. Dette er næringer som er relativt immobile og som har grunnrente. Omlegging av skattesystemet i Norge til ulike skatteregimer for mange næringer, vil føre til et komplisert lappeteppes. Konsekvensen av dette er mindre forutsigbarhet og økt usikkerhet for næringslivet.

I etterkant av havbruksskatteutvalgets utredning foreslo regjeringen en produksjonsavgift på 40 øre per kilo i 2020, og la til side en mer inngripende grunnrenteskatt. Produksjonsavgiften ble innført fra og med 1. januar 2021, og ble videre økt til 40,5 fra 1 januar 2022. Argumentet med å

innføre produksjonsavgiften fra daværende finansminister Jan Tore Sanner var å «*legge til rette med gode og forutsigbare rammevilkår*» (Høgseth H., 2020). Næringen var positive til produksjonsavgiften sett i lys av en mer inngripende grunnrenteskatt, og pekte på forutsigbare rammevilkår som et viktig premiss for endringer i reguleringer av næringen (Haram, 2020).

I tiden etter forslaget om grunnrenteskatt i september 2022 var interessen stor og det kom i flere hundre hørings svar til regjeringen (Finansdepartementet, 2022; NTB, 2023a). Noen av argumentene mot skatteforslaget handlet blant annet om frys og stopp av investeringer ettersom lønnsomheten i næringen ville bli trukket kraftig ned. Det ble også argumentert for at skatten ville føre til sterkere insentiver til å investere i andre land utenfor skatteregimet. Skatten ble videre kritisert for å ikke være nøytral på grunn av utformingen av skatten (Horjen, 2023; Mowi, 2022).

Det ble argumentert med at regjeringen utviste lite kunnskap om næringen. Eksempelvis gjennom sammenligninger med petroleumsnæringen, og vanskeligheter med verdsetting av fisken ved merdkanten til en ukjent pris. Mange trakk frem svekket tillit til regjeringen og politisk usikkerhet og uforutsigbarhet (Revfem, 2023). Det ble også trukket frem store konsekvenser for leverandørnæringen som følge av stans i kontrakter fra havbruks selskapene (Horjen, 2023).

4.6 Oppsummering

Skattesystemets utforming kan ha dype konsekvenser for økonomisk aktivitet, også når det kommer til investeringer. Forskning peker på at skatt kan ha en negativ innvirkning på investerings beslutninger. I teorien er en nøytral skatt en ideell løsning for å unngå slike negative effekter. En nøytral skatt påvirker ikke investerings beslutninger fordi den ikke endrer relativ avkastning mellom ulike investeringsalternativer. Å oppnå skattenøytralitet i praksis er en utfordrende oppgave. Selv om en skatt kan være designet for å være nøytral, kan det oppstå uforutsette vridninger når den implementeres. Disse vridningene kan komme fra ulike kilder, som kompleksiteten i det økonomiske landskapet, uforutsette interaksjoner mellom ulike skatteregler, eller skatteoptimalisering. Derfor er det viktig å ikke bare vurdere skattesystemets teoretiske design, men også dens praktiske utfall. Det krever en konstant overvåking og tilpasning av skattereglene for å sikre at de fungerer som tiltenkt.

5.0 Grunnrenteskattemodellen

Regjeringen kom med sitt første forslag til skatten 28. september 2022. Etter flere hundre høringsinnspill endret regjeringen sitt forslag 28. mars 2023. Støre sier følgende om endringene som blir foretatt: *«selv om grunnmodellen ligger fast, har vi lyttet til innspill fra høringsrunden. Vi har særlig lagt vekt på at ordningen skal sikre fortsatt vekst, samtidig som en andel av grunnrenten i havbruksnæringen skal gå til fellesskapet»* (Statsministerens kontor & Finansdepartementet, 2023). Grunnrenteskatten som ble vedtatt 31. mai 2023 bygger på forslaget som ble lagt frem 28. mars 2023.

Grunnrenteskatten er utformet som en kontantstrømskatt. Dette betyr at inntekter og investeringer blir skattlagt fortløpende, og det gjøres fradrag fortløpende for investeringer som benyttes i sjøfasen. Videre kan selskapene få fradrag for kostnader som er knyttet til sjøfasen, for eksempel kostnader tilknyttet flytende oppdrettsanlegg, innkjøp av settefisk og fôr, samt forebygging og behandling av sykdom. Det gis fradrag for de gjenstående skattemessige verdiene i driftsmiddel tilknyttet sjøfasen, gjennom avskrivninger for investeringer fra før 1. januar 2023. Med enkelte unntak er hverken tidsbegrensede eller ikke-tidsbegrensede tillatelser fradragsberettiget. For kjøpte tillatelser fra 2018 og 2020 gis det fradrag på 40 prosent. Videre gis det fradrag for eiendomsskatt vedrørende anlegg som helt eller delvis anvendes i sjøfasen samt forskingsavgift (Endringslov til skatteloven, 2023; Schødt, 2023; Skatteloven, 1999).

Havbruksnæringen betaler ordinær selskapsskatt på 22 prosent. Grunnrenteskatten kommer i tillegg og er på 32,1 prosent ($25/(1-0,22)$). For grunnrenteskatten kommer det fradrag for selskapsskatten på 22 prosent, den effektive skattesatsen er dermed 25 prosent. Sammen med den ordinære selskapsskatten, gir det en marginalsatt på 47 prosent (Wahl & Skoglund, 2023). Grunnrenteskatten trer i kraft for beløp over bunnfradraget på 70 millioner. Dette fører til progressiv beskatning der selskapene med store overskudd skal betale grunnrenteskatt (Senterpartiet, u.å.). Bunnfradraget fordeles på enheter etter tillatelser og da maksimalt tillatt biomasse. Regjeringen har med dette forslaget ikke et mål om et bestemt proveny.

I den nye grunnrenteskattemodellen er det også gjort endringer i særskatten havbruksnæringen hadde fra før. Produksjonsavgiften økes gradvis fra 40,5 øre til 90 øre per kilo fisk. I perioden 1 januar til 30. juni 2023 var den på 56 kr per kilo før den videre ble satt opp til 90 øre per kilo. Det

skal imidlertid påpekes at for selskaper som betaler grunnrenteskatt, kan produksjonsavgiften trekkes fra grunnrenteskatten. Selskaper som kommer under bunnfradraget på 70 millioner betaler produksjonsavgiften (Prop. 78 LS, 2022).

Grunnrenteinntekten skal baseres på egenfastsetting i 2023. Selskapene fastsetter da selv markedsverdien på fisken ved merdkanten, når den tas ut av sjøfasen. En eventuell verdiøkning på fisken etter at den er tatt ut av merden, faller ikke til beskatning. Videre legges det til rette for at langsiktige kontrakter kan danne grunnlaget for grunnrenteinntekten, gitt at de langsiktige kontraktene faller inn under bestemte vilkår. Fra 1. juli 2024 vil et uavhengig prisråd verdsette laksen ved merdkanten basert på spotpris, og for ørret og regnbueørret skal inntektene baseres på faktiske priser (Finansdepartementet, 2023b). Egenfastsettingen i 2023 og prisrådets verdsetting av fisken fra og med 1. juli 2024, skal multipliseres med slaktevolumet for å finne brutto grunnrenteinntekt. Merk at det ikke er snakk om volumet på merdkanten, men slaktevolum (Thomassen, 2023).

Dersom et selskap har negativ grunnrenteinntekt et år, vil selskapet ha fremføringsrett. Underskuddet kan da trekkes fra et eventuelt overskudd, positiv grunnrenteinntekt i senere år. I skatteforslaget fremkommer det også endringer i formuesverdsettelsen av tillatelser. Verdsettelsesrabatten på formuen settes til 75 prosent av omsetningsverdien (Endringslov til skatteloven, 2023). Rabatten gjelder kun selskaper som ikke er notert på børs. Tillatelser verdsettes for de børsnoterte selskapene til markedsverdi, og har ikke noe verdsettelsesrabatt (Prop. 78 LS, 2022; Schødt, 2023).

Slik situasjonen er nå, er det uvisst hva konsekvensen blir av at enkelte selskap saksøker og vurderer å saksøke staten, samt om SV går til omkamp om grunnrenteskatten ved senere statsbudsjettsforhandlinger (Haugan, 2023; Rydne, 2023; Skyberg, u.å.). Med andre ord pågår debatten fremdeles, og det er fremdeles muligheter for at grunnrenteskatten vil få endringer fremover. Skatten er likevel innført som beskrevet over, fra og med 1. januar 2023. Dette vil være utgangspunktet for utredningen og analysen videre.

6.0 Metode

I dette kapittelet vil vi belyse metodiske valg. Vi presenterer først utredningens forskningsdesign, før vi gjør rede for datainnsamlingen og diskuterer utredningens kvalitet. Til slutt vil vi presentere de ulike metodene som er brukt for å gjøre beregningene i utredningen.

6.1 Forskningsdesign

Forskningsdesignet beskriver den generelle planen for hvordan vi vil besvare problemstillingen. Dette er en plan som utgjør skjelettet for forskningsprosessen fra start til slutt, og gir veiledning for innsamling, analyse, og tolkning av data. Et godt forskningsdesign sikrer en solid struktur som bidrar til påliteligheten av forskningsresultatene (Saunders et al., 2019). Utredningen har i stor grad et eksplorerende design, med bruk av deskriptive elementer i analysene. Eksplorerende design er rettet mot å utforske nye innsikter, idéer og forståelse av et ukjent eller lite utforsket forskningsområde (Saunders et al., 2019). Formålet med oppgaven er å undersøke konsekvenser av grunnrenteskatten på investeringer i havbruksnæringen. Grunnrenteskatten er helt ny på tidspunktet for vår utredning, men er likevel forsket noe på mer prinsipielt i forkant av innføringen. Videre fokuserer et deskriptivt design på å beskrive de viktige egenskaper ved et fenomen eller forhold i den virkelige verden basert på observasjoner eller datainnsamling (Saunders et al., 2019). Vi samler inn kvantitativ data om blant annet lønnsomhet, investeringer og børskurser, for å besvare problemstillingen. Dette gir en detaljert beskrivelse av den nåværende økonomiske situasjonen i næringen, og sammenkobles med innsiktene fra de eksplorerende intervjuene for å gi et helhetlig bilde av situasjonen

Videre skilles det gjerne mellom to forskningsmetoder, kvalitativ og kvantitativ metode. I utredningen kombineres disse to metodene. Dette muliggjør en dypere innsikt i hvordan endringer i skatteregimet reflekteres i selskapenes økonomiske atferd. Gjennom undersøkelsen av havbruksnæringen, fra individuelle selskapers perspektiver til kvantitative økonomiske indikatorer, søker vi å levere en solid analyse av skatteendringens innvirkning på næringen, og dermed bidra med innsikt til den pågående diskusjonen om grunnrenteskattens effekt. Gjennom dybdeintervjuer med ti selskaper søker vi å utforske ulike perspektiv og erfaringer med grunnrenteskatten. Dette gir oss forståelse av problemstillingen og hjelper oss å finne nøkkelområder for videre undersøkelse. Vi samler videre inn kvantitativ data om lønnsomhet, investeringer og børskurser. Dette gir en detaljert beskrivelse av den nåværende økonomiske

situasjonen i næringen, og sammenkobles med innsiktene fra de kvalitative intervjuene for å gi et helhetlig bilde av situasjonen (Saunders et al., 2019; Starr, 2014).

I utredningen benytter vi både deduktiv og induktiv tilnærming, for å belyse hvordan grunnrenteskatten påvirker investeringer i havbruksnæringen. Ved dybdeintervjuer anvender vi en induktiv tilnærming. Her samler vi inn data fra intervjuene uten forhåndsdefinerte hypoteser, og søker å identifisere mønstre og temaer som kan gi innsikt i hvordan grunnrenteskatten påvirker selskapenes strategiske og økonomiske beslutninger. Vi gjennomførte en tematisk analyse i arbeidet med disse dataene, der dataene først ble transkribert, kodet og kategorisert. Dette ble gjort både individuelt og i plenum for å sikre korrekt forståelse. Videre dannet vi oss en oversikt før vi fordypet oss i enkelte hovedtema. Dette ga grunnlag for å identifisere mulige sammenhenger og mønstre knyttet til problemstillingen. Videre ga dette grunnlag for å teste ulike sammenhenger med kvantitative analyser, mens vi også så etter mulige alternative forklaringer og funn som ikke støttet egne hypoteser (Saunders et al., 2019).

Denne induktive tilnærmingen tillater oss å utvikle en dypere forståelse av problemstillingen fra et bottom-up perspektiv (Saunders et al., 2019). Vår deduktive tilnærming kommer frem i den kvantitative delen, hvor vi bruker elementer fra intervjuene til å utlede hypoteser på bakgrunn av eksisterende teorier og litteratur om hvordan grunnrenteskatten kan påvirke investeringsbeslutninger i havbruksnæringen (Saunders et al., 2019). Disse hypotesene testes deretter gjennom kvantitative analyser av lønnsomhet, investeringer, og børskurser i næringen. Ved å anvende både deduktive og induktive metoder, kan vi bruke både eksisterende teorier og ny innsikt fra intervjuene. Dette gjør at vi kan undersøke hvordan skatteendringer påvirker oppdrettsnæringen på en grundig og balansert måte.

6.2 Datainnsamling

De kvalitative dataene er hentet inn gjennom semistrukturerte dybdeintervju. Vi har intervjuet ti selskaper innen oppdrettsnæringen. Utvalget inkluderer både små, mellomstore og store selskaper fra næringen. Selskapene spesialiserer seg på produksjon av enten laks, regnbueørret eller ørret, eller en kombinasjon. Utvalget av selskaper ble gjort med hensikt å speile mangfoldet i næringen, for å oppnå en bredere forståelse av skattens påvirkninger. Intervjuene utgjør en sentral del av datainnsamlingen vår og gir verdifull innsikt i faktisk respons på den nye skatten. Hovedsakelig har vi intervjuet daglig leder (CEO) og økonomisjef (CFO) i selskapene, altså personer med innsikt

i den finansielle stillingen. De ti informantene har også noe varierende teoretisk bakgrunn, men alle har inngående kunnskap om både næringen, grunnrenteskatten og økonomisk teori.

En semistrukturert form gir oss muligheten til å få innhentet mye og bred informasjon fra informantene. Metoden gir oss også muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål og gå i dybden på relevante elementer (McGrath et al., 2019). Vi utformet en intervjuguide, som ble sendt informantene i forkant av intervjuene. På denne måten kunne informantene forberede seg og dermed gi mer utfyllende og grundige svar. Intervjuene ble gjennomført individuelt, der noen ble gjennomført i selskapenes egne lokaler og noen over teams. Med samtykke fra informantene tok vi opptak av intervjuene slik at vi kunne jobber mer nøyaktig med dataene. De kvalitative dataene hjelper oss å få dybdeinnsikt i hvordan næringen selv opplever og responderer på skatteendringene (Saunders et al., 2019). Samlet gir disse dataene oss et solid grunnlag for videre analyse av hvordan grunnrenteskatten påvirker investeringsbeslutninger i næringen.

For å hente inn kvantitative data har brukt en rekke eksterne kilder samt hentet inn kvantitativ data fra respondentene. Vi har hentet inn blant annet børsdata, lønnsomhetstall og investeringsdata. Vi har videre satt sammen til en investeringscase basert på bransjetall hentet fra ulike rapporter. Vi presenterer de ulike datakildene for seg under. De kvantitative dataene gir oss muligheten til å teste påstander fra intervjuene, samt å undersøke større trender og mønstre i dataene.

Børstall

Data for Oslo Seafood indeksen er hentet fra TradingView, en digital plattform som tilbyr historiske og sanntids markedsdata. Valget falt på TradingView for innhenting av sjømatindeksdata, da plattformen enkelt tillot formattering av kursverdiene direkte inn i regneark i Microsoft Excel (TradingView, u.å.-f). Det samme gjelder for historiske aksjekurser for Lerøy, Mowi, Grieg Seafood, Salmar og Måsøval. For både sjømatindeksen og aksjekursene til enkeltsekskapene valgte vi å benytte månedsdata. Spesifikt samlet vi inn sluttkursen for den første dagen i måneden. Dette valget ble tatt for å begrense omfanget av dataene og å forenkle datagrunnlaget for videre beregninger.

Lønnsomhetstall

Datagrunnlaget for EBITDA er hentet fra lønnsomhetsanalysene utført av Fiskeridirektoratet fra 2008 til 2021 (Fiskeridirektoratet, u.å.-d, u.å.-e). Vi har valgt å benytte dette resultatmålet fordi

det er det næringen anvender som et mål på lønnsomhet. EBITDA er anses som en indikator på verdiskapning, da det angir avkastning på kapital og arbeidskraft (Johnsen et al., 2021). Det er også et resultatmål med mindre støy enn EBIT, ettersom avskrivninger og nedskrivninger ikke inkluderes.

Investeringstall

Data om investeringer fra 1988 frem til 2019 er hentet fra nasjonalregnskapet, SSB, tabell 03291 (Statistisk Sentralbyrå, u.å.-a). Videre er tallene fra 2020 til 2022 hentet fra Fiskeridirektoratets database. Investeringstallene fra SSB er en avsluttet serie, og ansvaret ble overført til Fiskeridirektoratet (Fiskeridirektoratet, u.å.-g, u.å.-f). Investeringstallene som legges til grunn er nyanskaffelser av varige driftsmidler innen mat- og settefisk. Dette gjelder for laks, regnbueørret og ørret. Varige driftsmidler er definert som *“alle driftsmidler som har en levetid på 1 år eller mer, både aktiverte og direkte utgiftsført”* (Fiskeridirektoratet, 2022, s 2). Dette omfatter driftsbygninger, sjøanlegg, diverse maskiner, transportmiddel og annet. Merk at landbasert matfiskoppdrett også inngår i statistikken. Investeringer i bearbeiding av fisk og oppdrettsrelatert skipsfart som store brønn- og servicebåter er imidlertid ikke med i statistikken. Bearbeidelse og oppdrettsrelatert skipsfart faller under andre næringskoder i SSBs database. Med utgangspunkt i disse næringskodene er det ikke mulig å skille ut hva som er knyttet til oppdrett og ikke. Tjenester knyttet til bearbeidelse og oppdrettsrelatert skipsfart blir typisk kjøpt inn fra leverandører, med unntak av de største havbruksselskapene som helt eller delvis utfører disse tjenestene selv. Investeringer i disse tjeneste vil dermed gjennomføres av leverandørene og ikke havbruksselskapene selv (Blomgren et al., 2019). Vi velger uansett å forholde oss til nyanskaffelse av varige driftsmidler ettersom disse dataene vil indikere investeringsnivå. Vi merker oss også at annen forskning og andre kilder også bruker disse dataene når investeringer i næringen ses på.

Investeringsprosjekt

For å gjøre betraktninger på hvordan investeringsanalyser påvirkes av grunnrenteskatten har vi laget et standard investeringsprosjekt som brukes de ulike beregningene. Det legges til grunn 5 tillatelser på 780 MTB hver, totalt 3 900 tonn. Gitt at oppdretteren har flere lokaliteter kan dette gi grunnlag for 1 200 tonn slaktet fisk årlig per tillatelse, 1,54 kg per kg MTB. Totalt gir 5 tillatelser grunnlag for 6 000 tonn slaktet fisk årlig. Videre legges det til grunn en kostnad på 154 000 kroner per tonn ved kjøp av tillatelsene, i samsvar med auksjonen høsten 2022. Dette gir totalt 600

millioner i tillatelseskostnader. For å kunne produsere må det også investeres i driftsmidler som fôrflåte, merder, fortøyninger og arbeidsbåt. Anleggsmidler for 5 tillatelser kommer på 138 millioner. I tillegg må det investeres i arbeidskapital, som består av biomasse og kundefordringer minus leverandørgjeld på 222 millioner. Investeringene i tillatelser, driftsmidler og arbeidskapital blir totalt 960 millioner, og har en levetid på 30 år. Dataene er innhentet fra en SNF-rapport med en standard investeringsanalyse i åpne merdanlegg for næringen (Bjørndal & Tusvik, 2018). Tallene er videre justert med tall innhentet fra informantene, data Misund (2022) presenterer i en NORCE-rapport om kostnadsutviklingen i havbruksnæringen, samt data fra fiskeridirektoratet og regjeringens høringsnotat ved forlaget om grunnrenteskatten (Finansdepartementet, 2022; Fiskeridirektoratet, u.å.-h). Dette investeringseksempellet representerer en effektiv oppdretter med relativt god MTB-utnyttelse. Små oppdrettere vil kunne ha lavere MTB-utnyttelse på grunn av færre lokaliteter, og vil derfor kunne ha et lavere årlig slaktevolum enn i denne standardinvesteringen.

6.3 Kvalitetsvurdering

Reliabilitet og validitet vurderer kvaliteten og troverdigheten til dataene som brukes i forskningsprosessen. Reliabilitet refererer til påliteligheten og stabiliteten av data over tid og under ulike forhold. Dette er viktig for å sikre at funnene er konsistente og reproduserbare under liknende omstendigheter. Validitet måler graden av nøyaktighet og hvor godt dataene reflekterer det fenomenet de er ment å måle. God kvalitet på dataene, gjennom høy reliabilitet og validitet, er avgjørende for å sikre troverdighet og for å gi innsikt i forskningsspørsmålet (Saunders et al., 2019).

6.3.1 Kvalitativ undersøkelse

I den kvalitative datainnsamlingen ligger det utfordringer ved intervjubias og respondentbias. Intervjubias kan oppstå hvis intervjueren, bevisst eller ubevisst, påvirker respondentens svar gjennom måten spørsmålene stilles på eller reagerer på svarene. Respondentbias kan oppstå hvis respondentene er partiske, har en predisposisjon eller holder tilbake informasjon. Enten på grunn av frykt for negative konsekvenser, ønske om å presentere seg selv eller selskapet i et bedre lys, eller manglende bevissthet (Saunders et al., 2019).

Vi har forsøkt å redusere intervjubias og respondentbias både i utformingen av intervjuguiden, ved å skape så nøytral intervjusituasjon som mulig, samt ved å forsikre respondentene om

konfidensialitet (Saunders et al., 2019). Vi har videre forsøkt å være bevisst eventuelle negative holdninger i næringen knyttet til grunnrenteskatten. I arbeidet med materiale har vi derfor hatt individuelle, og felles gjennomganger der vi har hatt dette i bakhodet. Videre har vi forsøkt å styrke validiteten gjennom å se på teori og tidligere forskning i utarbeidelsen av intervjuguiden. Vi har derfor brukt termer som er kjente for informantene, og stilt oppfølgingsspørsmål for å sikre korrekte beskrivelser. I arbeidet er svarene sammenlignet og kategorisert tematisk, med en tydelig bevissthet på validitet.

6.3.2 Kvantitativ undersøkelse

De kvantitative dataene er i stor grad hentet fra pålitelige og anerkjente kilder som SSB og Fiskeridirektoratet. De er høyt ansett institusjoner med et sterkt rykte for nøyaktighet og grundighet, noe som sikrer høy reliabilitet og validitet i de dataene de produserer. Dette gir oss tillit til at de kvantitative dataene vi bruker er pålitelige og gyldige (Saunders et al., 2019). For å sikre kvaliteten på dataene knyttet til investeringsprosjektet har vi brukt, og sammenlignet, data fra mange ulike kilder. Gjennom å undersøke mange ulike datakilder, studier og forskning har vi forsøkt å sikre et korrekt talleksempel basert på andre anerkjente prosjektbeskrivelser. Videre har vi forsøkt å verifisere dette ytterligere gjennom å også innhente og verifisere informasjon fra informantene.

Børsdataen er hentet fra regulerte markeder hvor nøye overvåking og strenge rapporteringsstandarder sørger for høy grad av pålitelighet, og dermed styrker både reliabilitet og validitet. Til tross for at vi har valgt å bruke månedlige tall fremfor daglige observasjoner i børsdata, anses dette som en passende tilnærming for å opprettholde en balanse mellom detaljnivå og håndterbarhet. Samlet sett bidrar våre valg av pålitelige og anerkjente kilder til høy reliabilitet, mens validiteten styrkes av at den innhentede kvantitative dataen direkte benytter anerkjente økonomiske indikatorer som er relevant for vår forskning.

6.4 Metode for beregninger

For å gjennomføre de kvantitative analysene har vi benyttet oss av flere ulike beregninger og tester. Dette inkluderer HP-filer, nåverdianalyse, regresjonsanalyse og prognose. Metodene som er brukt er valgt på grunn av at de er hensiktsmessige for det vi ønsker å undersøke i lys av både teori og funn fra intervjuene.

6.4.1 Regresjonsanalyse

Regresjonsanalyse er en statistisk metode brukt til å utforske og kvantifisere sammenhengen mellom to eller flere variabler. I en regresjonsanalyse er målet å forutsi en avhengig variabel basert på en eller flere uavhengige variabler. Metoden gir innsikt i hvordan de uavhengige variablene sammen påvirker den avhengige variabelen, og hvor sterk denne sammenhengen er. Lineær regresjon er en spesifikk type regresjonsanalyse der man antar en lineær sammenheng mellom den avhengige variabelen y og forklaringsvariabelen x . Den lineære ligningen har også et konstantledd a og stigningstall b (Ubøe, 2015):

$$y = a + bx \quad (4)$$

Ved å bruke regresjonsanalyse kan vi estimere effekten av endringer i den uavhengige variabelen på den avhengige variabelen, og dermed også gi grunnlag for prognoser i den konteksten analysen anvendes (Braut & Dahlum, 2023). I denne utredningen bruker vi regresjonsanalysen som er tilgjengelig i Microsoft Excel. Vi setter EBITDA som den uavhengige variabelen og investeringer i varige driftsmidler som den avhengige variabelen. Vi antar at EBITDA i et gitt år (t) kan ha en innvirkning på investeringsnivået i det påfølgende året ($t+1$), noe som gjenspeiler finansiell kapasitet og tilgjengelig kapital blant selskapene i næringen.

Et uttrykk for hvor sterk sammenhengen er mellom den uavhengige variabelen og forklaringsvariabelen er regresjonens forklaringskraft, R squared. En forklaringskraft på 1 indikerer at all variasjon i den uavhengige variabelen skyldes forklaringsvariabelen. For å finne forklaringskraften tar man i bruk SSE og SST, sum squared errors og sum squared total (Ubøe, 2015):

$$SSE = \sum_{i=1}^n (Y_i - \hat{Y}_i)^2 \quad (5)$$

$$SST = \sum_{i=1}^n (Y_i - \bar{Y})^2 \quad (6)$$

$$R^2 = 1 - \frac{SSE}{SST} \quad (7)$$

6.4.2 HP-filteer

I 1997 introduserte Robert Hodrick og Edward Prescott (1997) HP-filteeret. Den observerte tidsserien HP-filteeret tar utgangspunkt i er et produkt av trend- (g), syklisk- (c), sesong- (s) og residualkomponent (r) (Grytten & Koilo, 2019):

$$y = g + c + s + r \quad (8)$$

I videre analyse blir det gjort en forenkling ved å inkludere sesong- og residualkomponenten under den sykliske komponenten (c):

$$y = g + c \quad (9)$$

HP-filteeret analyserer avvik fra underliggende trender ved å dele en tidsserie (y) inn i en trendkomponent (g) og en syklisk komponent (c). Vi kan dermed bruke HP-filteer som et hjelpemiddel til å kunne identifisere hvorvidt det er et positivt eller negativt avvik fra trend. Trenden til den aktuelle tidsserien kan indentifiseres ved å minimere følgende ligning, hvor trendlinjene er gitt ved $g = (g_t, g_{t+1}, \dots, g_T)$, med utgangspunkt i tidsserien $y = (y_t, y_{t+1}, \dots, y_T)$:

$$\min_{g_t} \sum_{t=1}^T \frac{(y_t - g_t)^2}{c_t} + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} \frac{[(g_{t+1} - g_t) - (g_t - g_{t-1})]^2}{\text{endring i trendens vekstrate fra periode } t \text{ til periode } t+1} \quad (10)$$

Første ledd i ligningen kvadrerer avviket mellom tidsserien og trendkomponenten, og vektlegger den sykliske komponenten fra ulike perioder likt, $c_t = y_t - g_t$. Den sykliske komponenten viser avvik fra langtids-trenden og antas å jevne seg ut over tid. Det andre leddet måler trendendringer per periode, vektet av lambda (λ), en vektingsparameter.

Ved å anvende logaritme på HP-filteerligningen, oppnås prosentverdier, noe som viser vekstrater og avvik fra trenden i prosent. Relative avvik er nyttig i videre analyse i utredningen:

$$\log(c) = \log(y) - \log(g) \quad (11)$$

En utfordring med HP-filteret er valget av lambda, som ikke har en fastsatt verdi, noe som kan påvirke filterets troverdighet. Lav lambda gir en svingete trendlinje, mens høy lambda gir en mer rettlinjert trend. Grytten og Hunnes (2016, 2014) angir følgende standarder for lambda-verdi: årlig (100), kvartalsvis (1600), og månedlig (14400), som vi vil følge i denne utredningen.

En annen utfordring med HP-filteret er endepunktsproblematikken, hvor trenden i starten og slutten av datarekken blir estimert med færre observasjoner. Trenden i starten baseres på nåværende og fremtidige data, mens i slutten baseres den på nåværende og historiske data, noe som kan påvirke trendestimaterne. Velger man en høyere lambda-verdi, kan denne feilen reduseres da trendestimeringen da inkluderer flere observasjoner fra datarekken. Til tross for disse utfordringene, er HP-filteret lett å anvende, og dermed et tilgjengelig analyseverktøy. Vi bruker HP-filter funksjonene som er tilgjengelig i Microsoft Excel.

6.4.3 Investeringsanalyse

Når selskaper vurderer investeringer, benyttes ofte netto nåverdianalyser, som er den mest brukte metoden for å bedømme investeringers lønnsomhet. Netto nåverdi beregnes som differansen mellom investeringens kostnad og verdi, der fremtidige kontantstrømmer diskonteres og sammenlignes med investeringsutlegget. Selv om teoretisk sett alle prosjekter med positiv netto nåverdi igangsettes, begrenses dette i praksis av tilgjengelig kapital i selskapene, som fører til prioritering blant prosjektene.

$$NPV = -I_0 + \sum_{t=1}^T \frac{CF_t \cdot (1-s)}{(1+k^s)^t} + s \cdot \frac{AV_1}{k^s + a} \quad (12)$$

I = Investeringsutlegg

CF_t = Kon tan t strøm i år t

s = Skattesats

k^s = Avkastningskrav etter skatt

AV = Avskrivningsbeløp

a = Avskrivningssats

Formelen over har tre deler. Første ledd er summen av investeringene som er gjort ved begynnelsen av prosjektet. Andre ledd er nåverdien av kontantstrømmen etter skatt i analyseperioden og det siste leddet inneholder skattefordelen av avskrivningene (Brealey et al., 2022).

Et helt sentralt element i nåverdiberegningen er diskonteringsraten, avkastningskravet. Intuisjonen er enkel, når k øker vil det henge sammen med redusert nåverdi. Det som avgjør diskonteringsraten er alternativkostnaden, den beste alternative bruken av kapitalen. Diskonteringsraten er da bygd opp av et avkastningskrav som er justert for risiko. Dersom nåverdien blir null, betyr det at den aktuelle diskonteringsraten er lik internrenten. Alle investeringer som gir en positiv nåverdi er per definisjon lønnsomme (NOU2012:16, 2012).

Investeringsanalyser tar ofte utgangspunkt i tall etter skatt, og kontantstrømmen i analysene ekskluderer kalkulatoriske kostnader som avskrivninger, men disse påvirker likevel den reelle kontantstrømmen gjennom skatt. Videre kan utilstrekkelige skattemessige avskrivninger og fradragsregler føre til skjevhet i prioritering av prosjekter, spesielt for kapitalintensive investeringer. Dette betyr at en skattestruktur som introduserer skjevheter kan påvirke hvilke prosjekter som anses som lønnsomme og hvilke som prioriteres.

I våre analyser bruker vi investeringskalkyler med utgangspunkt i teori, og tar hensyn til grunnrenteskattens utforming, samt informasjon om informantenes gjennomføring av investeringsanalysene i praksis. Formelen under illustrerer utgangspunktet for netto nåverdiberegningene i kalkylene.

$$-I + \frac{CF_t}{(1+r)^t} \quad (13)$$

$$CF = P - K - A - SK_s - SK_g$$

I: Investeringsutlegg

P: Inntekter (Salgspris)

K: Produksjonskostnader (Fór, smolt, lønn, slakt, pakkeri og brønnbåt)

A: Avgift (Produksjonsavgift, Eksportavgift)

SK_s: Skattekostnad selskapsskatt

SK_g: Skattekostnad grunnrenteskatt

r: Diskonteringsats

t: det aktuelle året i analyseperioden

For å beregne grunnrenteskatten må et grunnrenteresultat først omregnes fra det regnskapsmessige resultatet. I det regnskapsmessige driftsresultatet trekkes avskrivninger fra, ettersom dette er kalkulatoriske kostnader som ikke inkluderes i kontantstrømmen. Videre trekkes kostnader knyttet til verdikjeden utenfor sjøfasen ut. Vi får da et driftsresultat som kan brukes som grunnlag for grunnrenteresultat i beregningen av grunnrenteskatten. Oppbygging av arbeidskapital er fradragsberettiget i sjøfasen og kan trekkes fra grunnrenteresultatet. Eksportavgiften består av en forskningsavgift der 50 prosent er fradragsberettiget. Til slutt er også selskapsskatten fradragsberettiget og trekkes fra i grunnrenteberegningen. Beregningene av denne er også knyttet til ulike skattemessige avskrivninger i grunnrenteresultat og netto nåverdiberegningene som vi ikke går videre inn på her, men som inkluderes i beregningene i analysene i oppgaven (Endringslov til skatteloven, 2023; Prop. 78 LS, 2022).

$$\text{Grunnrenteresultat} = (dres - ak + 0,5e - sk_s) \quad (14)$$

dres: Driftsresultat

AK: Oppbygging av arbeidskapital

A: Eksportavgift (forskningsavgift 50% fradragsberettiget)

sk_s: Selskapsskatt grunnrente

Videre vil grunnrenteresultatet ganges med satsen, og bli justert med produksjonsavgiften som blir trukket fra krone for krone i grunnrenteskatten. Til slutt trekkes tilgjengelig grunnrente, eller skattefordelen, fra den kalkulerte grunnrenten. Resultatet blir skattekostnaden for grunnrenten i det aktuelle året.

6.4.4 Prognose

Vi bruker en blandet prognosemetode for å estimere fremtidig investeringsnivå i havbruksnæringen. Gjennom å kombinere innsikten fra de kvalitative intervjuene med de kvantitative dataene og analysene, er vi i stand til å utvikle en mer informert og robust prognose. Dette gir et mer helhetlig bilde av hvordan grunnrenteskatten vil påvirke fremtidige investeringer innen havbruksnæringen dersom det næringen sier stemmer (Theuri, 2021). De historiske investeringsdataene ligger til grunn for et startpunkt og nivå for prognosen. De kvalitative dataene danner videre grunnlaget for fremtidige investeringer. Dette justeres med andre kvantitative data om investeringer, inkludert analysene er gjennomført i utredningen. Vi presenterer en formel for prognosen i kapittel 7.3.2 Prognose, i resultatkapittelet under.

7.0 Resultater

I dette kapittelet vil vi presentere funn fra intervjuene, samt undersøke noen av elementene informantene trekker frem ved å bruke kvantitative analyser. Vi tester først påstanden om at en reduksjon i lønnsomhet fører til lavere investeringstakt. Videre gjør vi beregninger basert på rapportert bruk av netto nåverdikalkyler. Her undersøker vi både hvordan et standard investeringsprosjekt i næringen blir påvirket av grunnrenteskatten, samt betalingsvilje for investering i vekst gjennom auksjonspris på tillatelser.

7.1 Lønnsomhet og investeringer

Informantene trekker frem at skatten fører til redusert investeringstakt gjennom mindre kapital igjen til investeringer. En skattlegging som spiser av overskuddet, vil bety mindre resultat til å bygge opp egenkapital for fremtidige investeringer. Vi vil derfor teste om det finnes en sammenheng mellom resultat og investeringer i næringen basert på historiske tall.

Vi undersøker sammenhengen mellom resultat og investeringer ved å gjennomføre en lineær regresjon vist i Figur 7-1.

Regression Statistics	
Multiple R	0,88
R Square	0,77
Adjusted R Square	0,75
Standard Error	1199,76
Observations	14,00

ANOVA					
	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	57818100	57818100	40	0
Residual	12	17273055	1439421		
Total	13	75091155			

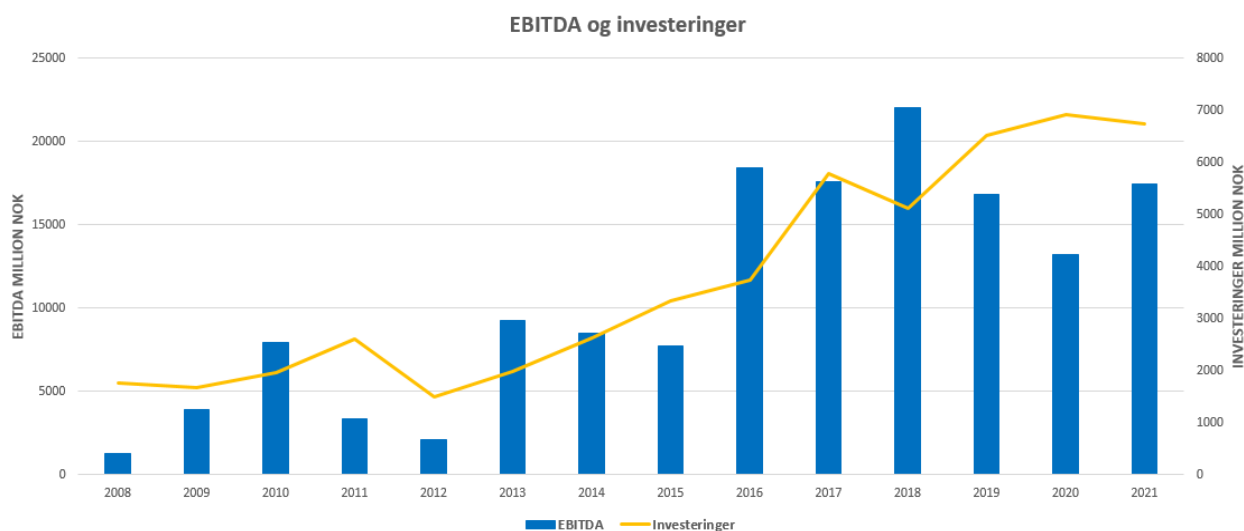
	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	957,51	610,52	1,57	0,14	-372,70	2287,73	-372,70	2287,73
EBITDA	0,31	0,05	6,34	0,000037	0,20	0,41	0,20	0,41

Figur 7-1: Regresjon EBITDA og investeringer (Fiskeridirektoratet, u.å.-d, u.å.-e, u.å.-g, u.å.-f; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-a)

Investeringer er responsvariabelen og EBITDA er forklaringsvariabelen. Tallene i regresjonsanalysen er oppgitt i millioner. Det betyr at for hver million kroner økning i resultat vil det forventes en økning i investeringer på 310 000 kroner i påfølgende år. Vi finner at det er en statistisk signifikant sammenheng mellom EBITDA og investeringsnivå påfølgende år, da

forklaringsvariabelen har en lav P-verdi og høy forklaringskraft. Med andre ord kan vi slå fast at det er en klar sammenheng mellom resultat og investeringer i havbruksnæringen.

Dette gir oss en god pekepinn på at selskapene samler opp egenkapital for å investere ved senere tidspunkt, og at lønnsomheten i et år derfor har betydning for investeringsnivået fremover. Vi kan i Figur 7-2 se denne tendensen for hvordan et år med et godt resultat henger sammen med økt investering påfølgende år. Vi observerer også av figuren en utvikling med både større overskudd og investeringer i tidsperioden.

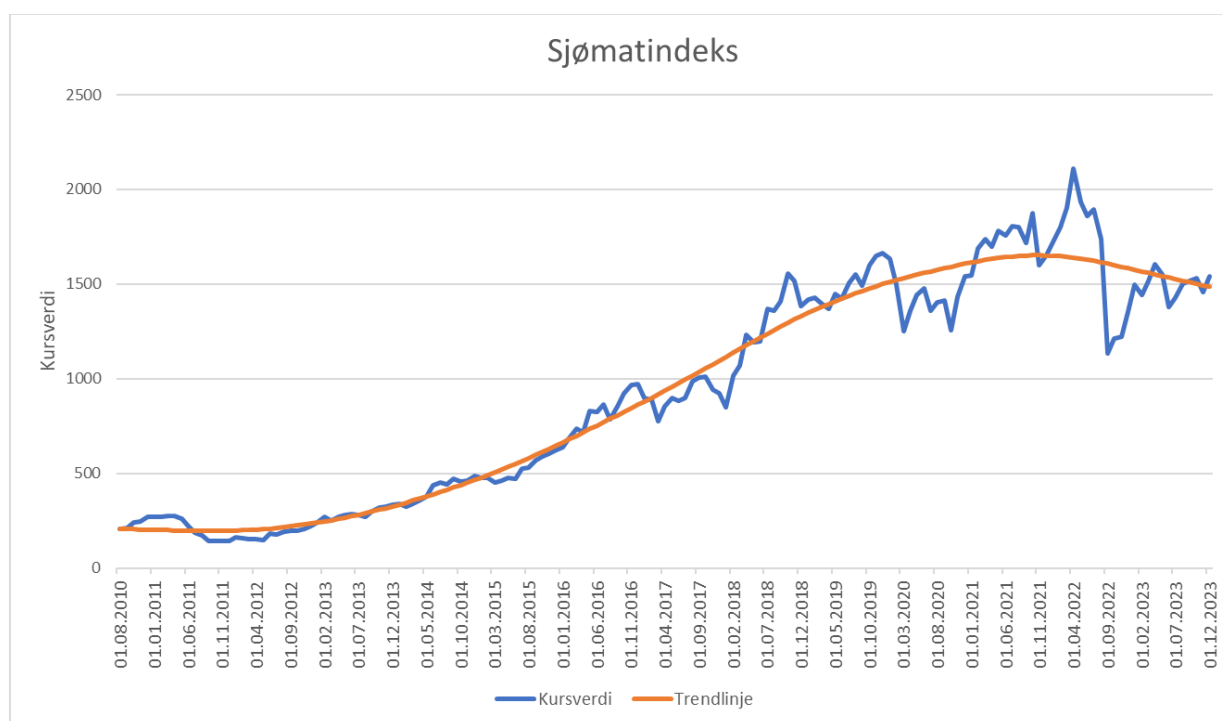
Figur 7-2: EBITDA og investeringer (Fiskeridirektoratet, u.å.-d, u.å.-e, u.å.-g, u.å.-f; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-a)

Lønnsomhet gjenspeiles i aksjekursen gjennom forventning til fremtidig inntjening. Økt potensiale for fremtidig vekst henger gjerne sammen med en stigning i aksjekursen, siden forventningene til fremtidig lønnsomhet øker. Vi anvender HP-filteranalyse på aksjekursene for å danne oss en dypere forståelse av utviklingen i aksjekursen ved å se på den langsiktige trenden samt den mer kortsiktige fluktuasjonen.

Figur 7-3 viser sluttkursen første dag i hver måned fra august 2010 til desember 2023. For å se på avvik fra underliggende trend benytter vi oss av HP-filter. Ettersom dataserien er basert på månedlige tall brukes en lambdaverdi på 14 400 som argumentert for i kapittel 6.4.2 metode. Vi finner data fra august 2010, og velger å bruke hele perioden for å gi et mest mulig helhetlig bilde av utviklingen. Dataene fra august 2010 gir en klar illustrasjon av utviklingen. Sjømatindeksen,

SSSFX, har hovedsakelig selskaper innen konvensjonelt oppdrett i sin portefølje, og dermed selskaper som er påvirket av grunnrenteskatten.

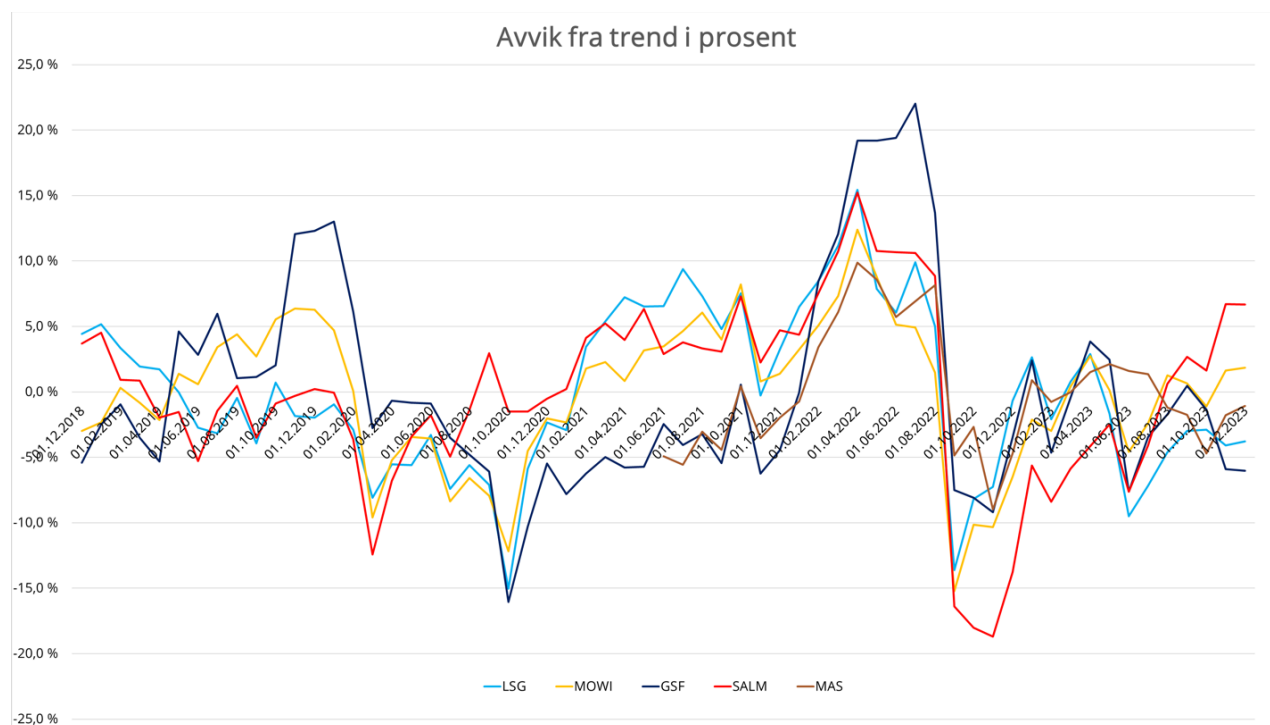
Vi ser av Figur 7-3 en oppadgående trend i store deler av perioden. Kursen har en klar stigende tendens fra midten av 2011 inn mot 2017, noe som reflekteres i trendlinjen. I 2017 var det høye forventinger til markedet ved inngangen av året (Ytreberg, 2017). Det viste seg imidlertid at et fall i laksepriser, økning i kostnader på grunn av luseproblematikk ble utslagsgivende (Berg, 2018; NTB, 2017). En bedring i priser og gode volum og ga igjen en positiv aksjeutvikling i perioden etter (K. M. Hovland, 2018). I 2020 observerer vi også et fall i kursen. Dette knyttes til økte slaktevolumer og dermed svak råvarepris, samt fall i aksjemarkedene knyttet til Covid-19 (Bøhren, 2020). Gjennom 2021 og i deler av 2022 observerer vi at indeksen er godt over trendlinjen. Dette var en periode hvor etterspørselen etter laks, regnbueørret og ørret tok seg opp etter Covid-19 og prisene var høye. I september 2022 ble forslaget om grunnrenteskatt lagt frem og vi observerer et markant fall. Kursverdien synker betydelig under trendlinjen i løpet av kort tid. Et verdifall av en størrelse vi ikke observerer tidligere. Etter annonseringen, og med kursfallet som fulgte av september 2022, trekkes trendlinjen nedover. Vi ser av kursen videre at den er tatt noe opp, men er ikke tilbake på nivået før skatteannonseringen per 01.12.23.

Figur 7-3: Sjømatindeksen med trendlinje (TradingWiew, u.å.-f)

Dette gir oss en indikasjon på at forventningen i lønnsomhet er tatt noe ned sammenlignet med nivået før innføringen av grunnrenteskatt. Perioden etter sjokket i markedet som følge av at skaten ble presentert høsten 2022, viser et relativt stabilt nivå når volatiliteten i markedet hensyntas. Vi ser, på den relativt korte perioden, foreløpig ingen indikasjon på en videreføring av vekst i utviklingen slik vi ser for resten av perioden.

Figur 7-4 inkluderer de børsnoterte norske havbruksselskapene som driver konvensjonelt oppdrett, Lerøy, Mowi, Grieg Seafood, Salmar og Måsøval. Vi har valgt en kortere tidshorisont, desember 2018 til desember 2023 for å tydelig få frem kursutviklingen i 2022 og 2023. Også her er månedlige data brukt som grunnlag. Figur 7-4 illustrerer prosentvist avvik fra trendlinjen. Tross at selskapene kan ha ulike operasjonelle strategier og er lokalisert på ulike geografiske områder, ser vi at alle selskapene i stor grad følger samme mønster. Vi observerer et positivt avvik for alle selskapene i første halvdel av 2022 før innføringen av grunnrenteskatten, med et toppunkt på 21,9 prosent over trend av Grieg Seafood. Det positive avviket snur til et negativt avvik etter grunnrenteforslaget. Salmar har det største negative utslaget med 18,4 prosent under trend. Alle selskapene har et bunnpunkt i intervallet 9,6 prosent til 18,4 prosent under trend som en umiddelbar reaksjon på at skatten presenteres i september 2022.

Figur 7-4: Avvik fra trend børsnoterte selskaper (TradingWiew, u.å.-f, u.å.-b, u.å.-a, u.å.-c, u.å.-e, u.å.-d)

Perioden etter september 2022 var det stor usikkerhet knyttet til utformingen av den foreslåtte skatten frem til skatten ble endelig vedtatt i mai 2023. Vi finner at markedet responderte som følge av ulike signaler og uttalelser i media. På samme måte ser vi variasjon som følge av endringer i skatteutformingen. Vår siste måling, 01.12.2023 indikerer at ikke alle selskapene har hentet inn igjen markedsværdien. Vi ser likevel at selskapene ligger nær trendlinjen, med noen over og noen under. Dette resultatet trekker i samme retning som resultatet over fra sjømatindeksen.

7.2 Investeringsatferd

Alle ti informantene rapporterer bruk av netto nåverdianalyser som en del av beslutningsgrunnlaget for investeringsprosjekter. Vi vil derfor se på hvilke påvirkninger grunnrenteskatten har på investeringsanalyser med netto nåverdibetraktninger.

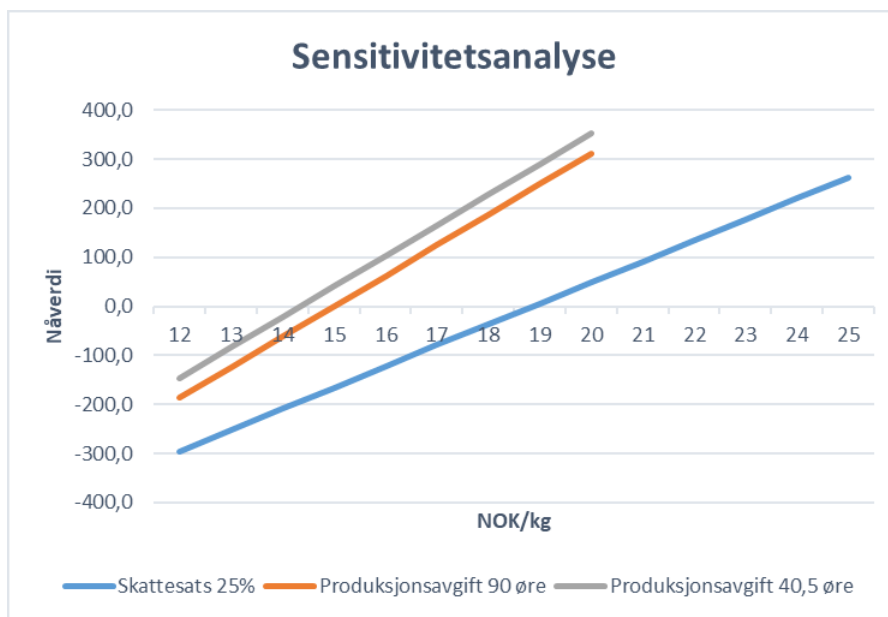
7.2.1 Sensitivitetsanalyse

Informantene trekker frem at grunnrenteskatten vil redusere lønnsomheten av investeringsprosjekter. I teorien skal reduksjonen av den fremtidige kontantstrømmen motsvares av skattefordelen som følger av investeringskostnadene i prosjektets begynnelse. Denne nøytraliteten vil ifølge informantene ikke være tilfelle for grunnrenteskatten slik den er utformet i dag. Av intervjuene fremkommer det at informantene mener det er en skjevhet mellom fradragberettigede kostnader og inntekten som beskattes. Alle de ti informantene trekker frem at det oppstår skjevheter i deres kalkyler som følge av at det kun er ett av leddene i verdikjeden som går under grunnrenteregimet. Dette betyr at det kun er kostnader i dette leddet som kommer til fradrag. Det trekkes også frem at prissettingen, med prisrådet, ikke nødvendigvis reflekterer reelle inntekter som også kan føre til asymmetri.

For å undersøke dette har vi gjort beregninger på hvordan kontantstrømskatten påvirker et standard investeringsprosjekt i næringen. Investeringsprosjektet er beskrevet ytterligere i kapittel 6.2 Datainnsamling. Fra teorien vet vi at kontantsstrømskatt ikke skal gjøre investeringer som er lønnsomme før skatt, ulønnsomme etter innføring av skatt.

Først ser vi på hvordan investeringsprosjektet vil se ut før og etter innføring av grunnrenteskatten. Beregningene belyser også forskjeller mellom selskap i bunnfradragssposisjon og selskap i grunnrenteskatteposisjon. Vi ser av Figur 7-5 at linjene krysser linjen for marginal lønnsomhet ved NPV lik null med veldig ulike forutsetninger for fortjeneste. Den grå linjen viser nivået før

skatteforslaget, med en tilhørende produksjonsavgift på 40,5 øre per kilo. Videre representerer den oransje linjen et selskap i bunnfradragssposisjon, og som dermed kun får en økning i produksjonsavgiften til 90 øre per kilo. Den siste linjen viser et selskap som kommer i skatteposisjon og som får en sats på 25 prosent i tråd med skattesatsen som er innført av mai 2023.

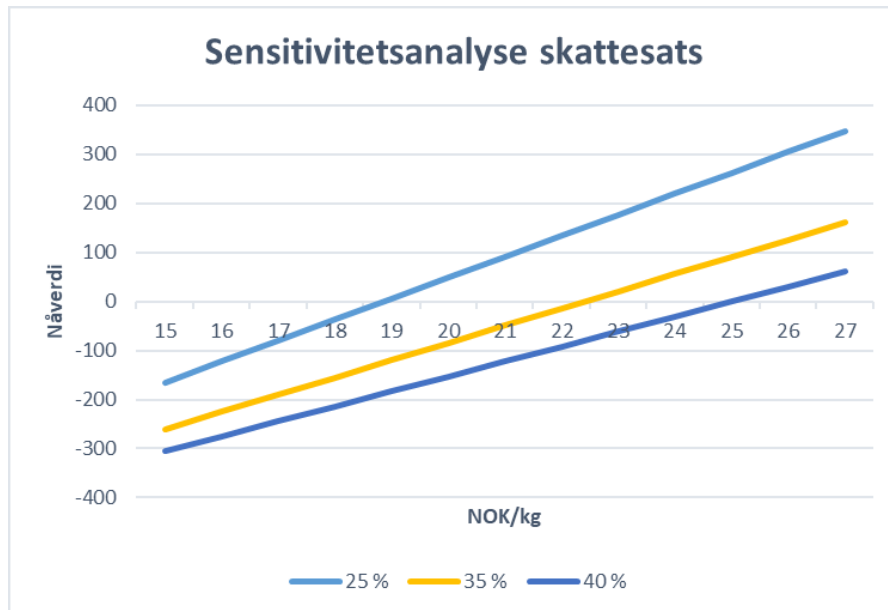
Figur 7-5: Sensitivitetsanalyse (Bjørndal & Tusvik, 2018; Finansdepartementet, 2022; Fiskeridirektoratet, u.å, d.; Misund, 2022)

Vi ser at skiftet fra før skatten og til selskapene som ligger i bunnfradragssposisjon er parallelt og relativt lite. Dette fører til et skift i krav til fortjeneste fra 14,3 kr per kilo til 15 kr per kilo for at investeringen skal være lønnsom. Når selskapet er under bunnfradraget vil det kun være økningen i produksjonsavgift som er gjeldene. Produksjonsavgiften representerer likevel en innhenting av grunnrente. Når selskapet er over bunnfradraget og dermed har stort nok overskudd til at skatten på 25 prosent slår inn, vil skiftet bli større. Vi ser her at kravet til fortjeneste flytter seg fra nivået før skatt på 14,3 kroner per kilo til 18,9 kroner per kilo for å få en positiv nåverdi. I tillegg observerer vi en forskjell i helning på de tre linjene. Med kontantstrømskatt vil man få glede av fradragberettigede kostnader som vil dra opp et underskudd, men som også vil redusere overskuddet. Den blå linjen får dermed en slakere helning.

Fortjenesten i næringen fra både høringsnotatet til regjeringen (Finansdepartementet, 2022), samt lønnsomhetsundersøkelsene til fiskeridirektoratet (Fiskeridirektoratet, u.å.-h) ligger på et nivå ved 15 kroner per kilo. Vi finner at prosjektet før skatten er lønnsomt med en nåverdi på 40,7 millioner

i dette punktet. For selskaper i bunnfradragssposisjon vil lønnsomheten til investeringen bli 0,8 millioner som følge av økningen i produksjonsavgiften. Videre vil selskap i skatteposisjon og med skattesats på 25 prosent få en negativ netto nåverdi på 166,2 millioner med en fortjeneste på 15 kroner per kilo.

Det originale forslaget fra regjeringen medførte en skattesats på 40 prosent. I perioden før det endelige forslaget ble vedtatt var det usikkerhet rundt utformingen. Videre ble det i mars 2023 fremlagt et forslag som innebar en skattesats på 35 prosent. For å undersøke investeringsstoppen som fulgte i perioden undersøker vi dermed også hva som skjer ved en sats på 35 og 40 prosent. Fra Figur 7-6 ser vi at alle linjene viser ulønnsomme investeringsprosjekter ved nivået på 15 kroner per kilo. Med 35 prosent grunnrenteskattesats ser vi at kravet til fortjeneste for å få en positiv netto nåverdi ligger på 22,5 kroner per kilo. Videre ser vi at en 40 prosent sats krysser nåverdi lik null ved 25 kroner per kilo. Dette er fortjeneste som ligger langt over 15 kroner per kilo som ligger til grunn for skatteforslaget i høringsnotatet til regjeringen, samt lønnsomhetsundersøkelsene til Fiskeridirektoratet. Vi finner at prosjektet er marginalt lønnsomt ved et skattenivå på 6,87 prosent med en fortjeneste på 15 kroner per kilo.

Figur 7-6: Sensitivitetsanalyse skattesats (Bjørndal & Tusvik, 2018; Finansdepartementet, 2022; Fiskeridirektoratet, u.å, d.; Misund, 2022)

Beregningene viser at innføringen av grunnrenteskatt vil gjøre det standard investeringsprosjektet for næringen ulønnsomt for selskaper i grunnrenteposisjon. Prosjektet vil fremdeles være lønnsomt

for en mindre oppdretter, i bunnfradragssposisjon. Samlet gir beregningene en indikasjon på nedgang i investeringer i næringen.

7.2.2 Bunnfradrag og auksjoner

Det kommer frem av intervjuene at selskapene bruker tilsvarende kalkyler for å by på auksjoner. Informantene trekker her frem bunnfradraget som spesielt problematisk. Dette fordi bunnfradraget gjør at de ulike selskapene, avhengig av størrelse, vil ha ulik betalingsvilje for tillatelsene i auksjonene. Informantene argumenterer for at bunnfradraget dermed gir opphav til ulike priser på tillatelsene basert på størrelse på selskapet.

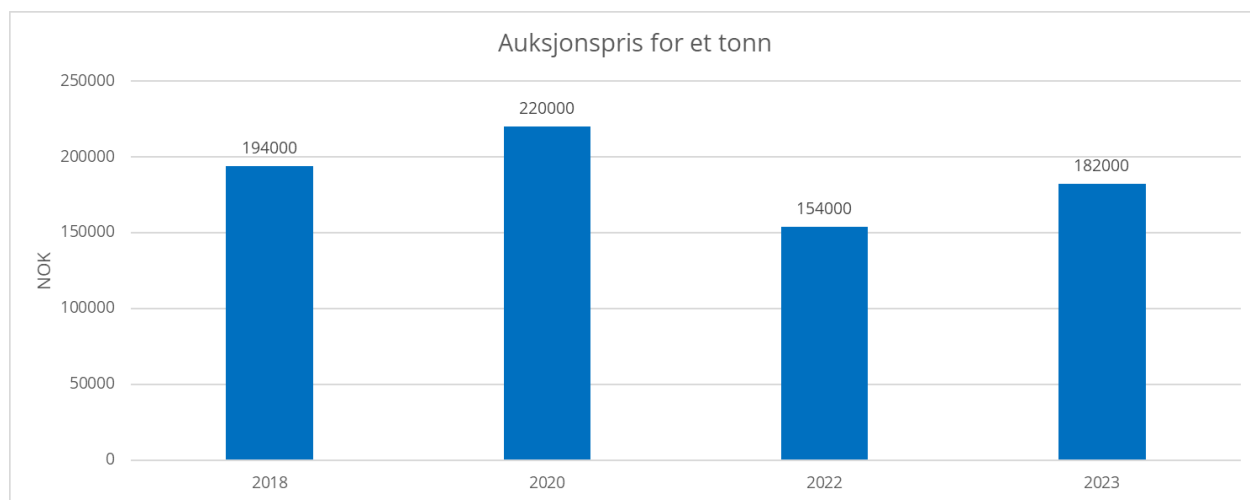
Ettersom auksjonsprisen fastsettes basert på bud fra selskapene vil vi undersøke om det vil være ulik betalingsvilje for tillatelsene som følge av bunnfradraget. Vi bruker derfor netto nåverdikalkyler for å beregne betalingsviljen for et selskap i grunnrenteposisjon og et selskap i bunnfradragssposisjon.

Ved hjelp av kalkylene ser vi på hvilken pris selskapene har mulighet til å by basert på det standard investeringsprosjektet for næringen. Vi finner at det i investeringsprosjektet vil være mulig for en større oppdretter, med en 25 prosent grunnrenteskatt, å forsvare å betale opp til 109 015 kr per tonn eller litt over 85 millioner per tillatelse. En ny oppdretter, eller en oppdretter som ligger under bunnfradraget vil kunne by 154 065 kr per tonn, eller litt over 120 millioner per tillatelse. Dette indikerer at selskaper under bunnfradraget vil ha en lavere betalingsvilje enn selskaper i grunnrenteposisjon. Resultatet antyder derfor at det vil være ulik betalingsvilje basert på størrelse på grunn av bunnfradraget.

For å videre undersøke dette ser vi på historiske resultat av auksjonene, inkludert resultatet av auksjonene som har funnet sted etter innføringen av grunnrenteskatten. Etter innføringen har det funnet sted to auksjoner. Den første i oktober 2022, rett etter forslaget ble presentert, og en restauksjon i oktober 2023, etter at den endelige skatten var vedtatt ved forlik.

Siden innføringen av trafikklyssystemet i 2017, har en bestemt andel av veksten blitt tilbudt til fastpris, mens en større andel har blitt auksjonert bort. Den første auksjonsrunden fant sted i 2018, etterfulgt av nye runder i 2020 og 2022 (Fiskeridirektoratet, u.å.-c; u.å.-g; u.å.-b). I tillegg ble det gjennomført en restauksjon i 2023, da ikke all vekst som var til salgs i 2022 ble solgt (Fiskeridirektoratet, 2023). Figur 7-7 viser prisutviklingen i auksjonene som har blitt avholdt siden

2018. Siden første auksjonen ble avholdt i 2018, har det blitt tilbudt et økende volum. I 2018 ble det solgt 14 845 tonn på auksjon, 27 189 tonn i 2020, mens 24 644 tonn ble solgt i 2022, i tillegg til de 8 243 tonnene solgt på restauksjonen. Fastprisen har også utviklet seg der den i 2018 var på 120 000 kr per tonn, 156 000 kr per tonn i 2020, mens den i 2022 var på 200 000 kr per tonn (Furuset, 2020).

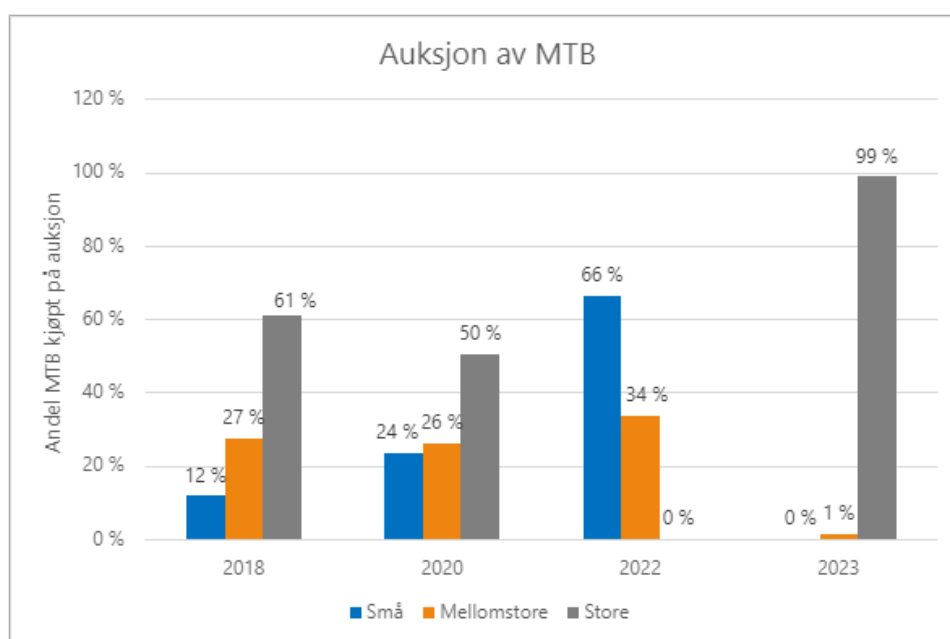

Figur 7-7: Auksjonsprisutvikling (Fiskeridirektoratet, u.å.-b, u.å.-a, u.å.-k, 2023)

For 2022 kunne havbruksnæringen øke produksjonen med seks prosent, der én prosent av veksten i 2022 ble tildelt til fastpris 200 000 kroner per tonn. Dette skjedde sommeren 2022, før grunnrenteskatten ble annonsert i september. Som en konsekvens innføringen av grunnrenteskatten åpnet regjeringen opp for muligheten til å heve MTB-kjøp, kjøpt til fastpris sommeren før både skatteinnføringen og auksjonen. Totalt ble det hevet MTB for over en milliard kroner (Drønen & Jensen, 2022). Blant selskapene som hevet kjøp, var det både små, mellomstore og store selskaper. I auksjonen i oktober 2022 ble den gjennomsnittlige auksjonsprisen 154 000 kr/tonn (Nilsen & Lea, 2022; Nærings-og Fiskeridepartementet, 2022). Dette er i tråd med budprisen vi finner for små selskap i investeringsprosjektet, og er hele 46 000 kr/tonn mindre enn fastprisen 200 000 kr/tonn. Resultatet av restauksjonen som fant sted i oktober 2023 viser en prisøkning til 182 000 kroner per tonn (Fiskeridirektoratet, 2023). Dette er likevel under fastprisen på 200 000 kr/tonn som ble tilbudt i 2022.

Figur 7-8 viser andel av MTB som ble kjøpt av små, mellomstore og store selskap. Størrelsen på selskapene er definert etter tillatelser i tråd med lønnsomhetsundersøkelsene fra

fiskeridepartementet (Fiskeridirektoratet, u.å.-h). Vi ser at fordelingen av MTB solgt til små, mellomstore og store selskap var relativt lik i 2018 og 2020, med en økning i kjøp for små selskap. I 2022 observerer vi at ingen store selskap deltok i auksjonen, mens små aktører kjøpte den største andelen MTB. Dette samsvarer med analysen for betalingsvillighet fra investeringsprosjektet over. I 2023, derimot, var det nesten utelukkende store aktører som kjøpte MTB under restauksjonen. Vi påpeker også at den totale mengden MTB som ble solgt, var betydelig lavere enn i tidligere auksjoner. Et annet interessant aspekt ved restauksjonen i 2023 er at 62 prosent av volumet ble kjøpt av et enkelt selskap som er heleid av utenlandske aktører og derfor fritatt for formuesbeskatning i Norge (A. Berge, 2023).

Figur 7-8: Andeler kjøpt i auksjon etter størrelse (Fiskeridirektoratet, u.å.-k, u.å.-a, u.å.-b, u.å.-j, 2023)

Beregningene av budpris viser høyere betalingsvillighet for selskaper i bunnfradragssposisjon enn selskaper i grunnrenteskatteposisjon. Dette taler for at små selskaper har en annen betalingsvilje enn store selskaper og at bunnfradraget gir opphav til ulike priser for produksjonsvekst. Resultatet av auksjonen rett etter at grunnrenteskatten ble representert er i tråd med den beregnede betalingsvilligheten for selskaper i bunnfradragssposisjon. På dette tidspunktet var også den forståtte satsen på 40 prosent og selskaper i grunnrenteposisjon ville dermed hatt enda lavere betalingsvilje enn de 109 tusen vi finner ved dagens skatt. Samlet sett indikerer resultatet fra beregningene, sammen med resultatet av denne auksjonen at bunnfradraget gir ulik betalingsvilje

basert på størrelse. Resultatet av restauksjonen viser derimot både en høyere pris enn betalingsviljen til selskap i bunnfradragssposisjon, og at kun selskaper i grunnrenteposisjon kjøpte kapasitet. Dette drar i motsatt retning av resultatet fra beregningen av betalingsvilje.

7.3 Investeringer og prognose

For å danne et grunnlag for å kunne si noe om investeringsnivå fremover har vi undersøkt historisk investeringsnivå og tall innhentet fra informantene om perioden etter skatteforslaget. Videre har vi i intervjuene innhentet informasjon om både vurderinger gjort i denne første perioden, samt planer og tanker om videre utvikling. Til slutt har vi laget en prognose som er en samlet vurdering av analysene over, historiske data og data fra informantene, samt informasjon og signaler om påvirkninger og fremtidig investeringsnivå. Prognosen gjøres på bakgrunn av det næringen oppgir av informasjon på nåværende tidspunkt, høsten 2023.

7.3.1 Historisk utvikling i investeringer

For å undersøke investeringsnivå i næringen har vi innhentet informasjon om historiske investeringer og satt dette sammen i Figur 7-9. Vi ser av figuren hvordan investeringer i varige driftsmidler i havbruksnæringen har utviklet seg fra 1988 frem til 2022.

Figur 7-9: Investeringer i næringen fra 1988 til 2022 (Fiskeridirektoratet, u.å.-f, u.å.-g; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-a)

I løpet av 1990-tallet og tidlig på 2000-tallet var veksten i investeringer moderat og tidvis fallende. Fra midten av 2000-tallet har det vært en betydelig økning i investeringsnivået i næringen. Spesielt de siste ti årene kan vi se en markant økning i investeringer i næringen. Vi har tidligere også påpekt at næringens lønnsomhet skjøt i været med økt produktivitet og høyere priser. Denne utviklingen gir en indikasjon på videre vekst i investeringer i næringen.

7.3.2 Prognose

For å undersøke hva som har skjedd med investeringene etter innføringen av grunnrenteskatten har vi innhentet data fra informantene. Vi har fått tilgang på historiske investeringstall fra alle informantene gjennom offentlig tilgjengelig finansielle rapporter. Sju av informantene kunne også gi tilgang på mer detaljerte investeringsdata enn offentlige data. Dette inkluderer investeringstall spesifikt knyttet til perioden etter skatteinnføringen, og kortere periodiseringer enn investeringer på årsbasis. På grunnlag av dette har vi beregnet samlet nivå før og etter skatteinnføringen. Beregningene gir oss både et sammenligningsgrunnlag, og et bilde av påvirkningen av grunnrenteskatten så langt. Vi finner en reduksjon i investeringer på 24 prosent blant informantene i perioden fra oktober 2022 til oktober 2023.

De syv informantene inkluderer selskap av ulik størrelse og gir oss en mulighet til å generalisere. Vi er også oppmerksomme på at dette er et lite utvalg i næringen, noe som er hensyntatt i vektleggingen i prognosen. Resultatet gir likevel en indikasjon på en reduksjon i investeringer som følge av skatten.

Vår prognose er et resultat av formelen under, hvor vi tar utgangspunkt i det historiske nivået og justerer dette i lys av annen data og informasjon vi har fått tilgang til og har hentet inn.

$$\text{Prognose} = f(h, i, d, r, a, b, l) \quad (15)$$

h: historiske data

i: intervju

d: beregninger basert på investeringsdata fra informanter

r: finansielle rapporter

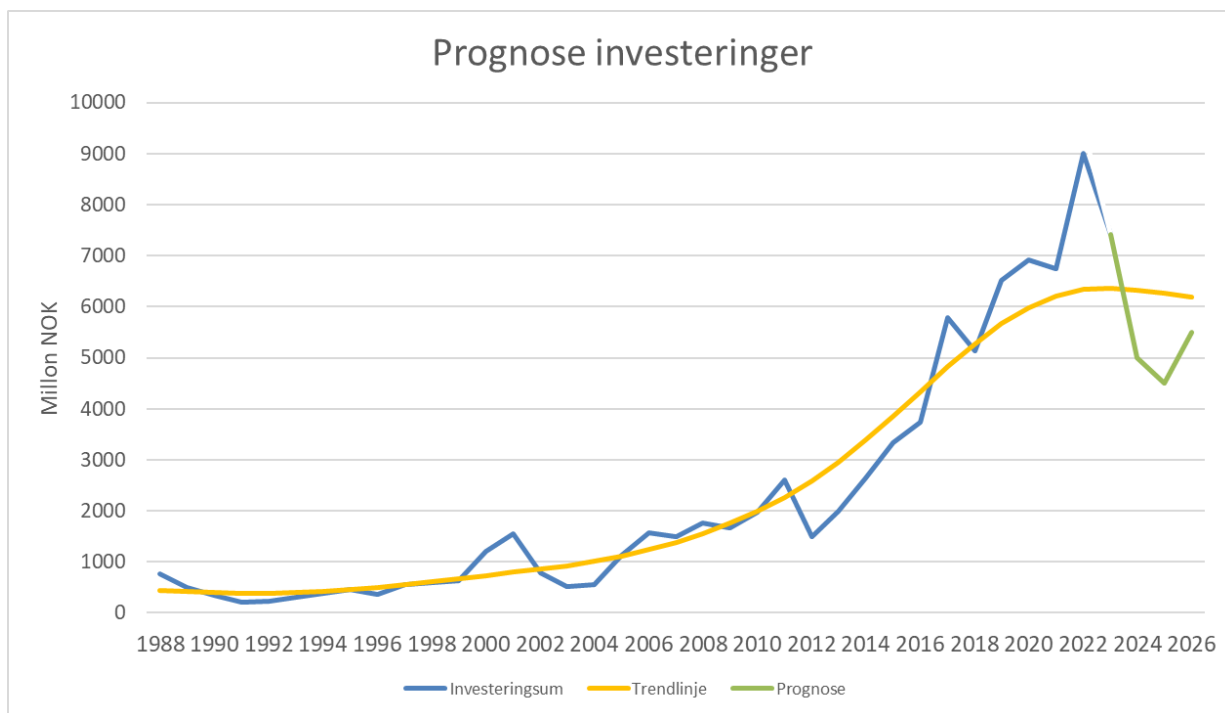
a: analyser

b: informasjon fra bransjeorganisasjoner

l: informasjon om leverandører

Historiske data danner grunnlag for å forstå trender og mønstre i fortiden, noe som er viktig for å kunne forutsi fremtidige hendelser. Historiske data bidrar til å etablere en baseline for prognosen. Innsikt fra intervjuer gir kvalitativ data som kan avdekke informasjon som ikke er synlig i kvantitative data. Dette kan inkludere ekspertmeninger, bransjeinnsikt, og informasjon om selskapenes strategier og forventninger. Investeringsdata fra informantene gir spesifikk informasjon om stoppede, pågående og planlagte investeringer innen næringen. Dette kan brukes til å si noe om næringen som helhet gjennom å aggregere og generalisere. Finansielle rapporter tilbyr detaljert innsikt i selskapenes investeringsplaner, lønnsomhet, inntekter, utgifter, og økonomisk stabilitet. Analysene gjennomført i utredningen gir også en dypere forståelse av de ulike faktorene som påvirker investeringene. Informasjon fra bransjeorganisasjoner gir tilgang til bransjespesifikk kunnskap, markedstrender, og aggregerte tall for påvirkninger i næringens investeringer. Leverandørens aktivitet vil også gi et bilde på havbruksselskapenes aktivitet ettersom de mottar arbeidet med å gjennomføre investeringsprosjektene. Samlet sett kombinerer komponentene både kvantitativ og kvalitativ data for å gi en omfattende og balansert prognose for fremtidige investeringer i næringen.

Videre tar prognosen utgangspunkt i hva næringen sier, og har gitt tilgang til av tall, og ellers data vi har tilgjengelig på nåværende tidspunkt. Prognosen viser derfor et bilde av situasjonen fremover dersom det næringen sier står seg.

Figur 7-10: Prognose investeringer i havbruksnæringen (Drønen & Jensen, 2022; Fiskeridirektoratet, u.å.-g, u.å.-f, u.å.-d, u.å.-e, u.å.-h, u.å.-b, u.å.-a, u.å.-k, 2023; Grieg Seafood, u.å.; Haram, 2022; Lerøy, u.å.; Mowi, u.å.; Måsøval, u.å.; NTB, 2023b; Proff.no, u.å.; Revfem, 2023; Salmar, u.å.; Statistisk Sentralbyrå, u.å.-a)

Resultatet er Figur 7-10, som viser hvordan grunnrenteskatten kan komme til å påvirke investeringsbeslutninger i havbruksnæringen dersom det næringen sier stemmer.

Prognosen er fra 2023, og fremover, sterkt påvirket av grunnrenteskatten. Dette er et avgjørende element i analysen og drøftingen av fremtidige investeringsbeslutninger i næringen. 2022 var et år med historisk høye investeringer. Fallet man ser i 2023 skyldes ikke bare den forventede nedgangen i investeringene som en umiddelbar reaksjon på innføringen av grunnrenteskatten, men også et generelt fall fra det høye nivået i 2022. 2023 holder seg likevel på et historisk høyt nivå da mange allerede igangsatte investeringer gjennomføres.

Forventningen er at fallet i investeringene for alvor vil treffe i 2024 og 2025. Næringen forventer at skatten vil redusere overskuddet og dermed tilgjengelig kapital til investeringer. Investeringsprosjektene blir også mindre lønnsomme som følge av grunnrenteskatten. Videre fremheves det at usikkerhet er en sentral driver til nedgang i investeringer. Usikkerheten kommer til syne på flere områder og handler i stor grad om hvordan, og effekten av at selskapene tilpasser seg skatten. Årsaken til at dette kan føre til en nedgang i investeringsviljen er at selskapene ikke

kjenner den endelige effektive skattesatsen. 2025 representerer et bunnpunkt i investeringer i vår prognoseperiode. Dette er etterfulgt av en begynnende oppgang i 2026. For 2026 antas det at mye av usikkerheten rundt ulike momenter knyttet til både skatteutforming og effektiv skattesats er borte.

8.0 Drøfting

I dette kapitlet vil vi drøfte resultatene og diskutere deres betydning for investeringer i havbruksnæringen. Først diskuteres konsekvensene av mindre kapitaltilgang og hvordan kapitaltilgangen påvirkes. Videre ser vi på momenter som påvirker netto nåverdikalkylene. Vi diskuterer her også resultater som drar i ulike retninger. Til slutt drøftes prognosen og funnene fra informantene.

8.1 Lønnsomhet og investeringer

Alle de ti informantene trekker frem at skatten vil ta en del av overskuddet slik at de sitter igjen med mindre av resultatet. Dette reduserer selskapenes likviditet og tilgjengelig kapital. Informantene trekker frem at skattekostnaden går rett inn i kontantstrømmen som ellers kunne gått til investeringer og vil dermed redusere investeringsnivået. De legger også vekt på at det vil gjøre at det vil ta lengre å bygge opp egenkapital som kan brukes til å investere. Dette vil ifølge informantene redusere investeringstakten. Informantene belyser at kapital er en knapp ressurs, og at det med mindre kapital vil sitte lengre inne å investere. Seks av informantene trekker frem at knappheten på kapital vil gjøre at flere lønnsomme prosjekter ikke vil bli gjennomført. Det trekkes frem at dette er en konsekvens av to elementer. Det vil være tøffere rangering av prosjekter, med mer gjennomanalyserte og overveide prosjekter, men det kan også bli en vridning mot færre store prosjekter. Fire av informantene sier at det kan bli mer aktuelt å gjøre mindre prosjekter fremfor mer kapitalkrevende prosjekter som kanskje hadde vært mer effektive. Dette på grunn av knapphet på kapital, men også at utslagene av usikkerhet blir større i de store prosjektene.

På den andre siden vil det være viktig å få frem at det også er andre elementer som påvirker likviditeten til havbruksnæringen. Prisen på fisken har en avgjørende innvirkning på overskuddet og da oppsparing av kapital i selskapene. Lakseprisen er et flyktig element som kan svinge kraftig basert på flere variabler, fra globale tilbud og etterspørselsdynamikker til regionale regulatoriske endringer. Lakseprisen har direkte og umiddelbare konsekvenser for selskapenes inntektsstrømmer. Når lakseprisen er høy, øker selskapenes inntekter, noe som gir bedre fortjeneste. Dette øker selskapenes kapitaltilgang og gir større finansiell romslighet til å gjennomføre lønnsomme prosjekter. Gode laksepriser kan gi selskapene et bedre utgangspunkt for å håndtere ekstra kostnader, som grunnrenteskatten, og fremdeles ha god kapasitet for investeringer.

Når prisene derimot faller vil likviditeten strammes inn. Dette kan bety at selskapene må prioritere midlene enda hardere, kutte i kostnader eller utsette planlagte investeringer. Gjennom at grunnrenteskatten reduserer overskuddet i de gode periodene, vil ikke selskapene ha like mye oppspart kapital til å håndtere de dårlige. Dette kan forsterke finansielle utfordringer eller tvinge selskapene til å gjøre hardere prioriteringer også i bedre perioder. Fluktuasjonene i pris kan også påvirke selskapenes evne til å planlegge og gjennomføre langsiktige strategier. Volatiliteten gjør det vanskeligere å forutsi fremtidige inntektsstrømmer, som er avgjørende for å sikre finansiering og gjennomføre større investeringsprosjekter. Denne prisvolatiliteten oppstår likevel uavhengig av særskatten, og er noe næringen uansett må forholde seg til.

Et annet element som har stor påvirkning på tilgjengelig kapital, er valutakursen. Når den norske kronen svekkes, vil det være en fordel for eksportintensive næringer som havbruk. Dette vil øke verdien av inntektene i utenlandsk valuta når de konverteres tilbake til norske kroner. Dette fører til en økning i kontantstrømmer og kapitaltilgangen til oppdretterne. Valutaeffekter vil også påvirke marginene gjennom at mange av de norske oppdretternes kostnader også er i norske kroner. Valutakursens volatilitet bidrar også til usikkerhet rundt planlegging og budsjettering. Selskaper kan finne det utfordrende å forutsi kontantstrømmer og avkastning på investeringer når inntektene er utsatt for valutasvingninger. Valutaeffekter vil på lik linje som råvareprisene være en effekt som kommer uavhengig av særskatten, og vil være noe havbruksselskapene må forholde seg til uansett.

8.2 Kalkyler

I arbeidet med investeringsprosjektet ser vi at hovedgrunnen til skjevhetene er den praktiske innretningen av grunnrenteskatten. Vi vet at en nøytral kontantsstrømskatt skal ha en skattekostnad som nøyaktig motsvarer skattefordelen som oppstår med investeringsutlegget i starten av prosjektet. Hoveddelen av investeringen ligger i vederlaget for tillatelsene. Tillatelsene er forutsetningen for å kunne drive med oppdrett og for å kunne generere inntekter. Ettersom denne kostnaden ikke er fradragsberettiget i skatteregimet tar staten en større andel av inntektene enn av kostnadene i investeringsprosjektet. Dette er dermed av stor betydning for skjevhetene i investeringen. Kostnadene ved å kjøpe tillatelser utgjør hoveddelen av investeringene i sjøleddet og er en stor kostnad ved investeringens start.

Det må her trekkes frem to elementer. For det første er tillatelsene uten tidsbegrensning. Det betyr at den positive kontantstrømmen som følger investeringen i tillatelsen vil fortsette i mange flere år enn de 30 som ligger til grunn i investeringskalkylene. Dette er også begrunnelsen til regjeringen i forslaget (Prop. 78 LS, 2022) sammen med argumentet om at tillatelsene er selve grunnlaget for grunnrente i næringen. Her er det spesielt to ting som gjør seg gjeldene. For det første er tillatelsessystemet en viktig faktor for knappheten på varen, og dermed prisen oppdretterne får for fisken. De siste årene har det vært en større etterspørselsvekst enn tilbudsvekst i markedet (Egeness & Dahl, 2022). For det andre vil verdien på tillatelsene representere dagens verdi av fremtidig grunnrente, og et fradrag ville uthule skattegrunnlaget slik at skatten ikke lenger representerer grunnrenten (Prop. 78 LS, 2022).

I tillegg er det kostnader knyttet til andre deler av verdikjeden som heller ikke kommer til fradrag ettersom kun sjøfasen skattlegges. Åtte av de ti informantene har en form for vertikal integrasjon, og det er stor variasjon i hvor stor del av verdikjeden disse utfører selv og hva som kjøpes inn av varer og tjenester av andre. Alle disse åtte vektlegger en usikkerhet rundt effektiv skattesats i selskapene. Det kommer frem av intervjuene at ni av de ti informantene har gjort omorganiseringstiltak som følge av skatten. Dette innebærer i hovedtrekk å rendyrke sjøfasen der biomassen og tillatelsene står i et eget sjømatselskap, og å opprette selskap for de andre delene av verdikjeden i egne datterselskap. Fem av informantene var i stor grad organisert på denne måten fra før, men har gjort ytterligere tilpasninger som følge av skatten. Fire av informantene har gjort dette etter skatteforslaget i september 2022, der tre fremdeles holder på med arbeidet med omorganisering. Ett selskap har foreløpig ikke gjort noen omorganiseringstiltak så langt, høsten 2023. Basert på informasjon fra informantene er det tydelig at slike tilpasninger blir sett på som en direkte og nødvendig konsekvens av skattens innføring. Både for å lette arbeidet med skatten, og for å gjøre det lettere med internprising.

Eksempelvis smoltproduksjon krever ikke bruk av havet og investeringer i smoltanlegg er dermed ikke inkludert i skatten. Smolten er likevel helt nødvendig for å kunne produsere og selge fisk, og kostnader for anskaffelse av smolt til produksjon i sjøleddet er også fullt fradragsberettiget i grunnrenteskatten. Informantene trekker frem at investeringer i denne delen av verdikjeden har vært store de siste ti årene, og vil være viktig også fremover for å kunne utnytte MTB-kapasiteten bedre i sjøfasen. Alle de ti informantene sier at det tidligere har vært et fokus på fortjeneste i sjø,

og at dette har vært grunnlaget for å sammenligne selskapene i næringen. Dette betyr at det har vært vanlig å drive smoltanlegg til kost eller kost pluss med liten, og i noen tilfeller også negativ, margin. Informantene trekker frem at det nå blir naturlig å prise smolten mer «riktig» ettersom det nå vil være to skatteregimer å forholde seg til. Alle de ti informantene trekker frem at en konsekvens av dette vil være dyrere smolt.

I kalkylene vil dette føre til at prosjektene knyttet til sjøfasen blir mindre lønnsomme ettersom kostnadene for innsatsfaktorer kan bli dyrere. Samtidig vil det for de større og integrerte aktørene kunne bli økt lønnsomhet i selskapet ettersom profitt trekkes ut av skattepliktig regime. Det trekkes frem av informantene at investeringer i eksempelvis et slakt- eller smoltanlegg vil dras ut av kalkylene og det vil lages egne kalkyler for disse investeringene. Informantene legger imidlertid vekt på at det er den slaktede fisken, underlagt grunnrenteregimet, som genererer inntektene og at skjevhetene i nøytralitet likevel vil gjelde. Alle de ti respondentene peker også på at prisen på innsatsfaktorer, og da kalkylenes fremtidige kontantstrøm, er usikker på grunn av at resultatet av internprisingen og at hva som vil bli godtatt av skattemyndighetene er usikkert. De mindre selskapene, med lavere grad av vertikal integrasjon, vil ha mindre muligheter til å kunne trekke resultat ut av skatteregimet. Det trekkes frem at dette vil medføre mindre lønnsomhet for disse aktørene.

Prisrådet representerer også en usikkerhet i kalkylene ettersom det vil påvirke skattbar inntekt. Informantene belyser risikoen for å betale skatt på inntekt de ikke har, men også muligheter for å komme bedre ut av det med høyere faktiske salgspriser enn det prisrådet legger til grunn. Alle de ti informantene trekker frem prisrådet som en usikkerhet i den fremtidige kontantstrømmen i kalkylene. Det rekkles frem at denne usikkerheten kan bety en mulig justering av avkastningskrav til prosjektene i fremtiden.

8.3 Auksjoner

Etter at forslaget om grunnrenteskatt ble introdusert i september 2022, observerte vi en nedgang i prisen på tillatelser fra auksjonene oktober 2022. Nedgangen var i tråd med forventningene ettersom skatten reduserer nettoverdien av investeringen gjennom økte skattekostnader i kontantstrømmen. Det ble også observert at ingen store selskaper deltok i auksjonen som ble holdt i oktober 2022. Dette stemte overens med forventningene i kalkylene der de store selskapene i grunnrenteposisjon. Prisen reflekterte et ekstra skattetrykk for de større selskapene sammenlignet

med mindre selskaper. Små selskap blir i større grad skjermet av bunnfradraget og får en høyere betalingsvillighet for tillatelsene. Prisen i auksjonen høsten 2022 reflekterte dermed prisen i kalkylene til små selskaper, under bunnfradraget. Fra intervjuene kommer det imidlertid frem at råd fra interesseorganisasjoner innen havbruksnæringen kan ha ført til en koordinert mangel på deltakelse fra store selskaper i auksjonene etter skatteforslaget. Vi kan derfor ikke utelukke at mer prinsipielle vurderinger kan ha bidratt til å påvirke resultatet av denne aksjonen mer enn faktiske beregninger.

I restauksjonen finner vi en økning i prisen. Med en lavere skattesats enn det opprinnelige forslaget, samt en reduksjon i satsen sammenlignet med forrige auksjon forventer vi også en økning i betalingsvilje for selskap i skatteposisjon. Beregningene taler likevel for at selskap i bunnfradragssposisjon skal ha høyest betalingsvilje. Resultatet av auksjonen svekker dermed påstanden om at selskaper under bunnfradraget har høyere betalingsvilje. Dette kan mulig knyttes til effektivitetsnivået i investeringsprosjektet. Det er store gevinster i næringen av stordrifts- og skalafordeler. Eksempelvis vil mindre selskap ikke ha like store muligheter til å utnytte MTB gjennom hele fiskens livssyklus og vil ha lavere produksjon enn de store på en tillatelse. Det standard investeringsprosjektet innebærer et relativt høyt effektivitetsnivå, noe som typisk vil være lavere for de minste selskapene.

For de mindre selskapene vil også innretningen med bunnfradraget være en kompliserende faktor. For å utnytte bunnfradraget fullt ut så kan mindre selskaper måtte gjøre vurderinger knyttet til produksjon. Som følge av naturlige biologiske vekstmønstre hos fisken, kombinert med MTB-ordningen vil det for små selskaper være variasjon i slaktemønstre. Dette innebærer at det noen år kan bli slaktet mye, mens det andre år blir slaktet lite eller ingen ting. Bunnfradraget kan ikke fremføres på samme måte som skattefordelen ved underskudd. Eksempelvis vil det derfor være mer attraktivt å gjøre investeringer i år der selskapene vet at de får 25 prosent fradrag for investeringene. Investeringene må dermed skje i år der det slaktes mye, for å ha nok profitt til å bære investeringene. Ønsket om å utnytte bunnfradraget kan dermed påvirke store investeringer. Kapitalkrevende prosjekter som krever store investeringer kan gjøre at de mindre aktørene ikke vil få fradrag for denne type investeringer, ettersom de da ikke vil komme i grunnrenteposisjon. Det vil med andre ord også være gunstig å ha store nok konstellasjoner for å ha finansiell ryggrad til å bære investeringene. Det må være nok tilgjengelig kapital både til å gjennomføre store

investeringer, men også nok overskudd i inneværende år til å både utnytte bunnfradrag og å få inkludert investeringer i år der selskapet er i grunnrenteposisjon, slik at de får fradrag for investeringene.

En samlet vurdering av hele verdikjeden og alle kalkyler kan medføre en økning i betalingsvilje for de helintegreerte selskapene, som diskutert i delkapittelet over. De mindre aktørene har ikke samme muligheter til å flytte overskudd og vil relativt sett få lavere betalingsvilje.

8.3.1 Formueskatt og utbytteskatt

Cermaq er en av de store selskapene som kjøpte tillatelser ved restauksjonen. De er heleide av utenlandske Mitsubishi Corporation og kjøpte 62 prosent av tillatelsene som var til salgs (A. Berge, 2023). Utenlandsk eierskap drar en mulig skattefordel og konkurransefortrinn ved kapitalallokering og investeringer i Norge, ved at de unngår norsk formuesskatt. Dette gjør at utenlandske aktører får et lavere samlet skattetrykk, og kan dermed mulig forsvare en høyere pris ved kjøp av tillatelsene.

Formuesbeskatningen, spesielt etter endringer som inkluderer eldre tillatelser fra før 1998, utgjør en finansiell byrde for ikke børsnoterte selskaper. Spesielt for mindre selskaper, med lavere kapitaltilgang kan dette gi konsekvenser, da formuesbeskatning også skal betales i år med tap. For at eierne skal kunne betale formueskatten må selskapene ofte betale utbytte for å dekke denne. Både formuesskatten og utbytteskatten er dermed en del av det totale skattetrykket. Denne effekten er særlig stor for mindre, familieeide selskaper. Endringene i verdsettingen i tillatelser ervervet før 1998, kombinert med høyere formuesskattesats og utbytteskatt, vil kreve høyere uttak av kapital i selskapene. Som et svar på endringene i verdsettingen av tillatelser før 1998, kom det en formuesrabatt på 75 prosent som er ment å avlaste denne byrden. Effekten av økningen i formuesverdien på tillatelsene kombinert med økningen i formues- og utbytteskatt verdsettelsesrabatten vil trolig være større enn effekten av verdsettelsesrabatten. Det gis likevel en avlastning.

8.4 Prognose

Vi presenterer en prognose i kapittel 7.3.2 som får frem hvordan næringen selv vurderer investeringer fra 2023 til 2026. Dersom det næringen sier stemmer, vil vi se en fallende trend de første årene, før en økning i investeringene etter en reduksjon av usikkerhet.

For å komme frem til prognosen har vi også spurt informantene konkrete spørsmål om hvordan de vurderte investeringer etter skatteforslaget, samt videre påvirkninger på investeringsbeslutninger. Dette for å kartlegge selskapenes egne vurderinger av skattens påvirkninger. Dette har gitt oss en bredere forståelse av hvilke momenter som gjorde at selskapene valgte å stoppe, og utsette, investeringer fra september 2022, samt hvilke faktorer som har betydning for videre investeringsbeslutninger. Dette gjør oss i stand til å gjøre en bredere vurdering av hvordan skatten påvirker investeringsbeslutningene i selskapene, og i næringen.

I tillegg til momenter vi har undersøkt i analysene over trekker informantene frem flere usikkerhetsfaktorer som påvirker kalkylene og investeringsbeslutningene. Først og fremst er det behov for mer klarhet rundt internpriseringsregler og da en avklaring av pris på innsatsfaktorer fremover. Dette er direkte knyttet til effektiv skattesats og lønnsomhet i selskapene. Internprisingen har stor betydning for hvor mye av verdiskapningen som kan flyttes ut av skattepliktig sjøfase, til andre deler av verdikjeden. Dette har stor påvirkning på både lønnsomheten i kalkylene og i selskapene. Videre er det bekymring rundt effekter av prissettingen og prisrådet. Spesielt hvordan prisfastsettelsen ved merdkanten påvirker lønnsomheten i kalkylene, samt hvordan det vil påvirke volum som typisk har blitt solgt over fastpriskontrakter.

Til slutt peker alle de ti informantene på en generell politisk usikkerhet. Informantene er opptatt av at uforutsigbare endringer i skatteregimet kan påvirke deres langsiktige planlegging og gjøre det vanskelig å ta beslutninger om store investeringer. Denne usikkerheten omfatter både nåværende og fremtidige skatteregler og hvordan disse kan endres av politiske beslutninger både ved regjeringsskifter og ved årlige statsbudsjetter. Selskapene understreker derfor behovet for stabilitet og forutsigbarhet i det politiske og regulatoriske miljøet for å gjenoppta eller øke sine investeringer.

Uklarhet rundt ulike elementer ved skatten gjør det vanskelig for selskapene å lage nye kalkyler som tar hensyn til disse elementene, og dermed å planlegge og gjennomføre prosjektene. Alle selskapene uttrykker at de er hindret i å initiere nye prosjekter på grunn av usikkerheten rundt skattereglene. Dette forstyrrer deres økonomiske beregninger gjennom å gjøre kontantstrømmen usikker og dermed utfordrende å forutsi prosjektenes levedyktighet. Videre vil prisrådet kunne representere en usikkerhet som må tas inn i kalkylene som risiko, og vil dermed kunne ha en mer langvarig effekt.

Videre undersøkte vi leverandører til havbruksnæringen. Som en følge av at havbruksselskapene melder om redusert investeringsaktivitet forventes det en nedgang hos leverandørene. Leverandører av landbaserte anlegg for mat- og settefisk, belyser at det etter forslaget om grunnrenteskatt, ikke har blitt inngått noen nye kontrakter for settefiskanlegg. Derimot finner vi at etter skattevedtaket har dialogen med kunder blitt gjenopptatt (K. A. Berge, 2023). Videre peker skipsrederier på stopp i kontraheringer av båter, etter mulige justeringer i rederiskatteordningen og innføringen grunnrenteskatt (Jensen, 2023). En gjennomgangstone er at leverandører har justert ned vekstforventninger, noe som har medført en nedbemanning (Stensland, 2023).

Ettersom skatten kom som et sjokk i slutten av 2022, var mange av havbruksselskapene nødt til å ferdigstille prosjekter som allerede var påbegynt. Informantene påpeker at dette inkluderer prosjekter som ikke ville bli gjennomført dersom de hadde vist om skatten da prosjektene ble igangsatt. Dette gjør at investeringstilpasningene ikke kommer fullt til syne før i 2024 og videre. Informantene belyser også at det er store investeringer knyttet til typiske vedlikeholds investeringer, slik at man aldri vil se investeringene gå til null.

Uklarhet rundt skattetilpasning påvirker særlig investeringsbeslutningene i 2023, 2024 og 2025. Dette inkluderer usikkerhet knyttet til internprising og effektiv skattesats. Dette skaper betydelig usikkerhet i fremtidige kontantstrømmer i selskapenes investeringskalkyler. Selskapene anser usikkerhet som en sentral årsak til investeringsnedgangen siden skatteforslaget i september 2022.

I prognosen stiger investeringsnivået fra 2026. Dette reflekterer en tilpasning til de nye skatteforholdene. Det antas at usikkerheten omkring innterping og effektiv skattesats i større grad vil være avklart etter de første skatteårene. Dette vil påvirke næringens forventninger til fremtidig lønnsomhet, klargjøre tilpasninger til skatteregimet og dermed legge til rette for videre investeringer gjennom større sikkerhet i fremtidige kontantstrømmer i kalkylene. Internprisingen kan gi ulike konsekvenser basert på graden av vertikal integrasjon i selskapene. For de helintegreerte vil det kunne øke kapitaltilgangen. For de mindre selskapene som kjøper inn innsatsfaktorer vil det kunne redusere kapitaltilgangen, dersom det ikke investeres i større deler av verdikjeden.

Fra undersøkelsene vi har gjennomført i denne utredningen er det grunn til å tro at investeringsnivået vil reduseres som følge av skatten. Investeringsstoppen vi har sett fra

innføringen av skatten, og frem til nå, vil imidlertid ha et mer kortvarig preg. Det vil derfor trolig kunne ta seg opp igjen over tid, når ulike rammevilkår er klargjort og investeringskalkyler igjen er forutsigbare. Den reduserte likviditeten vil likevel gi et lavere investeringsnivå enn tidligere, og det vil også kunne gi opphav til relativt store forskjeller basert på størrelse, eierskap og grad av vertikal integrasjon i selskapene.

9.0 Konklusjoner

Utredningen har som formål å undersøke hvordan grunnrenteskatten påvirker investeringer i havbruksnæringen. For å undersøke problemstillingen har vi brukt både kvantitative og kvalitative metoder.

Ved å gjennomføre semi-strukturerte dybdeintervju med ti oppdrettsselskaper har vi fått innsikt i hvordan grunnrenteskatten har påvirket investeringsbeslutninger i selskapene. Videre har vi undersøkt hvordan de tror investeringsbeslutningen blir påvirket fremover. Dette har gitt oss en pekepinn på ulike elementer som vi har testet gjennom bruk av teori og kvantitative metoder.

Informantene gir uttrykk for at grunnrenteskatten vil redusere selskapenes overskudd, og dermed redusere investeringstakten. Vi tester i utredningen derfor sammenhengen mellom resultat, representert ved EBITDA, og investeringsnivå i etterfølgende år. Vi finner en statistisk signifikant sammenheng der en kroners økning i resultat medfører en økning i investeringer på 31 øre. Videre ser vi på forventet lønnsomhet i lys av aksjekurser. Vi undersøker både utviklingen i sjømatindeksen og aksjekursen til de børsnoterte norske selskapene. Resultatene gir oss en indikasjon på at forventningen om lønnsomhet er redusert, men har tatt seg noe opp etter det første sjokket som følge av at grunnrenteskatten ble presentert i september 2022. Samlet gir dette oss en pekepinn på en reduksjon i investeringer i havbruksnæringen.

Videre kommer det frem av intervjuene at alle informantene benytter seg av netto nåverdianalyser som en del av grunnlaget for investeringsbeslutninger. Vi utarbeider derfor et investeringsprosjekt for næringen, basert på tall som representerer en standard i næringen. I beregningene fremkommer det at skatten reduserer lønnsomheten av investeringene. For fortjenestenivået lagt til grunn i regjeringens høringsskriv, på 15 kroner per kilo, finner vi at prosjektet går fra en nåverdi på 40,7 millioner før skatt, til en negativ nåverdi på 166,2 millioner etter skatt. Et selskap i bunnfradragssposisjon får en reduksjon av nåverdi på 0,8 millioner ettersom skatteforslaget også inkluderer en økning i produksjonsavgift fra 40,5 til 90 øre. Dette resultatet trekker også i retning av en reduksjon i investeringer i næringen.

Vi tester videre informantenes påstand om forskjeller i betalingsvilje for tillatelser som følge av bunnfradraget. Informantene oppgir at det også her brukes netto nåverdiberegninger for å komme frem til budpris i auksjonene. Beregningene viser at en oppdretter i bunnfradragssposisjon kan

forsvare å betale 154 065 kroner per tonn MTB, mens et selskap med 25 prosent grunnrenteskatt kan betale opp til 109 015 kroner. Dette resultatet samsvarer også med resultatet av auksjonen høsten 2022, rett etter skatteforslaget. Vi finner likevel at resultatet av restauksjonen høsten 2023 viser en prisøkning til 182 000 kroner per tonn. Vi diskuterer ulike årsaker til dette, blant annet forskjeller i effektivitet, MTB-utnyttelse, for selskaper av ulik størrelse.

En helhetlig vurdering av investeringseffektene og analysene over munner ut i utarbeidelse av en prognose for perioden 2023 til 2026. Dersom det næringen sier steller, ser vi at det vil være en reduksjon i investeringer i 2023 som følge av usikkerhet. Nivået holdes noe oppe av allerede påbegynte prosjekter, samt nødvendige vedlikeholdsinvesteringer. I 2024 og 2025 forventes en større reduksjon i investeringene som følge av den samme usikkerheten, og mangel på avklaring rundt sentrale elementer rundt skatteutforming og skattetilpasning. I 2026 dras investeringer opp igjen som følge av gradvis avklaring rundt disse elementene.

Investeringsnivået avgjøres gjennomgående av hvilket internprisingsnivå som blir gjeldene. Hvor mye profitt skattemyndighetene vil godta trukket ut av sjøfasen vil være avgjørende for tilgjengelig kapital og dermed investeringskapasiteten i selskapene. Det vil også avgjøre den fremtidige kontantstrømmen i kalkylene gjennom prisnivå på innsatsfaktorene. Dette har betydning for en samlet vurdering av lønnsomheten til prosjekter i selskapene, og for betalingsvilje knyttet til investeringer i produksjonsøkning.

Utredningen er gjort høsten 2023, noe som betyr at vi er tidlig ute med å kunne se videre kvantifiserbare effekter. Det vil derfor være interessant å på et senere tidspunkt undersøke hvordan investeringsnivået har utviklet seg i etterkant for å se om det næringen sier stemmer. Det vil også være interessant å se på utviklingen i andre økonomiske effekter av grunnrenteskatten. I arbeidet med utredningen har vi også kommet innom andre tema som vil være interessant å se videre på. Dette inkluderer ulike typer prosjekter som blir mer eller mindre attraktive som følge av skatten og virkninger av dette. Eksempelvis store, kapitalkrevende forsknings og utviklingsprosjekter og flytting av investeringer ut av skatteregimet. Både ut av sjøfasen, og flytting av investeringer til utlandet.

10.0 Litteraturliste

- Alsaker Fjordbruk. (u.å.). *Verdikjede*. Hentet 31. august 2023, fra <https://alsaker.no/om-produksjonen/verdikjede/>
- Aqua Kompetanse. (u.å.). *Nytek & NS9415*. Hentet 5. september 2023, fra <https://nytekandns9415.com/introduksjon>
- Benjaminsen, C. (2021, februar 2). *Nå skal oppdrettsfisken på land*. SINTEF. <https://www.sintef.no/siste-nytt/2021/na-skal-oppdrettsfisken-pa-land/>
- Berg, A. (2018, januar 1). Lakseåret 2017 har vært er en «vekker», mener oppdretter. *Fiskeribladet*. <https://www.fiskeribladet.no/nyheter/laksearet-2017-har-vart-er-en-vekker-mener-oppdretter/8-1-57610>
- Berge, A. (2014, oktober 27). Redusert svinn med postsmolt. *iLaks*. <https://ilaks.no/reduisert-svinn-med-postsmolt/>
- Berge, A. (2022a, juni 22). Nye regler for formuesverdsetting av oppdrettskonsesjoner. *iLaks*. <https://ilaks.no/nye-regler-for-formuesverdsetting-av-oppdrettskonsesjoner/>
- Berge, A. (2022b, september 28). Det er jo om å gjøre for staten å rane kysten. *iLaks*. <https://ilaks.no/det-er-jo-om-a-gjore-for-staten-a-rane-kysten/>
- Berge, A. (2023, oktober 9). Skjæran og Vedum satser på småoppdrettere, men det var storaktører som slukte rest-MTB. *iLaks*. <https://ilaks.no/skjaeran-og-vedum-satser-pa-smaoppdrettere-men-det-var-storaktorer-som-slukte-rest-mtb/>
- Berge, K. A. (2023, august 28). Når kundene ikke vet hva de har til å investere, så sprer det seg en usikkerhet. *iLaks*. <https://ilaks.no/artec-aqua-sjefen-nar-kundene-ikke-vet-hva-de-har-til-a-investere-sa-sprer-det-seg-en-usikkerhet/>
- Bjørndal, T., & Tusvik, A. (2018). *Økonomisk analyse av alternative produksjonsformer innan oppdrett* (R07/18). SNF. <https://snf.no/publikasjoner/2018/okonomisk-analyse-av-alternative-produksjonsformer-innan-oppdrett/>
- Blomgren, A., Fjellidal, Ø. M., Quale, C., Misund, B., Tveterås, R., & Kårtveit, B. H. (2019). *Kartlegging av investeringer i fiskeri og fangst, akvakultur og fiskeindustri, 1970–2019*

- (Report NORCE 2019/12). NORCE Samfunnsforskning.
<https://norceresearch.brage.unit.no/norceresearch-xmlui/handle/11250/2621211>
- Braut, G. S., & Dahlum, S. (2023). Regresjonsanalyse. I *Store Norske Leksikon*.
<https://snl.no/regresjonsanalyse>
- Brealey, R. A., Myers, S. C., & Marcus, A. J. (2022). *Fundamentals of corporate finance* (Eleventh edition.). McGraw Hill LLC.
- Bøhren, L. (2020, september 14). Pumpet ut 29 milliarder på syv år – så ble det full stopp. *Bergens Tidene*. <https://www.bt.no/i/QmlJkq>
- Bøhren, L. (2021a, desember 1). Laksemilliardær Ola Braanaas flytter til «skatteparadiset» Bø: – Jeg kan ikke bli selskapets verste fiende. *E24*. <https://e24.no/i/7dxgGw>
- Bøhren, L. (2021b, desember 12). Skattesjokket i laks: – Dramatisk for oppdrettsnæringen. *E24*. <https://e24.no/i/5Gyeaz>
- Drønen, O. A., & Jensen, P. M. (2022, oktober 5). Medaljens bakside for regjeringen: Har hevet MTB-kjøp for over en milliard kroner. *Kyst.no*. <https://www.kyst.no/lakseskatt-mtb-regjeringen/medaljens-bakside-for-regjeringenhar-hevet-mtb-kjop-for-over-en-milliard-kroner/1438188>
- Egeness, F.-A., & Dahl, H. (2022, mars 29). Nye produksjonsformer er nødvendig for å dekke en stadig økende etterspørsel etter oppdrettsfisk. *IntraFish*. <https://www.intrafish.no/kommentarer/nye-produksjonsformer-er-nodvendig-for-a-dekke-en-stadig-okende-ettersporsel-etter-oppdrettsfisk/2-1-1188922>
- Endringslov til skatteloven. (2023, juni 16). *Lov om endringer i skatteloven*. LOV-2023-06-16-44. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2023-06-16-44>
- Euronext. (u.å.). *OSLO SEAFOOD GR*. Hentet 6. desember 2023, fra <https://live.euronext.com/en/product/indices/NO0010580624-XOSL/oslo-seafood-gr/sssfx/quotes#chart>
- Eurostat. (2003, januar). *Subsoil asset accounts for oil and gas – Guidelines for the set of standard tables*.

https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/ceea/archive/Energy/Eurostat_Guidelines_Jan2003.PDF

Finans Norge. (2019, november 4). *NOU 2019: 18 Skattlegging av havbruk – Finans Norges høringssvar* [Høringssvar].

<https://www.finansnorge.no/contentassets/5214aa8b80c44f6b9cf9d668ae3d4127/nou-2019-18-skattlegging-av-havbruk--finans-norges-horingssvar.pdf>

Finansdepartementet. (2022, september 28). *Høring—Grunnrenteskatt på havbruk* [Høring].

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-grunnrenteskatt-pa-havbruk/id2929159/>

Finansdepartementet. (2023a, juni 17). *Skattesatser 2023* [Skatter og avgifter].

<https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/skatte-og-avgifter/skattesatser-2023/id2929581/>

Finansdepartementet. (2023b, november 24). *Oppnevning av prisråd for havbruk* [Pressemelding].

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/oppnevning-av-prisrad-for-havbruk/id3015871/>

Fiskeri- og kystdepartementet. (2011). *Effektiv og bærekraftig arealbruk i havbruksnæringen – areal til begjær*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/arealutvalget/id647391/>

Fiskeridirektoratet. (u.å.-a). *Auksjon august 2020*. Hentet 5. september 2023, fra

<https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tildeling-og-tillatelser/Auksjon-av-produksjonskapasitet/Auksjon-august-2020>

Fiskeridirektoratet. (u.å.-b). *Auksjon juni 2018*. Hentet 27. november 2023, fra

<https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tildeling-og-tillatelser/Auksjon-av-produksjonskapasitet/Auksjon-juni-2018>

Fiskeridirektoratet. (u.å.-c). *Beholdning ved månedsslutt fordelt på art 2017-2023 (produksjonsområde)* [Statistikk]. Fiskeridirektoratet. Hentet 9. desember 2023, fra

<https://register.fiskeridir.no/biomassestatistikk/BIOSTAT-LAKS-OMR/biostat-behfisk01-omr.xlsx>

Fiskeridirektoratet. (u.å.-d). *Hele landet 2008-2022. Lønnsomhetsundersøkelse for laks og regnbueørret: Matfiskproduksjon* [Statistikk]. Hentet 7. desember 2023, fra https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tall-og-analyse/Loennsomhetsundersoekelse-for-laks-og-regnbueoerret/Matfiskproduksjon-laks-og-regnbueoerret/_/attachment/download/bb6e2c89-fe91-4ba4-b453-0498671f8a44:a33e6b3cb5f1879f39489994338311cc7da02440/lon-mat02-helelandet.xlsx

Fiskeridirektoratet. (u.å.-e). *Hele landet 2008-2022. Lønnsomhetsundersøkelse for laks og regnbueørret: Settefiskproduksjon* [Statistikk]. Hentet 7. desember 2023, fra https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tall-og-analyse/Loennsomhetsundersoekelse-for-laks-og-regnbueoerret/Settefiskproduksjon-laks-og-regnbueoerret/_/attachment/download/7811705b-35d1-4c55-bfba-b5fd57da30ed:55ffcb88855ebed351065a5027aeb0e40a474c4f/lon-set02-helelandet.xlsx

Fiskeridirektoratet. (u.å.-f). *Kjøp av utstyr 1994-2022. Akvakulturstatistikk: Settefiskproduksjon av laks, regnbueørret og ørret* [Statistikk]. Hentet 6. desember 2023, fra https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tall-og-analyse/Akvakulturstatistikk-tidsserier/Laks-regnbueoerret-og-oerret/Settefiskproduksjon/_/attachment/download/ff960bc5-dea8-4c9f-a68d-b0812460d374:8750d5a219830433aa2d448370f100010c4a2505/sta-laks-set-9-driftsmidler.xlsx

Fiskeridirektoratet. (u.å.-g). *Kjøp av utstyr 1994-2022. Akvakulturstatistikk: matfiskproduksjon av laks, regnbueørret og ørret* [Statistikk]. Hentet 17. august 2023, fra https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tall-og-analyse/Akvakulturstatistikk-tidsserier/Laks-regnbueoerret-og-oerret/Matfiskproduksjon/_/attachment/download/7ddc3f16-6954-4a41-9997-bb7861454e4d:239f896d5dbba5720d01e7300f0fc7cbab7be81a/sta-laks-mat-09-driftsmidler.xlsx

- Fiskeridirektoratet. (u.å.-h). *Lønnsomhetsundersøkelse for laks og regnbueørret* [Statistikk]. Hentet 23. november 2023, fra <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tall-og-analyse/Statistiske-publikasjoner/Loennsomhetsundersoekelser-for-laks-og-regnbueoerret>
- Fiskeridirektoratet. (u.å.-i). *NYTEK-forskriften*. Hentet 5. september 2023, fra <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Drift-og-tilsyn/Roemming/NYTEK-forskriften>
- Fiskeridirektoratet. (u.å.-j). *Nøkkeltall for norsk havbruksnæring*. Hentet 31. august 2023, fra <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tall-og-analyse/Statistiske-publikasjoner/Noekkeltall-for-norsk-havbruksnaering>
- Fiskeridirektoratet. (u.å.-k). *Resultater fra lakseauksjonen 2022*. Hentet 5. september 2023, fra <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tildeling-og-tillatelser/Auksjon-av-produksjonskapasitet/auksjon-2022/reultater>
- Fiskeridirektoratet. (u.å.-l). *Salg av laks og regnbueørret* [Datasett]. Hentet 31. oktober 2023, fra <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tall-og-analyse/Akvakulturstatistikk-tidsserier/Laks-regnbueoerret-og-oerret/salg-av-laks-og-regnbueoerret>
- Fiskeridirektoratet. (u.å.-m). *Settefisk*. Hentet 5. september 2023, fra <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tildeling-og-tillatelser/Kommersielle-tillatelser/Laks-oerret-og-regnbueoerret/Settefisk>
- Fiskeridirektoratet. (u.å.-n). *Tildelingsprosessen*. Hentet 5. september 2023, fra <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tildeling-og-tillatelser/Tildelingsprosessen>
- Fiskeridirektoratet. (u.å.-o). *Tillatelser til særlige formål*. Hentet 25. oktober 2023, fra <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tildeling-og-tillatelser/Saertillatelser>
- Fiskeridirektoratet. (2022a, august 6). *Fargeleggingen i trafikklyssystemet er klar*. <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Nyheter/2022/fargeleggingen-i-trafikklyssystemet-er-klar>
- Fiskeridirektoratet. (2022b, september 27). *Akvakulturstatistikk definisjoner*. <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tall-og-analyse/Akvakulturstatistikk-tidsserier/Laks-regnbueoerret-og->

oerret/Matfiskproduksjon/_/attachment/inline/21b78bb4-67d7-4037-8a37-8d66fee682fc:aace464af18586305bb08c8929271b95e9139940/sta-definisjoner.pdf

- Fiskeridirektoratet. (2023, oktober 9). *Resultater*. <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/Tildeling-og-tillatelser/Auksjon-av-produksjonskapasitet/restauksjon-tillatelser-2023/resultater>
- Flåten, O., & Skonhoft, A. (2014). *Naturressursenes økonomi*. Gyldendal akademisk.
- Furuset, A. (2020, februar 4). Fastprisen er skrudd opp fra 120.000 kr/tonn til 156.000 kr/tonn. *Intrafish*. <https://www.intrafish.no/nyheter/fastprisen-er-skrudd-opp-fra-120-000-kr-tonn-til-156-000-kr-tonn/2-1-749652>
- Greaker, M., & Lindholt, L. (2019). *Grunnrenten i norsk akvakultur og kraftproduksjon fra 1984 til 2018* (Rapporter 2019/34). Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/grunnrenten-i-norsk-akvakultur-og-kraftproduksjon-fra-1984-til-2018>
- Greaker, M., Løkkevik, P., & Walle, M. A. (2005). *Utviklingen i den norske nasjonalformuen fra 1985 til 2004—Et eksempel på bærekraftig utvikling?* (Rapporter 2005/13). Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/utviklingen-i-den-norske-nasjonalformuen-fra-1985-til-2004>
- Grieg Seafood. (u.å.). *Reports & presentations*. Hentet 7. desember 2023, fra <https://investor.griegseafood.com/reports-&-presentations>
- Grytten, O. H. (2017). *Blom fiskeoppdrett: Ny-haugiansk entreprenørskap innen akvakultur*. Fagbokforlaget.
- Grytten, O. H., & Hunnes, A. (2016). *Krakk og kriser i historisk perspektiv*. Cappelen Damm akademisk.
- Grytten, O. H., & Hunnes, J. A. (2014). An anatomy of financial crises in Norway, 1830–2010. *Financial History Review*, 21(1), 25–57. <https://doi.org/10.1017/S0968565013000279>
- Grytten, O. H., & Koilo, V. (2019). Maritime Financial Instability and Supply Chain Management Effects. *Problems and Perspectives in Management*, 17(4). [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.17\(4\).2019.06](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.17(4).2019.06)

- Guttormsen, A. G. (2019, november 5). Glemmer at verdier i lisenser og levende laks skal forrentes. *Dagens Næringsliv*.
<https://www.dn.no/innlegg/lakseoppdrett/oppdrett/havbruk/glemmer-at-verdier-i-lisenser-og-levende-laks-skal-forrentes/2-1-700202>
- Guttormsen, A. G., Misund, B., & Tveterås, R. (2023, mars 30). Debatt: Den store misforståelsen om grunnrente i havbruk. *Dagens Næringsliv*.
<https://www.dn.no/innlegg/havbruk/oppdrett/laks/den-store-misforstaelsen-om-grunnrente-i-havbruk/2-1-1428193>
- Haram, Ø. A. (2020, oktober 7). Forutsigbarhet har aldri vært viktigere. *SjømatNorge*.
<https://sjomatnorge.no/forutsigbarhet-har-aldri-vaert-viktigere/>
- Haram, Ø. A. (2022, november 4). 35 mrd på vent. *SjømatNorge*. <https://sjomatnorge.no/35-mrd-pa-vent/>
- Haugan, B. (2023, august 23). Laksegigant til søksmål mot staten. *E24*. <https://e24.no/i/6901WW>
- Havforskningsinstituttet, Norsk institutt for naturforskning, & Veterinærinstituttet. (u.å.). *Trafikklyssystemet*. Trafikklyssystemet. Hentet 25. oktober 2023, fra <https://trafikklyssystemet.no/Trafikklyssystemet>
- Hodrick, R. J., & Prescott, E. C. (1997). Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation. *Journal of Money, Credit and Banking*, 29(1), 1.
<https://doi.org/10.2307/2953682>
- Horjen, H. W. (2023, april 14). 23 gode grunner til å avvise Regjeringens lakseskatt. *SjømatNorge*.
<https://sjomatnorge.no/23-gode-grunner-til-a-avvise-regjeringens-lakseskatt/>
- Hovland, E., Møller, D., Haaland, A., Kolle, N., Hersoug, B., & Nævdal, G. (2014). *Norges fiskeri- og kysthistorie I-V*. Fagbokforlaget.
- Hovland, K. M. (2018, november 5). Sjømatindeksen til himmels: Spent på neste års volumer. *E24*. <https://e24.no/i/7lagMB>
- Høgseth H., M. (2020, mai 12). Regjeringen vil innføre produksjonsavgift på laks. *E24*.
<https://e24.no/i/8mM1bE>

- Jensen, B.-A. (2023, juli 13). Brønnbåtene er blitt minst 40 prosent dyrere. *IntraFish*. <https://www.intrafish.no/okonomi/bronnbatene-er-blitt-minst-40-prosent-dyrere/2-1-1484593>
- Johnsen, P. F., Erraia, J., Grønvik, O., Blomgren, A., Fjellidal, Ø., Robertsen, R., Iversen, A., & Nyrud, T. (2021). *Ringvirkninger av norsk sjømatnæring i 2020* (MENON-REPORT NR.105/2021). Menon Economics. <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2021-105-Ringvirkning-av-sjomatnaeringen-i-2020-1.pdf>
- Lerøy. (u.å.). *Rapporter—Lerøy Seafood Group*. Lerøy Seafood. Hentet 7. desember 2023, fra <https://www.leroyseafood.com/no/investor/rapporter-og-webcast/>
- McGrath, C., Palmgren, P. J., & Liljedahl, M. (2019). Twelve tips for conducting qualitative research interviews. *Medical Teacher*, *41*(9), 1002–1006. <https://doi.org/10.1080/0142159X.2018.1497149>
- Mikkelsen, E. (2019, november 1). Kampen om laksetillatelse. *iLaks*. <https://ilaks.no/kampen-om-laksetillatelse/>
- Misund, B. (2022). *Kostnadsutvikling i oppdrett av laks og ørret: Hva koster biologisk risiko?* (Rapport 41-2022). NORCE. <https://norceresearch.brage.unit.no/norceresearch-xmlui/bitstream/handle/11250/3034859/NORCE%20rapport%20nr.%2041-2022%2c%20H%26S.pdf?sequence=10&isAllowed=y>
- Misund, B. (2023a). Fiskeoppdrett. I *Store Norske Leksikon*. <https://snl.no/fiskeoppdrett>
- Misund, B. (2023b, februar 3). Gratis oppdrettskonsesjoner er en myte. *Finansavisen*. https://www.finansavisen.no/sjomat/2023/02/03/7982281/gratis-oppdrettskonsesjoner-er-en-myte?zephr_sso_ott=QbqGpA
- Misund, B., Osmundsen, P., Tveterås, R., Folkvord, B., Nystøyl, R., & Rolland, K. H. (2020). *Grunnrenteskatt i havbruk – Et kunnskapsgrunnlag Faglig sluttrapport* (Rapport nr. 88). UiS Scholarly Publishing Services. <https://doi.org/10.31265/usps.46>
- Mowi. (u.å.). *Reports*. Mowi. Hentet 7. desember 2023, fra <https://mowi.com/investors/reports/>

- Mowi. (2022, september 28). *Mowi Høringssvar Grunnrenteskatt* [Høringssvar]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-grunnrenteskatt-pa-havbruk/id2929159/Download/?vedleggId=ec8610e8-fef6-4c2c-80b8-3f74cb5cb8c3>
- Måsøval. (u.å.). *Reports and presentations*. Hentet 7. desember 2023, fra <https://en.masoval.no/investor/reports-and-presentations>
- Nilsen, A. A., & Lea, A. (2022, oktober 13). *Lakseselskapene kjøpte nye tillatelser for 3,8 milliarder kroner*. E24. <https://e24.no/i/JQxKB4>
- Nofima, SINTEF Ocean, & Barents Watch. (u.å.). *Produksjonstillatelser (selskapstillatelser) for laks og ørret* [Datasett]. Barentswatch. Hentet 9. desember 2023, fra <https://www.barentswatch.no/havbruk/produksjontillatelserlaks>
- NOU2000:18. (2000). *Skattlegging av petroleumsvirksomhet*. Finansdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2000-18/id117382/>
- NOU2012:16. (2012). *Samfunnsøkonomiske analyser*. Finansdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-16/id700821/>
- NOU2014:13. (2014). *Kapitalbeskatning i en internasjonal økonomi*. Finansdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2014-13/id2342691/>
- NOU2019:18. (2019). *Skattlegging av havbruksvirksomhet*. Finansdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-18/id2676239/>
- NOU2022:20. (2022). *Et helhetlig skattesystem*. Finansdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-20/id2951826/>
- NTB. (2012, januar 26). USA fjerner straffetoll på norsk laks. E24. <https://e24.no/i/6jlb3Q>
- NTB. (2017, oktober 16). Analytiker spår ti år med høye laksepriser. E24. <https://e24.no/i/G1EzyQ>
- NTB. (2023a, januar 5). Over 350 høringssvar om lakseskatten. *Teknisk Ukeblad*. <https://www.tu.no/artikler/over-350-horingssvar-om-lakseskatten/524807>

- NTB. (2023b, februar 14). Ny skatt på havbruk: – Investeringer for 40 milliarder lagt på is. *Teknisk Ukeblad*. <https://www.tu.no/artikler/ny-skatt-pa-havbruk-investeringer-for-40-milliarder-lagt-pa-is/526316>
- Nærings- og fiskeridepartementet. (2021, juli 6). *Havbruksstrategien—Et hav av muligheter* [Rapporter og planer]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/havbruksstrategien-et-hav-av-muligheter/id2864482/>
- Nærings- og Fiskeridepartementet. (2022, oktober 13). *Resultater fra lakseauksjonen 2022* [Pressemelding]. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/xxx/id2934564/>
- Nøstbakken, L., & Selle, S. F. (2020). Vil grunnrenteskatt hindre videre vekst i næringen? *Samfunnsøkonomene*, 5(34), 44–61. <https://www.samfunnsokonomien.no/journal/2020/5>
- Økonomi. (2019, november 28). Om grunnrente og havbruk. *Økonomiske blikk: Refleksjoner over samfunnsøkonomiske spørsmål*. <https://www.økonomiskeblikk.com/om-grunnrente-og-havbruk/>
- Olje- og energidepartementet, & Oljedirektoratet. (2023, juni 10). *Petroleumsskatt*. Norskpetroleum. <https://www.norskpetroleum.no/okonomi/petroleumsskatt/>
- Oslo Economics. (2022). *Bunnfradrag i grunnrenteskatt på havbruk (2022–115)*. Oslo Economics. <https://osloeconomics.no/wp-content/uploads/2023/01/OE-rapport-2022-115-Bunnfradrag-i-grunnrenteskatt-pa-havbruk.pdf>
- Proff.no. (u.å.). *ProffTM – Nøkkeltall, Regnskap og Roller for norske bedrifter*. Hentet 7. oktober 2023, fra <https://www.proff.no/>
- Prop. 78 LS. (2022, 2023). *Grunnrenteskatt på havbruk*. Finansdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-78-ls-20222023/id2968438/>
- Revfem, J. (2023, april 3). Den uforutsigbarheten som er skapt, er direkte ødeleggende. *Nettavisen*. <https://www.nettavisen.no/okonomi/den-uforutsigbarheten-som-er-skapt-er-direkte-odeleggende/s/5-95-932085>
- Ricardo, D. (1817). *On The Principles of Political Economy, and Taxation*. Project Gutenberg. <http://www.gutenberg.org/ebooks/33310>

- Rydne, N. (2022, november 1). Laksegigantenes «gratistillatelser» ville kostet minst 40 milliarder i dag. *E24*. <https://e24.no/naeringsliv/i/766R7V/laksegigantenes-gratistillatelser-ville-kostet-minst-40-milliarder-i-dag>
- Rydne, N. (2023, mai 29). SV varsler lakse-omkamp til høsten. *E24*. <https://e24.no/i/76L1Ww>
- Salmar. (u.å.). *Reports & Presentations*. Salmar. Hentet 7. desember 2023, fra <https://www.salmar.no/investor/reports-presentations/>
- Saunders, M. N. K., Lewis, P., & Thornhill, A. (2019). *Research methods for business students* (Eighth Edition.). Pearson.
- Schødt. (2023, mars 28). *Grunnrenteskatt på havbruk: Regjeringens endelige forslag*. <https://schjodt.com/news/grunnrenteskatt-på-havbruk-regjeringens-endelige-forslag>
- Senterpartiet. (u.å.). *Tverrpolitisk enighet om grunnrenteskatt på havbruk*. Hentet 31. august 2023, fra <https://www.senterpartiet.no/aktuelt/tverrpolitisk-enighet-om-grunnrenteskatt-pa-havbruk>
- Sjømat Norge. (2019, november 4). *Sjømat Norge Høringssvar* [Høringssvar]. <https://sjomatnorge.no/wp-content/uploads/2020/02/Sj%C3%B8mat-Norge-H%C3%B8ringssvar-NOU-Havbruksskatt.pdf>
- Skatteetaten. (u.å.-a). *Formuesskatt og verdsetningsrabatter*. Skatteetaten. Hentet 8. desember 2023, fra <https://www.skatteetaten.no/satser/formuesskatt/>
- Skatteetaten. (u.å.-b). *Verdsetningsrabatt ved fastsetting av formue*. Skatteetaten. Hentet 4. september 2023, fra <https://www.skatteetaten.no/person/skatt/hjelp-til-riktig-skatt/verdsetningsrabatt-ved-fastsetting-av-formue/>
- Skatteloven. (1999). *Lov om skatt av formue og inntekt*. (LOV-1999-03-26-14). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-03-26-14/KAPITTEL_20#%C2%A719-2
- Skyberg, L. (u.å.). Regulering av prisråd for havbruk er sendt på høring—Store konsekvenser for oppdrettsselskapene. *PwC*. Hentet 31. august 2023, fra <https://blogg.pwc.no/skattebloggen/regulering-av-prisråd-for-havbruk-er-sendt-på-høring-store-konsekvenser-for-oppdrettsselskapene>

- Starr, M. A. (2014). Qualitative and Mixed-Methods Research in Economics: Surprising Growth, Promising Future. *Journal of Economic Surveys*, 28(2), 238–264. <https://doi.org/10.1111/joes.12004>
- Statistisk Sentralbyrå. (u.å.-a). 03291: *Akvakultur. Oppdrett av laks og regnbueørret. Nyanskaffelse og salg av varige driftsmiddel, etter anleggstype (1 000 kr) (F) (avslutta serie) 1988 - 2019. Statistikkbanken* [Statistikk]. Hentet 27. november 2023, fra <https://www.ssb.no/statbank/table/03291/>
- Statistisk Sentralbyrå. (u.å.-b). 07326: *Akvakultur. Salg av slaktet matfisk, etter fiskeslag (F) (avslutta serie) 1976 - 2019. Statistikkbanken* [Statistikk]. Hentet 31. oktober 2023, fra <https://www.ssb.no/statbank/table/07326/>
- Statsministerens kontor, & Finansdepartementet. (2023, mars 28). *Regjeringens forslag om grunnrenteskatt på havbruk* [Pressemelding]. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringens-forslag-om-grunnrenteskatt-pa-havbruk/id2968430/>
- Stensland, M. (2023, november 8). Akva Group nedbemanner: 50 stillinger berøres. *E24*. <https://e24.no/i/eJnv1O>
- Theuri, C. (2021, juli 13). *Mixed Forecasting*. International Business Times. <http://www.ibtimes.com/terms/m/mixed-forecasting>
- Thomassen, K. (2023, mars 28). *Forslag om grunnrenteskatt på havbruk – Prop. 78 LS (2022-2023)*. Advokatfirmaet BAHR. <https://bahr.no/newsletter/skatt-forslag-om-grunnrenteskatt-pa-havbruk-prop-78-ls-2022-2023>
- TradingWiew. (u.å.-a). *GSF Stock Price and Chart OSL:GSF*. Hentet 7. desember 2023, fra <https://www.tradingview.com/symbols/OSL-GSF/>
- TradingWiew. (u.å.-b). *LSG Stock Price and Chart OSL:LSG*. Hentet 7. desember 2023, fra <https://www.tradingview.com/symbols/OSL-LSG/>
- TradingWiew. (u.å.-c). *MAS Stock Price and Chart OSL:MAS*. Hentet 7. desember 2023, fra <https://www.tradingview.com/symbols/OSL-MAS/>

- TradingWiew. (u.å.-d). *MOWI Stock Price and Chart OSL:MOWI*. Hentet 7. desember 2023, fra <https://www.tradingview.com/symbols/OSL-MOWI/>
- TradingWiew. (u.å.-e). *SALM Stock Price and Chart OSL:SALM*. Hentet 7. desember 2023, fra <https://www.tradingview.com/symbols/OSL-SALM/>
- TradingWiew. (u.å.-f). *SSSFX Index Charts and Quotes*. TradingView. Hentet 25. oktober 2023, fra <https://www.tradingview.com/symbols/OSL-SSSFX/>
- Ubøe, J. (2015). *Statistikk for økonomifag* (5. utg.). Gyldendal akademisk.
- Utenriksdepartementet. (2007, januar 4). *Handelspolitiske tiltak mot import av laks fra Norge til EU* [Rapporter og planer]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/handelspolitiske-tiltak-mot-import-av-la/id440294/>
- Wahl, C., & Skoglund, S. H. (2023, mars 28). *Grunnrenteskatt på havbruk legges frem for Kongen i statsråd*. Kvale. <https://www.kvale.no/artikler/grunnrenteskatt-pa-havbruk-legges-frem-for-kongen-i-statsrad/>
- Ytreberg, R. (2017, januar 1). *Laksefesten fortsetter i 2017*. *Dagens Næringsliv*. <https://www.dn.no/havbruk/lakseoppdrett/marine-harvest-group/leroy-seafood-group/laksefesten-fortsetter-i-2017/2-1-24515>